



Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

55. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2008/7

Tartalom

Ajánló

SZÁNTÓ Péter: **Elérhetőség**

Cikkek

BÁNKESZI Katalin: Mi újság a MOKKA háza táján? 1.	303
BURMEISTER Erzsébet: Cikkmásolatküldés felsőfokon: CISTI, BLDSC, subito	309
KŐRÖS Kata–SOMOGYI Tamás–TERNAI Zita: Adattármustra. Cikkadatbázisok	318

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

VILLÁM Judit: Országgyűlési dokumentumok adatbázisa – internetes hozzáféréssel	335
KRISHNAMURTHY, M.: Nyílt hozzáférés, nyílt forráskód és digitális könyvtárak: a jelenlegi trendek a világ egyetemi könyvtáraiban (Ref.: Drótos László).....	335
RIEGER, Oya Y.: Archiválás a nagyméretű digitalizálás korában (Fehér könyv) (Ref.: Horváth Péter).....	338
WINDER, Davey: Melyik a „csúcskereső”? (Ref.: Dancs Szabolcs).....	341
FOST, Janet–WOO, Wing: Miért szűnik meg a folyóiratok kötetése a Honkongi Baptista Egyetem Könyvtárában? (Ref.: Sonnevend Péter).....	345
MALACKOVA, Eva–SOSNA, Karel: Közös Cseh és Szlovák Digitális Parlamenti Könyvtár (Ref.: Koreny Ágnes)	346
DANSKIN, Alan: A katalogizálás végnapjai közelegnek? (Ref.: Sonnevend Péter).....	347
MOTULSKY, Roman: Belorusz Nemzeti Könyvtár: a fejlődés új állomása (Ref.: Wéber Katalin)	(e)

Hírek

A wikialkalmazások virágzása • Open Library: világkatalógus wikialapokon • NovelList Plus: irodalmi óriásbázis az EBSCO-tól • Kiosque – a „virtuális pergamen” szoftvere • The Economist online: 160 év tömény történelem • ProQuest és a Gale együttműködése a modern angol könyvek terén • Az EBSCO felvásárolta a Minervát.....

350

(e) = Csak a TMT e-változatában érhető el.



Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 55 • 2008/7

Summaries

BÁNKESZI, K.: News on MOKKA, the Hungarian National Shared Catalogue 303

MOKKA is the acronym of the Hungarian name of the Hungarian National Shared Catalogue. MOKKA was founded in the middle of the 1990s by the 15 most important Hungarian academic, research and special libraries. The content of its database has doubled since the launch of the project. Currently the number of participating libraries is 29 and the database contains nearly 5,5 million catalogue records. MOKKA has been subject to a number of challenges over the past few years. The manager of the project, Géza Bakonyi, outstanding figure of Hungarian librarianship and Deputy Director of the Library of Szeged University died in 2007. In the same year, the entire managing committee of MOKKA Association has changed. In addition to the management changes, new strategic principles were set out for the future development of the national shared catalogue. The first and most important step will be the fusion of MOKKA and the location database of the National Document Delivery System. These two national systems have been operating in separate structures till now. Their fusion will reduce parallel cataloguing efforts and will make it possible to establish a comprehensive national document delivery system. This project will be carried out by the National Széchényi Library and the University and National Library of the University of Debrecen. Scientific and Technical Information plans to publish a series of articles on the progress of the project.

BURMEISTER, E.: Providing copies of articles via advanced document delivery services: CISTI, BLDSC, subito309

MATARKA, the Hungarian database service providing tables of contents of Hungarian periodicals started in 2002 (<http://www.matarka.hu>). MATARKA has recently initiated an article-copy sending service in cooperation with the Document Supply Service of the Customer Service Department of the National Széchényi Library. As we immersed ourselves into this subject we became interested in how similar document sending services work abroad. We examined three leading institutes that provide such article-copy sending services: the British Library Document Supply Centre (they also deal with interlibrary loans), the CISTI – Canada Institute for Scientific and Technical Information (their other activities include information research, publishing etc.), and subito document delivery service (also providing book-chapters). The article focuses on the topic of sending article-copies from periodicals, taking a closer look at copyright issues and methods used in order to implement this service.

KÖRÖS, K.–SOMOGYI, T.–TERNAI, Z.: Scrutiny of Hungarian databases. Databases of articles318

In the series “Scrutiny of Hungarian databases” independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of view of their use by libraries.

Bánkeszi Katalin

Mi újság a MOKKA háza táján? 1.

Az elmúlt év során történt változások nem kis gondot okoztak a MOKKA-program körül. A mindent kézben tartó, átlátó szakember – Bakonyi Géza – hosszú betegsége és halála nagy veszteséget jelentett, hiszen ő teljes egészében azonosult a programmal, kidolgozta, megszervezte és megvalósította a fejlesztési elképzeléseket. Széles körű kapcsolatrendszerét, szakértelmét, tapasztalatát nem lehet egyik napról a másikra pótolni. Lassan alakult ki az új helyzet, amelyben ismét remény van arra, hogy a program tovább él, sőt, szolgáltatásai korszerűsödhetnek, kiteljesedhetnek. Az elkövetkező hónapok döntő jelentőségűek lehetnek a MOKKA jövője szempontjából. A TMT olvasóit szeretnénk rendszeresen tájékoztatni a fejleményekről. A cikksorozat első részében összefoglalót adunk a napjainkra kialakult helyzetről.

A tervek szerint a *Reneszánsz Év* alkalmából a MOKKA-szolgáltatás is megújul 2008 folyamán. Az utóbbi időben a program egész környezete megváltozott: *Bakonyi Géza* elhunytával új projektvezetőre volt szükség: az *Országos Széchényi Könyvtár dr. Koltay Klárát* (*Debreceni Egyetem, Egyetemi és Nemzeti Könyvtár*) és *Bánkeszi Katalint* (*Országos Széchényi Könyvtár*) bízta meg a projekt vezetésével. Míg Koltay Klára az adatbázis körüli teendőket vállalta magára, és a fejlesztési tervek kidolgozásán tevékenykedik, addig Bánkeszi Katalin elsősorban a program szervezésével, a szerződésekkel és a fejlesztési tervek előkészítésével, egyeztetésével foglalkozik. A projektvezetők közreműködésével szorosabb munkakapcsolat alakult ki az adatbázist működtető OSZK és a könyvtárakat képviselő MOKKA Egyesület között.

Frissítés az egyesületben

A *Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület* 2007 végén tisztújító közgyűlést tartott, melyen a részt vevő könyvtárak döntöttek a tisztségviselők személyéről. *Horváth Ádám*, aki az utóbbi években az egyesület élén állt, már korábban jelezte lemondási szándékát, de valójában most érkezett el az idő a váltásra. A vezetőség lemondott, hogy akár teljes személycserére legyen lehetőség. A jelölőlisták összeállítása és a szavazás lebonyolítása után a következő helyzet alakult ki:

Elnök:

Fonyó Istvánné (*BME Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Budapest*).

Elnökségi tagok:

Gáncsné Nagy Erzsébet (*Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr*),
Varga Katalin (*Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest*).

A Felügyelő Bizottság tagjai:

Deák Sándor (*Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest*),
Keveházi Katalin (*Szegedi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár, Szeged*),
Nemes Erzsébet (*Központi Statisztikai Hivatal, Könyvtár és Levéltár, Budapest*).

A titkári feladatokat az átadásig *Poprády Géza* (OSZK) látta el, majd *Varga Klára* (*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár*) vette át a helyét. Februárban megtörtént az információk és az iratok átadása.

Az új vezetőség újrafogalmazta a küldetésnyilatkozatot; az alábbi idézet ebből származik:

„A Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület (MOKKA) elsődleges célja és feladata, hogy képviselje tagkönyvtárainak szakmai érdekeit a központi adatbázis fejlesztésével és szolgáltatásával kapcsolatban. A MOKKA adatbázis fejlesztésének támogatásával az egyesület

- egyenlő hozzáférést biztosít a könyvtárakban fellelhető dokumentumokhoz és információforrásokhoz, valamint a gyűjtemények feltárása során keletkezett adatokhoz;
- hozzájárul a könyvtári feldolgozó munka hatékonyságának növeléséhez;
- magas színvonalú országos szolgáltatási rendszert alakít ki, amelynek célja, hogy információs

bázist nyújtson az oktatás és az élethosszig tartó tanulás számára, kielégítse a lakosság kulturális érdeklődését; információval lássa el a kutatási és fejlesztési tevékenységeket;

- megteremti a Magyarországon keletkezett digitális könyvtári vagyonhoz történő széles körű hozzáférés feltételeit.”

A részletes feladatok között szerepel a tagok közötti együttműködés katalizálása, a MOKKA- és az ODR-adatbázis integrálásának támogatása, a szolgáltatás fejlesztésének hosszabb távú stratégiai tervezése.

A közgyűlés a januári ülésen döntött az informatikai szakbizottság újraélesztéséről. A szakbizottságban az OSZK képviselőjében helyet kapott dr. Koltay Klára, Horváth Ádám és Sándor Ákos, a bizottság élére Simon András, a Corvinus Egyetem rendszergazdája került.

A szakbizottság tagjai között vannak továbbá a legnagyobb integrált rendszereket használó könyvtárakból választott informatikusok, illetve könyvtárosok:

Bánya Márió (eCorvina rendszergazda, IGYMK, Szekszárd),

Berek László (OLIB rendszergazda, ZMNE EKK),

Espán Edina (katalogizáló, ME KLM),

Nagy Elemér Károly (ALEPH rendszergazda, BME OMIKK),

Papp Nándor (HunTÉKA rendszergazda, KMKK, Győr),

Seres József (HunTÉKA rendszergazda, SZIE GTK),

Simon András (rendszergazda, BCE EKK).

A szakbizottság feladata: konstruktív javaslatok kidolgozása a fejlesztéshez, a szakmai anyagok véleményezése, kapcsolattartás a projektvezetőkkel és a rendszerfejlesztőkkel. Szeretnénk, ha az informatikai bizottság – képviselve a tagok véleményét, és ismerve az informatikai rendszerek adta lehetőségeket – hathatós segítséget nyújtana a tervezett fejlesztésekkel kapcsolatos döntések előkészítésében.

A MOKKA munkatársai

Az OSZK-ban – a projektvezető mellett – Horváth Ádám informatikai igazgató felügyeli a program működését. A rendszergazdai feladatokat Sándor Ákos (Szegedi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár) látja el. Szabó Julianna vezető katalogi-

záló nyugdíjba ment, munkája ellátásáról később dönt az OSZK, egyelőre a rendszergazda helyettesíti őt.

A tagság

Az érvényben lévő „Alapszabály” értelmében a tagsági formák a következők lehetnek: alapító könyvtár, törzskönyvtár, partner könyvtár, részt vevő könyvtár.

(Az alábbiakban az idézetek az „Alapszabály” 2005. december 15-én elfogadott és a mai napig érvényben lévő változatából származnak. Az „Alapszabály” teljes szövege a <http://www3.mokka.hu/?q=mokka/szabalyzatok/alapszabaly/20051215> címen érhető el.)

„Az egyesület **alapító tagjai** az egyesületet önkéntesen létrehozó könyvtárak.”

„**Törzskönyvtárak.** Azok a könyvtárak (jogi személyek vagy azok jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetei), amelyek az Országos Dokumentum-ellátó Rendszer tagjai, és az alapszabály 6.§ A tagok jogai és 7.§ A tagok kötelességei c. részeiben az alapító és a törzskönyvtárakra vonatkozó passzusokat vállalják, de nem alapító tagok. A törzskönyvtári tagsági viszony kérelemre, a közgyűlésnek – az általa meghatározott és a szervezeti és működési szabályzat részét képező feltételek teljesítése alapján hozott – legalább kétharmados határozatával jön létre.”

„**Partner könyvtárak.** Azok a könyvtárak (jogi személyek vagy azok jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetei), amelyek az Országos Dokumentum-ellátó Rendszer tagjai, és az alapszabály 6.§ A tagok jogai és a 7.§ A tagok kötelességei c. részben a partner könyvtárakra vonatkozó passzusokat vállalják. A partner könyvtári tagsági viszony kérelemre, a közgyűlésnek – az általa meghatározott és a szervezeti és működési szabályzat részét képező feltételek teljesítése alapján hozott – legalább 50% + 1 fős határozatával jön létre.”

„**Részt vevő könyvtárak.** Azok a könyvtárak (jogi személyek vagy azok jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetei), amelyek az alapszabály 6.§ A tagok jogai és a 7.§ A tagok kötelességei c. részben a részt vevő könyvtárakra vonatkozó passzusokat vállalják. A részt vevő könyvtári tagsági viszony kérelemre, a közgyűlésnek – az általa

meghatározott és a szervezeti és működési szabályzat részét képező feltételek teljesítése alapján hozott – legalább 50% + 1 fős határozatával jön létre."

Jelenleg az alábbi könyvtárak alkotják a tagságot:

Alapító tagok:

Országos Széchényi Könyvtár,
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára,
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár,
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár,
Budapesti Corvinus Egyetem. Központi Könyvtár,
Budapesti Corvinus Egyetem. Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár,
Simmelweis Egyetem. Központi Könyvtár,
Eötvös Loránd Tudományegyetem. Egyetemi Könyvtár,
Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum,
Országgyűlési Könyvtár,
Debreceni Egyetem. Egyetemi és Nemzeti Könyvtár,
Szent István Egyetem. Gödöllői Tudományos Könyvtár,
Miskolci Egyetem. Könyvtár, Levéltár, Múzeum,
Pécsi Tudományegyetem. Központi Könyvtár,
Szegedi Tudományegyetem. Egyetemi Könyvtár.

Partnerkönyvtárak:

Országos Idegennyelvű Könyvtár,
Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Levéltár,
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár,
Moholy-Nagy László Művészeti Egyetem Könyvtára,
Németh László Városi Könyvtár, Hódmezővásárhely,
Szent István Egyetem. Állatorvos-tudományi Könyvtár,
Szent István Egyetem. Ybl Miklós Építéstudományi Kar Könyvtára.

2003-ban a *Nemzeti Kulturális Alapprogramtól* nyert pályázati támogatás adott lehetőséget újabb intézményeknek, hogy felkészítsék rendszerüket a MOKKÁ-hoz való kapcsolódásra, a program informatikai infrastruktúrájának használatára:

Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet (Salgótarján, Nógrád megye),
Békés Megyei Könyvtár és Humán Szolgáltató Centrum (Békéscsaba, Békés megye),

Berzsenyi Dániel Könyvtár (Szombathely, Vas megye),
II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár (Miskolc, Borsod–Abaúj–Zemplén megye),
Illyés Gyula Megyei Könyvtár (Szekszárd, Tolna megye),
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Versey Ferenc Könyvtár és Művelődési Intézet (Szolnok, Jász–Nagykun–Solnok megye),
Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár (Debrecen, Hajdú–Bihar megye),
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár (Szeged, Csongrád megye),
Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. Egyetemi Központi Könyvtár (Budapest),
Honvédelmi Minisztérium. Hadtörténeli Intézet és Múzeum. Hadtörténeli Könyvtár (Budapest),
Nyugat-Magyarországi Egyetem Központi Könyvtára (Sopron, Győr–Moson–Sopron megye).

Könyvtárak, amelyek még nem MOKKA-tagok, de jelezték belépési szándékukat:

Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtára (Budapest),
Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ (Budapest),
Pannon Egyetemi Könyvtár és Levéltár (Veszprém),
Békés Megyei Könyvtár és Humán Szolgáltató Centrum (Békéscsaba),
II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár (Miskolc),
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Versey Ferenc Könyvtár és Művelődési Intézet (Szolnok),
Illyés Gyula Megyei Könyvtár (Szekszárd),
Berzsenyi Dániel Könyvtár (Szombathely),
Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet (Salgótarján).

Felvételükről az egyesület tagsága a következő taggyűlésen – várhatóan 2008. április 21-én – szavaz.¹

Feladatmegosztás

Az egyesület

Az egyesület képviseli a tagok érdekeit, információkat közvetít a tagok és az OSZK között, tájékoztatja a tagokat a működéssel és a fejlesztéssel

¹ A januári közgyűlésen megtörtént a jelentkező könyvtárak felvétele. (2008. 06. 16. BK)

kapcsolatos problémákról, segíti azok megoldását. Az informatikai szakbizottság (illetve szükség esetén független szakértő) bevonásával támogatja a fejlesztési tervek kialakítását, véleményezi a fejlesztéssel kapcsolatos dokumentumokat, összegyűjti a tagok észrevételeit, javaslatait és közvetíti az üzemeltető felé. Részt vesz a szállítói szerződések felülvizsgálatában.

A tagok

A tagok az informatikai szakbizottság útján aktívan részt vesznek a fejlesztési koncepció kialakításában. A MOKKA működésével és használatával kapcsolatos problémákat megvitatják az egyesület vezetőségével és a projektvezetővel, szükség esetén közreműködnek a probléma elhárításában. Segítik a kapcsolattartást az általuk használt integrált rendszerek fejlesztőivel.

Az OSZK

Az OSZK projektvezetőket, rendszergazdát, rendszerkönyvtárost foglalkoztat a feladatok ellátása érdekében. Az informatikai vezető irányításával és munkatársai segítségével gondoskodik az adatbázis üzemszerű működéséről, az adatok betöltéséről és karbantartásáról, a szolgáltatás folyamatoságáról. Kapcsolatot tart az adatbázis fejlesztőivel, javaslatot készít a MOKKA-szolgáltatás fejlesztésére, majd a végrehajtás során felügyeli a megvalósítást. Közreműködik a MOKKA-honlap fenntartásában és frissítésében.

A projektvezetők

A projektvezetők feladata a MOKKA projekttel kapcsolatos feladatok teljes körű koordinálása, a működés felügyelete, a fejlesztési terv elkészítésének irányítása, a kapcsolattartás a szállítókkal, az egyesülettel, a tagokkal. A szállítói szerződések karbantartása. Az adatszolgáltatás és az információcsere biztosítása.

Hol tartunk?

- **Az elmúlt egy év során:**
- megtörtént az egyesület megújítása, feladatainak kijelölése;
- újjá alakult az Informatikai Szakbizottság;
- az OSZK vásárolt egy szervert a MOKKA céljaira;
- beüzemeltük az új honlapot (ww3.mokka.hu), aktualizáltuk az ott közölt adatokat (Szeged);

- Bugzilla hibabejelentő rendszert működtetünk (OSZK), ahol figyelemmel kísérjük a felmerülő problémákat és feladatokat, valamint azok megoldását;
- levelezőlistákon tartjuk a kapcsolatot a tagok, a vezetők, a munkatársak és a fejlesztők között;
- megtörtént a duplumellenőrző kulcsképző algoritmusának a módosítása;
- újra elindultak a korábban hiba miatt leállított betöltések.

Folyamatban vannak:

- folyamatban van a visszamenőleges duplumellenőrzés és a betöltési sorban várakozó rekordok betöltése;
- újra indítjuk az online feltöltéseket;
- több fordulóban tárgyalásokat folytatunk az eCorvina képviselőivel a fennálló problémák lehetséges megoldásairól;
- konzultáltunk három nagy, integrált rendszert forgalmazó cég képviselőivel a MOKKA tervezett fejlesztési irányairól.

Megoldásra, döntésre váró problémák:

- Milyen formában, mekkora összegben tudjuk megteremteni a MOKKA fejlesztése és a tagok csatlakozása érdekében elvégzendő feladatok anyagi hátterét?
- Infrastrukturális fejlesztés szükséges. Célszerű lenne létrehozni egy tükrözést, amely át tudja venni a szolgáltatást a szerver esetleges meghibásodása esetén.
- Szakértők segítségével el kell készíteni egy javaslatot, amely hosszabb távra kijelöli a fejlesztés irányát és módját.
- Fel kell készülni a pályázatra, amely egy országos lelőhely-adatbázis és korszerű szolgáltatások kialakítására irányul.

A MOKKA-adatbázis helyzete

Az adatbázis jelenleg (2008. március) közel **5,5 millió lelőhelyadatot** (1. táblázat) tartalmaz, feltöltésében 27 könyvtár vesz részt.

1. táblázat

Lelőhelyadatok száma a MOKKA-ban

Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet	52 216
Békés Megyei Könyvtár és Humán Szolgáltató Centrum	166 184
Berzsenyi Dániel Könyvtár	77 113

BME OMIKK	261 086
Budapesti Corvinus Egyetem. Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár	18 683
Budapesti Corvinus Egyetem. Központi Könyvtár	71 135
DE Egyetemi és Nemzeti Könyvtár	464 263
ELTE Egyetemi Könyvtár	351 195
FSZEK	683 174
Illyés Gyula Megyei Könyvtár	71 077
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár	166 672
KSH Könyvtár és Levéltár	8 732
OSZK Magyar Elektronikus Könyvtár	1 871
Moholy-Nagy László Művészeti Egyetem Könyvtára	20 093
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	199 083
Miskolci Egyetem. Könyvtár, Levéltár, Múzeum	301 499
Nyugat-Magyarországi Egyetem Központi Könyvtára	47 493
Országgyűlési Könyvtár	91 921
Országos Idegennyelvű Könyvtár	228 659
Országos Széchényi Könyvtár	720 876
Pécsi Tudományegyetem. Központi Könyvtár	272 643
II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár	146 276
Semmelweis Egyetem. Központi Könyvtár	40 820
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár	273 592
SZTE Egyetemi Könyvtár	563 353
SZIE Gödöllői Tudományos Könyvtár	53 821
Verseygy Ferenc Könyvtár és Művelődési Intézet	139 866
Összesen:	5 493 396

(Márciusban több mint 80 000 rekord töltődött be. Jelenleg is bővül a lelőhelyek száma, több könyvtár rekordjainak feltöltése folyamatban van.)

Az informatikai háttérrel

Az OSZK 2007 végén vásárolt egy szervert a MOKKA céljaira. Amíg megtörténik a szerver üzembe helyezése, addig továbbra is a Szegedi Tudományegyetem Könyvtára ad helyet a MOKKA-adatbázisnak és a honlapnak. Beüzemelés után az OSZK szervere veszi át a MOKKA szolgáltatását, és a szegedi szerver a háttérben a fejlesztések céljait szolgálja majd.

A betöltések előrehaladásával jelentősen nő az adatbázis rekordjainak száma. Újra át kell gondolni

a mentési stratégiát, illetve megoldást kell találni arra az esetre, ha a szolgáltató szerver esetleges meghibásodása miatt nem lenne elérhető az adatbázis. Be kell üzemelni az online feltöltéseket, hogy rendszeresen frissüljenek az adatok.

Anyagi feltételek

A MOKKA zavartalan működése érdekében supportszerződést kötöttünk az adatbázis forgalmazójával, az eCorvinnal. Az éves díjat az OSZK fizeti.

Az új tagok felvételével együtt további feltöltő licenceket kell vásárolni (ennek költségét a jövőben a csatlakozó tagok állják), és várható a supportdíj emelkedése is. Az újabb intézmények adatainak betöltése az eCorvina részéről esetenként kisebb illesztési feladatok elvégzését igényli, aminek szintén meg kell teremteni az anyagi feltételeit.

A fejlesztés lehetőségei

A nagyobb arányú, hosszabb távú fejlesztéshez az *Új Magyarország Fejlesztési Terv* akcióprogramjai biztosítanak anyagi támogatást. A saját részt nem igénylő, vissza nem térítendő támogatás teszi lehetővé a központi fejlesztést.

A *Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP)* februárban elfogadott verziójában a 3. prioritás *A minőségi oktatás biztosítása mindenkinek*, ezen belül a 3.2.4. *Tudásdepó-Expressz – a könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében* elnevezésű konstrukció keretében nyílik lehetőség rendszerszintű fejlesztési programok indítására, vagyis ebből a forrásból valószínűsíthető meg a MOKKA korszerűsítése és bővítése.

Ehhez szorosan illeszkedik a *Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) 1.2.3. konstrukciója*, amely a Tudásdepó-Expressz programjainak megvalósításához szükséges IKT-eszközök beszerzésére ad lehetőséget.

A feladatokra még van idő felkészülni, mert a vonatkozó pályázatok kiírása csak az év második felére várható. A lehetőségek áttekintése és a tervek egyeztetése érdekében az *Oktatási és Kulturális Minisztérium – a Könyvtári Intézet* közreműködésével – szakmai tájékoztatót szervezett az *ODR-tagkönyvtáraknak*, majd két másik alkalom-

mal a városi könyvtáraknak. Egyértelműen ki-
mondható, hogy sikeres pályázatok akkor szület-
hetnek, ha a könyvtárak összefognak, és konzor-
ciumokba tömörülve összehangolt, közös program-
javaslatokkal indulnak a támogatás elnyeréséért.

A TÁMOP forrásaira minden könyvtár pályázhat,
míg a TIOP-ban csak a konvergenciaregiókban
működő intézményeknek lehet pályázni. A regioná-
lis programok közül a *Közép-Magyarországi Ope-
ratív Program (KMOP)* fogalmaz meg könyvtári
fejlesztési konstrukciókat azoknak az intézmé-
nyeknek, amelyek a TIOP forrásaiból nem része-
sülhetnek.

A központi fejlesztések távlati célja, hogy olyan
lelőhely-adatbázist hozzunk létre, amely felöleli a
könyvtári dokumentumok lehető legteljesebb körét,

információkat ad a könyvtárosoknak és a felhasználóknak a dokumentumok elérhetőségéről, kölcsönözhetőségéről. Szeretnénk elérni, hogy a felhasználók könnyen és gyorsan tájékozódjanak az adatbázisok alapján a keresett információkról, igénybe vehessék – helytől és időtől függetlenül – a könyvtárak szolgáltatásait. Legfontosabb célkitűzés, hogy minden állampolgár egyenlő eséllyel juthasson hozzá a számára fontos információkhoz.

Beérkezett, 2008. IV. 4-én.



Bánkeszi Katalin

az Országos Széchényi Könyvtár
címetes igazgatója, a MOKKA
projektvezetője.
E-mail: bankeszi@oszk.hu

Új könyvtárkikerülési mód Európában is: közvetlenül a hallgatóknak küldik az előadás fájljait

A tengerentúli Harvard, Yale, Stanford, Berkeley és a MIT (műszaki egyetem) gyakorlatát követve a *University College London*, az *Open University* és a dublini *Trinity College* is közvetlenül az *iTunes*on (az Apple cég virtuális hangáruháza: <http://www.apple.com/itunes/overview/>), pontosabban annak ingyenes csatornáján keresztül küldi a hallgatóknak az előadások anyagait. Ezeket a hallgatók praktikusán iPodjukon vagy számítógépükön hallgathatják, nézhetik. Az egyetemek audio- és videofájlokat egyaránt készítenek az előadásokról, az *Open University* 300 ilyen fájlt is beígért kurrens előadásokról. A hallgatók így bárhová magukkal vihetik, és le- vagy visszajátszhatják az órai anyagot, vagy éppen az egyetemi híreket. A szolgáltatás leginkább a távtanulók számára kínál hasznos, mobil, rugalmas és személyre szabott tanulást segítő forrásokat.

/DIXON, Guy: UK universities offer lectures via iTunes. = *Information World Review*, 2008. június 9.
<http://www.iwr.co.uk/information-world-/news/2218556/uk-universities-offer-lectures/>

(Mikulás Gábor)

Burmeister Erzsébet

Cikkmásolatküldés felsőfokon: CISTI, BLDSC, subito

A MATARKA tartalomjegyzék-adatbázis és –szolgáltatás¹ 2002 óta működik. 2007 februárjában az adatbázis alapján és közvetítésével cikkmásolatküldés indult az Országos Széchényi Könyvtár Olvasó- és Tájékoztató Szolgálat Reprográfiai Csoportjával együttműködve. Felmerült a kérdés: külföldön hogyan működnek a hasonló dokumentumküldő szolgáltatások? Három nagy cikkmásolatküldéssel is foglalkozó intézmény megvizsgálására került sor: British Library Document Supply Centre (könyvtárközi kölcsönzést is folytat), CISTI: Canada Institute for Scientific and Technical Information (egyéb tevékenységei: információkeresés, könyvkiadás stb.), és subito: Dokumente aus Bibliotheken e. V. (könyvfejezeteket is küld). A cikk azonban csak a folyóiratokból történő cikkmásolatküldésre összpontosít – itt is különös hangsúllyal a szerzői jogi kérdésekre és a megvalósítás módjára.

DRM (Digital Rights Management) digitális jogkezelés, avagy digitális jogosultságkezelés

Mielőtt a három dokumentumszolgáltatót bemutatnánk, először röviden tisztázzuk a DRM fogalmát, mert a digitális jogkezelés komoly szerepet játszik az elektronikus dokumentumküldésben. Hosszas magyarázatra nincs szükség, mert a TMT-ben már többször volt róla szó, pl. 53. köt. 10. sz. 2006. p. 447–458. A német Wikipédia szűkebb definíciója a digitális jogkezelő rendszerre: A digitális információk elektronikus védelmi mechanizmusait DRM rendszereknek nevezik. Ezek lehetővé teszik a digitális információk tisztán átalánydíjas megfizetésén túl az egyedi engedélyezést/elszámolást a használat gyakorisága, időtartama és mennyisége szerint. Ezzel a korlátlan használat megszüntethető, másrészt olyan online kéréseken alapuló üzleti modellek válnak lehetővé, amelyeket régebben nem lehetett megvalósítani.

CISTI

Rövid áttekintés, gyűjtemény

A Kanadai Tudományos és Műszaki Információs Intézet (Canada Institute for Scientific and Technical Information = CISTI, 1. ábra) a világ egyik legnagyobb információs szolgáltató intézménye az élet-, természet- és műszaki tudományok területén. Foglalkozik folyóiratcikkek másolatainak küldésével, irodalomkutatással, szakértők közvetí-

tésével. Székhelye Ottawában van, gyűjteménye a felsorolt területeken egyike a legátfogóbbaknak. A CISTI-nek saját kiadója is van, amely 15 nemzetközi folyóiratot, könyveket és konferenciaköteteket ad ki. 75 éve Kanadában a Nemzeti Kutatási Tanács (National Research Council) könyvtárként kezdte működését, 1957-ben lett Nemzeti Tudományos Könyvtár (National Science Library). 1974-ben ismét megváltoztatta a nevét, ekkor lett belőle CISTI, ezzel tükrözve azt a tényt, hogy szolgáltatások széles körét nyújtja, szerepe folyamatosan növekedik az elektronikus információk termékek és szolgáltatások piacán.



1. ábra A CISTI honlapjának fejléce

A CISTI gyűjteményét jellemző legfontosabb adatok:

- több mint 50 000 különböző folyóiratcím,
- több mint 800 000 könyv, konferenciakiadvány és műszaki jelentés,

¹ A MATARKA szolgáltatás elérési címe: <http://www.matarka.hu>

- 2 millió műszaki jelentés mikrofilmlapon az egész világról,
- folyóiratok a világ vezető tudományos kiadóitól (*Elsevier, Springer-Verlag* és mások),
- minden nyelv és minden ország, ahol tudományos/műszaki kiadványok megjelennek,
- folyóiratait a legnagyobb tudományos és orvosi adatbázisok indexelik.

A CISTI egyedi specialitása a konferenciakiadványok gyűjteménye. Az új információk gyakran tudományos konferenciák kiadványaiban találhatóak. A CISTI külön figyelmet fordít a konferenciakiadványok felkutatására, megvételére és katalogizálására. Ennek következtében a CISTI konferenciakiadvány-gyűjteménye a világon egyike a legjobbaknak.

Szolgáltatnak saját gyűjteményükből, a *Canadian Agriculture Library (CAL)* gyűjteményéből, és partneri kapcsolataiknak megfelelően sok könyvtárral, kiadóval és egyéb gyűjteménnyel működnek együtt.

Hogyan működik a szolgáltatás?

Megrendelések továbbítása

A megrendelő kérését mind hagyományos módszerekkel (telefon, fax, levél), mind elektronikus úton továbbíthatja (webes űrlap kitöltése, formátált e-mail, katalógusból indulva stb.).

Teljesítések módjai

A megrendelő négy szállítási mód közül választhat:

- Ariel (integrált dokumentumkezelő rendszer),
- biztonságos számítógépes továbbítás (*Secure Desktop Delivery = SDD*),
- fax,
- futár – éjszaka a legnagyobb kanadai városokba és 2 napon belül bárhova a világon.

Szolgáltatási szintek

A közvetlen szolgáltatás (Direct Service) keretében a CISTI a saját, a CAL és az ázsiai partnerek gyűjteményéből 90%-ban 24 órán belül, a bővített dokumentumküldő szolgáltatás (Extended Supply Service) keretében pedig bárhonnán a világról beszerzi a kívánt dokumentumot, és erre az esetek többségében 72 órán belül képes.

SDD és IntelliDoc

Az SDD weben keresztül zajlik, ezért a többi továbbítási mód problémái kiküszöbölhetőek: például a rossz faxminőség, tűzfalak, e-mailszerver korlátai. A CISTI webes dokumentumküldő szolgáltatását úgy tervezték meg, hogy kielégítse az ügyfelek szükségleteit, de ugyanakkor a jogtulajdonosok érdekeit is védje, vagyis megakadályozza a másolást, a továbbítást és a dokumentum tárolását (DRM).

A folyamat lépései:

- az IntelliDoc-ba beszkenyelik a dokumentumot;
- a dokumentumot a CISTI webszerverére továbbítják;
- a megrendelő kap egy e-mailt, amely tartalmazza a dokumentum bibliográfiai adatait és egy ugrópontot a dokumentumhoz;
- a megrendelő egyszerűen rákattint az ugrópont-ra, hogy megnézhesse a dokumentumot, minden dokumentumot *csak egyszer* tud megnézni és *csak egyszer tud* kinyomtatni;
- az SDD felhasználóknak le kell tölteniük és telepíteniük az SDD plug-int (a böngészőbe beépülő modult) a megrendelt dokumentumok megtekintéséhez; erre a műveletre csak egyszer van szükség;
- probléma esetén segít a CISTI ügyfélszolgálat; a felhasználó minden megrendelt dokumentumnál kap egy e-mailt, de arra is lehetősége van, hogy megnézze a megrendelt dokumentumok listáját.

Az IntelliDoc, a CISTI integrált dokumentumküldő rendszere nagymennyiségű dokumentum nagysebességű küldésére képes. Jellemzői:

- különböző formátumú kéréseket is elfogad,
- felismeri az ügyfelet,
- tudja, hol van a dokumentum,
- a dokumentumot a megrendelő által kívánt formátumra konvertálja,
- a dokumentumot továbbítja az ügyfélnek,
- kinyomtatja a dokumentumot az ügyfélnek,
- számláz az ügyfélnek,
- kirója a szerzői jogdíjat, ha az jogos,
- értesíti a kiadót vagy szerzői jogkezelő hivatalt a szerzői jogi tevékenységről,
- nyomon követi a megrendelést a küldési folyamat bármely szakaszában,
- statisztikát szolgáltat a dokumentumküldő szolgáltatás további fejlesztése érdekében.

A szkenneléskor létrehozott fájlok TIFFB (tagged image file format type B) formátumúak, a CCITT Group IV szabvány ajánlásai szerint vannak tömörítve, felbontásuk 300 dpi. Általában egy oldal 130 KB tárolóhelyet igényel. Ha az oldal képet vagy ábrát tartalmaz, akkor természetesen a fájl méret növekszik. Minden dokumentumhoz tartozik egy 40 KB-os fedőlap, amely tartalmazza a megrendelő által megadott adatokat.

Pay Per Article

A CISTI legújabb szolgáltatása a cikkenkénti fizetés (Pay Per Article). A megrendelőnek nem kell előzetesen regisztrálnia, keresést végezhet, és hitelkártyával fizeti ki a kiválasztott cikkeket. A CISTI ezt a szolgáltatást 24 órán belül teljesíti nyomtatott folyóiratok esetében, elektronikus dokumentumoknál azonnal lehetővé teszi az elérést. A cikkek egységesen 12 kanadai dollárba kerülnek, plusz a kiadói jogdíjak és az alkalmazandó adók. A felhasználó hitelkártyával fizet, és megerősítő visszajelzést kap, mielőtt a CISTI-hez a befizetése eljutott. A Pay Per Article használatához is telepíteni kell a CISTI plug-int. Mindegyik cikk csak egyszer tekinthető meg és nyomtatható ki.

Szerzői jog

A CISTI dokumentumküldő szolgáltatása által kiadott minden másolat szerzői jogilag tisztázott. A CISTI kiadó is, online szolgáltató is és dokumentumküldő is egyben, ezért a szerzői jogot az információ teljes életciklusában tiszteletben tartja. A szerzőkkel és kiadókkal szerződése van, amely felhatalmazza arra, hogy akár saját gyűjteményéből, akár más forrásból szolgáltatson. Olyan jogkezelő rendszert tart fenn, amely garantálja a szerzői jog pontos és aktuális alkalmazását.

A *szolgáltatás típusától* és az *ügyfél lakóhelyétől* függően szerzői jogdíj fizetendő a szolgáltatás díja mellett. A CISTI Direct Service és Custom Services által kiadott másolatokat az *Access Copyright*, a *COPIBEC* és az *US Copyright Clearance Center* jogkezelő intézményekkel és közvetlenül a kiadókkal kötött szerzői jogdíjgyezmények fedik le:

- Access Copyright: the Canadian Copyright Licensing Agency – Toronto, Ontario, (<http://www.accesscopyright.ca>) – kanadai copyright-licencekkel foglalkozó ügynökség.
- COPIBEC, Montréal (Québec) (<http://www.copibec.qc.ca>) – A Quebecben publikáló 850

könyv- és folyóirat-kiadó, és 16 500 szerző közös jogkezelő szervezete.

- Copyright Clearance Center, Inc., Danvers, MA, USA (<http://www.copyright.com>) – USA-beli szerzői jogkezelő központ.

A CISTI ügyfelei

Kanadai ügyfelek

A mentességet élvező kanadai ügyfelek csak néhány kiadó esetében fizetnek szerzői jogdíjat, vagy akkor, ha a dokumentumokat SDD keretében kapják. A mentességet nem élvező kanadai ügyfeleknek a legtöbb dokumentum esetében meg kell fizetniük a szerzői jogdíjat: 7 oldallal bezárólag 4 kanadai, 8 oldaltól kezdve 8 kanadai dollárt. A díj az SDD esetében magasabb. A mentességeket a szerzői jogi törvény (*Canadian Copyright Act*) szabályozza.

USA-beli és nemzetközi ügyfelek

A Kanadán kívüli ügyfelek az *US Copyright Clearance Center* által megszabott díjszabás szerint fizetnek, vagy ha van egyezmény a kiadóval, akkor közvetlenül a kiadóval kötött szerződés szerinti jogdíj szerint.

BLDSC

Rövid áttekintés, gyűjtemény

A British Library Document Supply Centre a British Library (BL) dokumentumszolgáltató központja. A BL az Egyesült Királyság nemzeti könyvtára, és világhírű nemzetközi kutatókönyvtár. 1972-ben alapították a *Brit Múzeumi Könyvtár (British Museum Library)* és a *Nemzeti Tudományos és Műszaki Kölcsönző Könyvtár (National Lending Library for Science and Technology)* összeolvasztásával.

A regisztrált felhasználók a világ legnagyobb egyedi gyűjteményét érhetik el, amely szinte minden szakterületet és nyelvet lefed. A gyűjtemény 30%-a az Egyesült Királyságból származik, 30%-a az USA-ból, a többi nemzetközi anyag, az egész világról gyarapítanak. Néhány adat a gyűjtemények nagyságának érzékeltetésére (1. táblázat).

1. táblázat

A BL állományadatai

Folyóirat, periodikus kiadvány	több mint 250 000 különböző cím
Könyv	több mint 3 millió kötet
Konferenciaanyag	több mint 400 000 kiadvány
Kutatási jelentés	több mint 4 millió, főleg mikrofilmlapon tárolva
Szabadalom	több mint 48 millió az egész világról
Doktori disszertáció	150 000 Egyesült Királyság, 470 000 USA
Zene	több mint 135 000 kotta

Hogyan működik a szolgáltatás?

Biztonságos elektronikus dokumentumküldő rendszerükkel (Secure Electronic Delivery = SED) 2 órán belül is meg tudják oldani a másolatok megérkezését a megrendelő számítógépére (2. ábra). Naponta 12 ezer kérés fut be, ezek 85%-át saját állományukból teljesítik.



2. ábra A BL SED szolgáltatásának leírása a honlapon

Ez a rendszer a kiadók által – a szerzői jog betartása végett – megkövetelt legmagasabb fokú biztonságot nyújtja, amely az EU-s törvényhozásnak is megfelel. A SED hozzáadott értéként igény esetén speciális kívánalmaknak is eleget tesz:

- ugyanannak a cikknek többszörös másolata,
- speciális minőségű vagy színes másolatok,
- a felhasználó összes kérését egy csomagban kezelik,
- tézisek és disszertációk papír és mikrofilmes reprodukálása.

Megrendelési módok

- ARTWeb – webűrlapot kell kitölteni, külön formázásra nincs szükség, egyszerre egy kérés küldhető. Több megrendelés esetében az e-mailes forma ajánlott.

- ARTTel – online, interaktív rendelési rendszer, 15 percen belül a kérés még visszavonható, a megrendeléseket adott módon kell formázni az automatikus feldolgozás miatt.
- ARTEmail – e-mailalapú rendelési rendszer, a megrendeléseket az automatikus feldolgozás miatt pontos formátumban kell elküldeni.
- FAX-Line – egy felhasználó 10 megrendelést küldhet faxon egy nap; csak a standard megrendelésnél működik.

Szolgáltatási sebességek

- **Standard**
A standard továbbítási idő általában 3 nap vagy annál kevesebb, de ez nem garantált, hanem átlagidő. Ezt külön nem kell kérni.
- **2 órán belüli teljesítés**
Hétfő 08.00 óra és szombat 02.00 között működik a szolgáltatás, hivatalos ünnepnapokat kivéve. 15 perc késleltetés van, hogy legyen lehetőség lemondani a rendelést. Ennél a sebességnél csak a BL gyűjteményében található dokumentumok kérhetők.
- **24 órán belüli teljesítés**
Hétfőtől péntekig az ünnepnapok kivételével. A pénteken leadott rendeléseknél előfordul, hogy a teljesítés már hétfőre esik. Ennél a sebességnél csak a BL gyűjteményében található dokumentumokat szolgáltatják.

Teljesítési módok

- Postán – légi postán, A4-es oldalakon, kétoldalas másolattal.
- SED (biztonságos elektronikus továbbítás) – a webről szedhető le a titkosított PDF fájlban elhelyezett másolat. Az elektronikus másolatküldés előtt a felhasználónak le kell töltenie az Adobe Reader 6-ot, és aktiválnia kell a digitális jogkezelés (Digital Rights Management) funkciót. Ez azért fontos, mert e nélkül a titkosított dokumentum nem olvasható. Az elektronikus változatról csak egy papírmásolat készíthető. A kiadók jogainak védelme érdekében a szerverről a dokumentum csak egyszer tölthető le. Ha van a kiadóval a BL-nek szerződése, akkor azok a dokumentumok, amelyek után a szerzői jogdíjakat megfizették, a felhasználó gépén 3 évig tárolhatók. A dokumentumokat fekete-fehérben szkennelik.
- Fax – a faxpéldányról további másolatok nem készíthetők. 30 oldalnál hosszabb dokumentumokat postán küldenek.

- Ariel – ugyanazok érvényesek mint az előzőeknél, egy másolat készíthető, az elektronikus forma nem őrizhető meg, a közvetítő a megrendelőnek csak e-mail-mellékletben továbbíthatja a fájlt a BL által adott formátumban; szerverre feltölteni és onnan a felhasználónak letöltést felkínálni nem szabad.
- LEXICON – speciális szolgáltatások tartoznak ide, például színes másolat, több másolat egy cikkről, teljes könyv vagy folyóiratszám pótlása, eredeti nyomtatási minőséghez közeli minőség.

Szerzői jog

Az egyesült királyságbeli és az európai szerzői jog, valamint az UK Copyright Licensing Agency-vel (CLA) kötött szerződések miatt szerzői jogdíjat minden egyénileg regisztrált felhasználónak, és minden kereskedelmi célú másolatért fizetni kell. Ez a British Library által felszámított díjban nincs benne. A szerzői jogdíjat vagy a kiadók állapítják meg, vagy a CLA, ezért az kiadványról kiadványra változhat. A szerzői jogdíjakat a BL átutalja az UK CLA-nak, amely ezeket szétosztja a kiadóknak és más jogbirtokosoknak. Néhány kiadónak nincs szerződése a jogkezelő szervezettel, az ő címeik nem másolhatók akkor, ha kötelező a szerzői jogdíj.

Ha a másolatra privát (nem kereskedelmi) célú tanulmányokhoz vagy kutatáshoz van szükség, és a felhasználó a BL-en keresztül rendeli meg a másolatot, akkor alá kell írnia egy copyright nyilatkozatot, mielőtt a megrendelését elküldené. A nyilatkozat a www.bl.uk/copyright oldalról letölthető. Ilyenkor nem kell szerzői jogdíjat fizetni.

Mikor kell szerzői jogdíjat fizetni?

Minden ügyfélnek kell szerzői jogdíjat fizetni a következő esetekben:

- kereskedelmi célra, munkához vagy tanuláshoz kért másolatok,
- biztonságos elektronikus továbbítás (SED),
- egy cikkből több példány megrendelése,
- könyvtári állományba vétel,
- a másolat intézményen belüli körzötése,
- teljes folyóiratszámok, vagy teljes könyvek fénymásolata.

Minden dokumentum után kell szerzői jogdíjat fizetni, ha a kérő magánszemély vagy a szervezet az USA-ban van.

subito

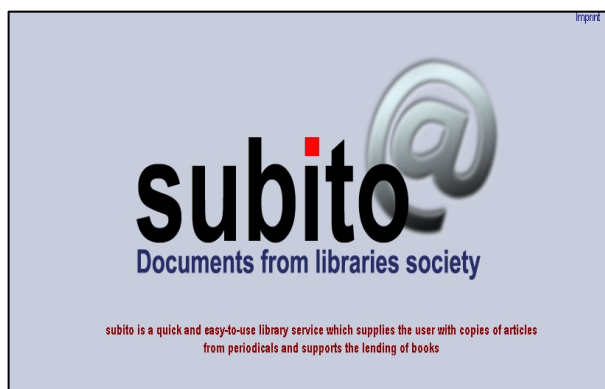
Rövid áttekintés, gyűjtemény

A *subito* létrehozását a német kormány kezdeményezte a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások visszaesésének megakadályozására: 1994-től a *Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztérium (Bundesministerium für Bildung und Forschung)* és az egyes tartományok finanszírozzák, 1997 őszén kezdte el a tényleges működést. A kezdeti szakaszban a *Börsenverein des Deutschen Buchhandels* (a német kiadók és könyvterjesztők érdekeit képviselő kereskedelmi egyesület) és a német könyvtáros egyesületek szövetsége szerződést kötött a *subito* érdekében. A *subito* 34 németországi, svájci és ausztriai tudományos könyvtár központi ügynöksége, 2003 óta Berlinben bejegyzett közhasznú egyesület. A *subito* célja dokumentumküldés könyvtáraknak és felhasználóknak az egész világra kiterjedően. A *subito* a teljesítés idejére garanciát vállal. Munkájukat a részt vevő könyvtárak kb. 1 milliárdnyi folyóirata és több milliárdnyi könyve alapozza meg.

Mottójuk: *A szakirodalom legyen a megfelelő időben a megfelelő helyen!*

A *subito* igénybevétele

Az ügyfelek lakóhelyüktől függően vehetik igénybe a *subito* szolgáltatásait (3. ábra). Megkülönböztetik a német nyelvterület országait (Németország, Ausztria, Liechtenstein, Svájc) a többitől. Az ügyfelek egyrészt közvetlen felhasználók, másrészt könyvtárak.



3. ábra A *subito* szolgáltatás logója és rövid ismertetője

Szolgáltatási módok

- **Normál rendelés**

A subito szállító könyvtárai kötelezik magukat, hogy a megrendelést maximum 72 órán belül teljesítik.

- **Expressz megrendelés**

A subito szállító könyvtárai kötelezik magukat, hogy a megrendelést maximum 24 órán belül teljesítik.

A teljesítési idő a munkanapokra vonatkozik a beérkezési időtől a kiküldés idejéig (a szombat, vásár- és ünnepnapokat kivéve); a küldés időtartama nincsen benne.

A subito ügyfelei

1. subito direct customer service – german: német közvetlen ügyfelek.
2. subito direct customer service – international: nemzetközi közvetlen ügyfelek.
3. subito Library Service – könyvtárak bárhol a világon.

A cikkmásolatküldést mind a 34 könyvtár végzi, de az elszámolást közös helyen intézik, a bevételeket levonások nélkül a küldő könyvtár számláján jóváírják. Ez azért előnyös az ügyfeleknek, mert:

- havonta csak egy számlát kapnak az összes szállításról,
- nézeteltérések esetén egy partnerrel kell csak egyeztetniük.

A megrendelt dokumentumokat átutalással, készpénzzel, csekkel, hitelkártyával lehet kifizetni. A számlán az összes igénybevett könyvtár elszámolásai egymás alatt sorakoznak. Az árak függnék az ügyfélcsoporttól, attól, hogy expressz vagy normál megrendelésről van-e szó, és a továbbítás módjától. Minden dokumentum esetén kell egy alapárat fizetni. Az alapár magába foglalja az első 20 oldalt, 20 oldalon felül minden oldal után pótdíjat számolnak fel.

Az ügyfélcsoportok:

1. ügyfélcsoport: diákok, felsőoktatásban dolgozók, oktatók, kutatók (német nyelvű országok),
2. ügyfélcsoport: kommerciális ügyfelek (német nyelvű országok),
3. ügyfélcsoport: magánszemélyek (német nyelvű országok),
4. ügyfélcsoport: könyvtárak (német nyelvű országok),
5. ügyfélcsoport: mint 1. (nemzetközi),
6. ügyfélcsoport: mint 2. (nemzetközi),

7. ügyfélcsoport: mint 3. (nemzetközi),

8. ügyfélcsoport: mint 4. (nemzetközi).

A megrendelőknek a szolgáltatások igénybevételehez először regisztrálni kell magukat. A regisztráció folyamán nyilatkozatot kell tenni arról, hogy a megrendelő a szerzői jogot be fogja tartani. Regisztrációnál az ügyfelet hozzárendelik egy ügyfélcsoporthoz. Regisztráció után az azonosító és a jelszó online megjelenik, illetve e-mailben is megkapja az ügyfél.

A subito Library Service-t a legalább 52%-ban állami fenntartású könyvtárak vehetik igénybe. Az egyéb könyvtárak más elbírálás alá esnek. Profitorientált intézmények a Library Service-t nem vehetik igénybe.

A könyvtárak fizetik ki a számlákat, felhasználóiknak a nekik kiszámlázott díjakon felül külön díjat nem számíthatnak fel, a megkapott dokumentumokat hagyományos formában kell a felhasználóknak átadniuk.

Az első időkben (2004 végéig) a megrendelt címetek a könyvtárak valamelyike beszkenelték, és csekély díjazás ellenében hamarosan elküldte a megrendelőnek e-mailben vagy más digitális úton (honlapról letöltés, aktív és passzív ftp²). Ezekkel a módszerekkel hosszú időn keresztül milliószámra továbbították az egész világba a cikkeket.

2005-ben Németországban másfél millió folyóirat-cikk-másolatot küldtek a könyvtárközi kölcsönzés keretein belül. Ebben az időszakban a subito 1,2 millió megrendelést bonyolított le Németország és az egész világ számára. Az adatokból látszik, hogy a cikkmásolatküldés a szakirodalom-kutatásban igen fontos szerepet játszik Németországban.

Jogi ügyek

A szerzői jogdíjakat a subito egységes szerződés szerint – a közös jogkezelés elve alapján – 2000.09.01-től 2004.12.31-ig a VG Wortnak (a német szerzői jogkezelő szervezet) fizette. A szerződés meghosszabbítását ezután a VG Wort elutasította. A könyvtári szerzői jogi bizottság ezért döntőbizottságot kért fel, hogy egyeztessen a VG Worttal. A subito szállító könyvtárai 2002.12.31-ig mind a postai, mind a fax, mind az e-mail küldések esetén egységes szerzői jogdíjakat fizettek. A PDF

² Aktív ftp esetében a küldött dokumentumot az ügyfél gépére/szerverére töltik fel, a passzív ftp-nél pedig a szolgáltató szerverére, és az ügyfél csak egy e-mailt kap, benne a címmel, ahonnan néhány napig letöltheti a fájlt.

fájlok küldésére vonatkozó eltérő vélemények miatt 2003.03.01-től csak a postai és faxszállítások jogdíjaival számoltak el. A könyvtárak azonban a megfelelő szerzői jogdíjakat e-mailküldés esetében a megrendelő felé mégis felszámították. Ezek az összegek azóta is letéti számlákon vannak, és elszámolásra várnak. A szerzői jogdíj az 1. ügyfélcsoport esetében 1 euró, a 2. ügyfélcsoportnál (kommerciális ügyfelek) 6 euró és a 3. ügyfélcsoport (magánszemélyek) számára 3 euró volt. A szerzői jogdíj a subito árban benne volt.

2004 júniusában a *Börsenverein des deutschen Buchhandels* és az STM (természettudományos, műszaki és orvostudományi) folyóiratok egyesülete³ keresetet nyújtott be a subito ellen a *Münchener Tartományi Bíróságon*, és kártérítési követeléssel fenyegetőztek, ha a subito nem állítja le az elektronikus dokumentumküldést, és panaszt emeltek a brüsszeli *Európai Bizottság* felé a Német Szövetségi Köztársaság ellen. A kiadók vádja szerint a németek nem helyesen alkalmazzák az *Európai Unió* szerzői jogi irányelveit az elektronikus másolatkészítés és -továbbítás terén. Keresetet nyújtottak be a *Német Központi Orvosi Könyvtár (ZBMed = Deutsche Zentralbibliothek für Medizin)* ellen USA-beli és egyesült királyságbeli kiadók is. Az is megemlítendő, hogy a tartományok peres eljárásokat indítottak a VG Wort ellen, amely a szerzői jogdíjak elosztásával foglalkozik, hogy az elektronikus dokumentumküldésre vesse ki a megfelelő díjakat.

Ennek előzményeként a subitót már 2002 őszén perrel fenyegették. 2003 tavasza óta a subito tárgyalásokat folytatott nem német nyelvű országokkal az engedélyek miatt. A nem német nyelvű országok felhasználói felé 2003 májusában meg is szűnt az elektronikus dokumentumküldés, mert a ZBMed ellen keresetet adtak be. A kiadók többek között követelték a DRM-es rendszer bevezetését. A Müncheni Bíróság *részleges* döntést hozott 2005 decemberében:

- mind külföldre, mind Németországban tilos az elektronikus dokumentumküldés könyvtárak között,
- postán és faxon engedélyezett a küldés Németországban,
- tilos a nemzetközi elektronikus kölcsönzés,
- németországi használók felé engedélyezett a digitális úton történő dokumentumküldés.

A subito és a kiadók 2006 júniusában szerződést kötöttek a nem német nyelvű országok vonatkozásában. Minden esetben a kiadók rögzítik a szerzői jogdíjakat folyóirat-címenként. Ez a végfelhasználóknak változó árakat jelent, természetesen maga-

sabbakat, mint előzőleg. A kiadók megegyeztek abban, hogy tolerálják a német subito szolgáltatását, de működését korlátozzák Európa területére.

Németországban közben erőteljes tiltakozás bontakozott ki akadémiai körökben a 2008-ban bevezetendő új szerzői jogi törvény ellen. Több ezer tudós, és minden hivatalos tudományos közösség petíciót írt alá, amelyet az igazságügy-miniszternek juttattak el.

A jelenlegi helyzet

Ennek ellenére 2007 szeptemberében elfogadták az új német szerzői jogi törvényt, amely 2008. január elsejével lépett hatályba, és amelynek értelmében törvényesen minden ügyfélcsoport esetében Németországban a dokumentumküldés

- csak postán és faxon engedélyezett,
- grafikus (PDF) fájl elektronikus küldése csak akkor engedélyezett, ha maga a kiadó az adott cikkhez nem kínál online hozzáférést.

A korlátozásért a szerzői jogi törvény (Urhebergesetz) 53a §-a felelős. Ebben a legfőbb változtatások az elektronikus dokumentumküldést érintik, vagyis elektronikusan dokumentumot csak akkor lehet küldeni, ha az adott kiadóval szerződést köt a dokumentumszolgáltató. A subito ennek értelmében egy adott kiadótól származó cikkeket addig csak postán, ill. faxon küldhet, amíg nem kötött a kiadóval szerződést, és az nem lépett hatályba.

2007 decemberében megegyezett a subito, a Börsenverein és a nemzetközi STM egyesület: keretszerződést kötöttek az elektronikus dokumentumküldés vonatkozásában, amelynek értelmében a subito az egyetemi hallgatóknak, tudósoknak, privát személyeknek és vállalatoknak minden kívánt cikket sokszorosíthat és elektronikusan elküldhet. Ez a Németországba, Ausztriába, Liechtensteinbe és Svájcba irányuló szállításokra vonatkozó egyezség kiegészíti a 2006 júliusában a subito és a kiadók között megkötött nemzetközi keretszerződést. A keretszerződés alapján a subito egyedi licencszerződéseket köt egyelőre öt éves időtartamra a tudományos kiadókkal, amelyekben a kiadók állapítják meg a magánszemélyek és a profitorientált cégek által a cikkmásolatok után fizetendő szerzői jogdíjakat. Az egyetemi hallgatók, könyvtárak és az akadémiai szféra felhasználói ezeknél jóval kedvezőbb díjakat fizetnek.

³ International Association of Scientific, Technical & Medical Publishers (<http://www.stm-assoc.org/>)

2. táblázat

A három szolgáltatás összevetése

Szolgáltató/Szemponatok	CISTI	BLDSC	subito
Intézmény jellege	tudományos és műszaki információs központ	nemzeti könyvtár dokumentumszolgáltató részlege	közhasznú egyesület + 34 tudományos könyvtár
Dokumentumküldések száma	nem publikus	napi 12 ezer kérés	2005-ben 1,2 millió
Legfőbb továbbítási módok	SDD, Ariel, Courier, fax, a DRM-en alapuló IntelliDoc szoftverrel	SED, Ariel, posta, fax	posta, fax, e-mail, ftp (egyelőre csak a nem német nyelvű országokba van DRM-en alapuló biztonságos továbbítás FileOpen webpublisher szoftverrel)
Szerzői jog tisztázása	– közös jogkezelők: COPYBEC, Access Copyright, Copyright Clearance Center – szerződések kiadókkal	– közös jogkezelő: Copyright Licensing Agency – szerződések kiadókkal	– eleinte szerzői jogdíjfizetés (átalány jelleggel) a VG Wortnak – majd peres ügyek – új német szerzői jogi törvény 2008. jan.1-től – kiadókkal szerződések kötése folyamatban
Jogdíjfizetés	– SDD esetén mindig, – kereskedelmi célú felhasználás esetében	– SED esetében mindig, – kereskedelmi célú felhasználás esetében	– Elektronikus küldéshez licenck beszerzése folyamatban

Összefoglalás

A három nagy külföldi dokumentumszolgáltatót összevetve az alábbiakat állapíthatjuk meg. Mind-egyik nagy mennyiségekben szolgáltat, professzionális módszerekkel. Az elektronikus módon történő közvetlen küldés esetében az angol és a kanadai szolgáltató már évekkal ezelőtt egyedi szerződéseket kötött a kiadókkal és a jogkezelő szervezetekkel, és ezért a fizetendő szerzői jogdíjak a folyóiratcímek (kiadók) függvényében változnak. Az elektronikus küldést a DRM-en alapuló célszoftverekkel valósítják meg. A német subitónak hosszú évekig peres ügyei voltak, mert a 2007. december 31-ig érvényes német szerzői jogi törvényre hivatkozva a közvetlen elektronikus küldést „nagyvonalúban” kezelték, szerzői jogdíjként alacsony átalánydíjakat kértek. Eljárásukat kifogásolták a tudományos kiadók és a Börsenverein. 2008. január 1-jén megszületett az új német szerzői jogi törvény, amely az elektronikus küldést csak akkor engedélyezi, ha a kiadó maga nem kínál online hozzáférést. Ezért a subitónak is egyedi szerződéseket kell a kiadókkal kötnie.

Magyarországi helyzet

Magyarországon a cikkmásolatküldés tömegesen a könyvtárközi kölcsönzés keretében zajlik, de ez így is nagyságrendekkel kevesebb, mint a három vizsgált esetben, mivel a magyar nyelvterület nem nagy, a kereslet magyar nyelvű cikkek iránt lényegesen alacsonyabb. De igény mutatkozik a közvetlen, interneten át történő másolatrendelésre és továbbításra. A szerzői jog tiszteletben tartására az egyedüli értelmes megoldás a közös jogkezelés lenne, mert azt éppen a nagy tömegű, sokféle jogtulajdonossal rendelkező művek szolgáltatására találták ki. Az ügyben érintetteknek – a könyvtár-ügy irányítói, kiadók, akadémiai szféra képviselői és jogkezelő szervezetek – meg kellene kezdeni az egyeztetést a közvetlenül a végfelhasználóhoz való digitális dokumentumküldés mikéntjéről, nehogy Magyarországon is úgy járjunk, mint a subito. Közös érdek, hogy a digitális infrastruktúrának köszönhetően megnyílt új lehetőségeket a szakirodalom terjesztésére is kihasználjuk úgy, hogy közben mindenki megkapja azt az anyagi kompenzálást, ami jár neki. Ehhez a magyar kereslethez igazodó jogdíjak, egyszerű elszámolási eljárások,

és a könyvtárakban a DRM-kezelő technológia bevezetése szükséges.

Felhasznált források

subito. Dokumente aus Bibliotheken e. V. bejegyzett egyesület weblapjai:

<http://www.subito-doc.de>

CISTI Canada Institute for Scientific and Technical Information weblapjai:

http://cisti-icist.nrc-cnrc.gc.ca/main_e.html

A British Library Document Supply Centre weblapjai:

<http://www.bl.uk/docsupply>

Irodalom

British Library: General handbook

<http://www.bl.uk/reshelp/atyourdesk/docsupply/help/resources/handbooks/handbook/fullhbk.pdf>

(2008. január 24.)

Einigung über Rahmenvertrag für elektronischen

Dokumentenversand http://www.boersenverein.de/de/176538?skip_val=0&list_id=64641

(2008. január 24.)

KORPÁS István: Az elektronikus dokumentumküldés

alternatív lehetőségei, <http://dspace.lib.unideb.hu:8080/dspace/handle/2437/2391>

(2008. január 24.)

KÜRTI Lászlóné: WWW, avagy Lógunk a weben: A hazai tudományos kutatás dokumentumigényeinek ki-
elégítése informatikai eszközökkel

<http://www.ace.hu/tudvil/kurti.html>

(2008. január 24.)

ROSEMANN, Uwe: A dokumentumszolgáltatás trendjei Németországban. (Ref.: Viszocsek Eszter). = TMT, 52. köt. 2. sz. 2005. p. 91–93.

http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3858&issue_id=459

TÓSZEGI Zsuzsanna: A szerzői jogok védelmét szolgáló digitális technológia. = TMT, 53. köt. 10. sz. 2006. p. 447–458.

http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4533&issue_id=476

TÓTH Andrea: Az elektronikus dokumentumszolgáltatásról

http://www.ki.oszk.hu/107/e107_plugins/content/content.php?content.866,

<http://mek.oszk.hu/03000/03001/html/toth.html> (2008. január 24.)

Beérkezett: 2008. I. 28-án.



Burmeister Erzsébet

a Miskolci Egyetem – Könyvtár,

Levéltár,

Múzeum főigazgatója.

E-mail: erzsi@marki.lib.unimiskolc.hu

HIRDESSEN A **tmt** -BEN!

2008-ban megrendelt hirdetéséhez
ingyenes bemutatkozási lehetőséget (pr cikk) adunk
a lap elektronikus változatában.

A hirdetés ára:

- beszerkesztett (fekete-fehér): **60 000 Ft/oldal + 20% áfa**
- szórólapp elhelyezése (25 g-ig): **45 000 Ft/alkalom + 20% áfa**

A kiadvány formátuma: A/4 • Tükörméret: 168 x 225 mm

Megrendelhető a szerkesztőségben:

1111 Budapest, Budafoki út 4-6. • Levélcím: 1502 Bp., Pf. 112

Tel.: 463-2446; 463-1111/5652 • E-mail: tmt@omikk.bme.hu

Adattármustra. Cikkadatbázisok

A sorozat egyes számaiban független szakértők értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a folyóiratcikkek feldolgozó információforrásokat. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Humántudományi Tanulmányok és Cikkadatbázisa (HUMANUS)

Honlap: <http://www.oszk.hu/humanus>
E-mail: humanus@oszk.hu
Fenntartó: Országos Széchényi Könyvtár, Humántudományi Bibliográfiai Osztály
Értékelés dátuma: 2008. május 3.
Értékelő: Ternai Zita

Általános értékelés

A Humántudományi Tanulmányok és Cikkadatbázisa (HUMANUS) jelentős új kezdeményezés az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) vezetésével, amit 2008 februárjában mutattak be először a publikumnak. A tudományos közönség igényeire épül, ingyenesen hozzáférhető bárki számára. Az adattár hivatalos honlapján sajnos kevés információ áll rendelkezésre róla: „a HUMANUS feladata a magyar vonatkozású nyomtatott, elektronikus humántudományi (rész)dokumentumok – azaz időszakos kiadványok vagy tanulmánykötetek részeként megjelent dokumentumok – teljes körű bibliográfiai feldolgozása, tartalmi feltárása, rendszerbe foglalása”.

Minden fontos adat hiányzik a projektről, az előzményekről, a jelen állapotról, a fejlesztés üteméről és várható nagyságáról. Izgalmas lenne megemlíteni például, hogy az OSZK munkatársainak az évenként beérkező 6–7000 féle folyóirat bölcsészettudományi tárgyú cikkeinek feldolgozását 2002-ben – anyagi okok miatt – be kellett fejezni. Hogy e roppant munka ne vesszen kárba, az elmúlt évek hiányosságait pótolva, az OSZK próbaképpen a hiányzó öt év periodikáiból 9000 cikket

dolgozott fel az új adatbázisban – hangzott el a sajtótájékoztatón. A MANCI elnevezésű könyvtár- és információtudományi cikkadatbázisról tudjuk, hogy fejlesztése megszűnt ugyan, de jó hír, hogy korábbi tételei (mintegy 24 év anyaga) a későbbiekben szerves részévé válnak a HUMANUS adatbázisnak. A Könyvtári Intézet honlapján olvasható, hogy a vezető könyvtári szakfolyóiratok 2007. évi cikkeinek adatai már kereshetők az adatbázisban, és a tételek száma napról napra bővül.

A HUMANUS multidiszciplináris adatbázis, tudományágak szerinti keresést tesz lehetővé. A 21. század igényeinek megfelelően egy helyre integrálja a humán tudományterületek adattárait: jelenleg a *Hungarika Információt (HUNI)*, a *Magyar Időszaki Kiadványok Repertóriumát (IKER)*, a *Magyar Nyelvű Filozófiai Irodalmat*, a *Magyar és Nemzetközi Cikkeket (MANCI)*, a *MANCI Referátumokat (MANRF)*, a *Romániai Magyar Társadalomtudományi Irodalmat* és az *SZTE Egyetemi Cikkadatbázisát*. Cél, hogy a különböző forrásokból érkező és épülő online tartalomfeltáró szolgáltatást egyetlen közös keresőfelületről lehessen kényelmesen, egységes feldolgozásban kutatni.

Az adatbázist a BODZA nevű programmal kialakított keretrendszer fogja össze, amely magas szintű absztrakciókban méri az általa kezelt textusokat, így azok viselkedéseinek részleteiről nem szükséges tudnia semmit. Több, különböző jellegű adatbázissal dolgozik, ám a kimenetben egyetlen, koherens egységként jeleníti meg az adatokat. Érdemes volna feltüntetni a szoftver óriási előnyét – ha háttér-információim alapján jól értelmeztem – az ingenyességét is.

Országos együttműködési hálózat kiépítésére látok törekvéseket. A HUMANUS konzorciumi formában

működik – egyelőre hét taggal –, gondolom a fejlesztők a szaktudósok kontrollját is élvezni szeretnék. A későbbiekben a konzorcium tagja lehet bármely könyvtár, szerkesztőség, kutatóintézet vagy felsőoktatási intézmény tanszéke(i). Szólni lehetne arról, hogy a jelenlegi tagok vállalták: jelzavas védelemmel ellátott hozzáférés birtokában, a saját szakterületükön maguk is fejlesztik a rendszert, és sajátjukból áttöltenek adatokat az új adatbázisba.

A teszteléskor talált komolyabb hiányosságok:

- A honlap navigációs eszközei fejlesztésre szorulnak. Néhány menüpontra kattintva – ahol a szöveg nem fér rá a képernyőre – a teljes szöveg elolvasását első alkalommal nehezen tudtam megoldani. A hagyományos módszerek itt nem működnek, csak és kizárólag a lap alján elhelyezett „fel” és „le” nyíl segítségével lehet a szövegben mozogni, ami kényelmetlenül lassú. Meg kellene oldani, hogy az egér görgetőjével, a billentyűzeten lévő le-fel nyilakkal, esetleg görgető-sáv létrehozásával könnyítsék és gyorsítsák az olvasást. A menüpontra kattintva a tartalom megjelenítése után a felső sorban mindig látható marad a menüsor, de az *Impresszum* megbontja az egységességet, onnan csak egy nyíl segítségével lehet a főoldalra visszajutni.
- A „Kutatói tételbejelentés” menüben a „Bejelentés”-re, illetve a „Keresés” során anonim felhasználó helyett a bejelentkezésre kattintva, az új ablak az eddigi felület tetejére nyílik meg, takarva az előbbit. A kutatói tételbejelentésben az „Útmutató”-ra kattintva szintén az eddigi felületre nyílik egy ablak, de ha véletlenül elcsúszik az egér a szóról, eltűnik az egész.
- Az „Egyéb források” menüben a keresés funkció nem működik jól. Ha az indexből szeretném kiválasztani a kívánt kifejezést, nem emeli be. A találatoknál csak az első tízet jeleníti meg, a többinél 403-as hibát jelez.
- Furcsa, hogy a kereső teljes működési elvét mind a Sűgóban írják le, másutt még csak utalás sincs rá. Ha nem nézem meg alaposabban, nem is jövök rá, hogy ide rejtették a kulcsfontosságú információkat. A Sűgó egyébként sokrétű, alapos leírást ad az adatbázisban végezhető keresésekről. A nyelvezete nehéz, gyakran szükséges lenne az elmondottakat példákkal is alátámasztani. Udvariatlannak találom, hogy végig tegező viszonyt használnak. A Sűgóban csak előre lehet haladni, visszafelé nem, ami lecsökkenti a mozgásteret. A felület felépítése egy nyitott könyv lapozásához hasonlít. Ez egyrészt jó, mert látjuk a közvetlen előzményt is. Másrészt a Sűgónál

előnytelennek találtam, mert amikor kipróbáltam a tájékoztató leírás alapján valamit, azonnal eltűnt a Sűgó, állandóan újra kellett kezdenem a megjelenítését.

- Komoly hiányosság, hogy a kezdőoldal csak magyar nyelvű, egyetlen idegen nyelven sem találunk legalább egy ismertetőt a projektről, a Sűgóban elérhető lényeges információkról. A keresésnél három idegen nyelv közül választhatunk, de bármelyik mellett is döntünk, a keresőkifejezések listáját ugyan lefordítja a kívánt nyelvre, de a Keresés vagy Törlés gomb már magyarul marad. Az egérrel a forrásokra állva, a Sűgó magyarul magyaráz. A találatoknál már minden magyarul olvasható: a találatok száma, a rendezés szempontjai, és hogy milyen formátumok közül lehet választani. Egy ilyen nagy volumenű adatbázisnál, amelyben a publikációk egy része idegen nyelvű, ez nem megengedhető.
- A „Konzorcium” menüpontban meg van jelölve, kik lehetnek még potenciális tagok, nekik el kell fogadniuk az együttműködési szerződésben foglaltakat. Itt kellene egy szerződésmintát mellékelni, vagy néhány szóval körülírni, hogy mit is foglal magában a konzorciumi tagság, de legalább egy elérhetőséget megadni, ahol az érdeklődők informálódhatnak, ha már ilyen nagyarányú bővítésben gondolkodnak a fejlesztők. Létezik ugyan egy „Hivatalos dokumentumok” és egy „Leírási szabályzat” szövegrész, amelyet gondolom hivatkozásnak szántak, de sajnos nincs mögötte tartalom.
- A főoldal jobb paneljében logókat helyeztek el, ezeknél feltétlenül kellenének ugrópontok is a hozzájuk tartozó honlapokra.

Összefoglalva:

Napjainkban nagy pazarlásnak számít, ha ugyanarról a cikkanyagról sokan végeznek adatgyűjtést különböző adatbázisok számára, majd különböző szempontok szerint jelenítik meg az eredményt papíron vagy CD-ROM-on, vagy használnak feleslegesen tárhelyet adatbázisaik tárolására. Itt az ideje az egységesítésnek! A hiányosságok és a hibák ellenére úgy vélem, hogy a HUMANUS jól integrálta a különböző forrásokból érkező adatbázisokat, a humán tudományterületek iránt érdeklődők hasznos kezdeményezésként üdvözölhetik, a dinamikus növekvő tartalom pedig sokrétű szakmai tájékozódásra ad lehetőséget. Főleg, ha a fejlesztők nyitnak a külföld felé is, és elvégzik a fontosabb fordításokat, hogy nemzetközi szinten is kereshetővé válják az adattár.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az adatbázis két módon érhető el. Közvetlenül a www.oszk.hu/humanus címen, közvetve pedig az OSZK nyitólapjáról, a *Kiemelt honlapjaink* közötti ikon segítségével. Itt el lehetne helyezni egy tájékoztatót: rövid magyar és angol nyelvű leírást.
- A honlap felülete két egységre bontható: a nyitólapról elérhető információs részre (1. ábra) és magára a keresőfelületre, ami a Keresés menüből – pozitív megoldásként – új ablakban nyílik. A laikus felhasználót meglepheti, hogy a kereső URL-je nem OSZK-s, hanem a következő: <http://humanus.bibl.u-szeged.hu/human/cikk-mokka>. Ennek hátterében gondolom az áll, hogy a keretrendszert a szegedi könyvtárban fejlesztik.
- A weboldal dizájnját nem tartom egységesnek. Az információs rész és a Kereső színvilága nincs teljesen összehangolva. Az első túl színes, hársány a másikkal viszonyítva, ami csak pasztell-színekből áll. A fejléc mátrixszerű grafikai megoldása modern, a jövőt szimbolizálja, ám a bal oldali menüket túl tarka-barkának vélem egy ilyen komoly tartalmú oldalhoz. A pasztell háttérrel könnyen olvasható a szöveges rész. A szöveg méretet Internet Explorerben és Mozilla Firefoxban egyaránt lehet változtatni.

- A honlap tartalma egyértelműen behatárolható, bár szükség lenne a projektnek és várható bővítésének részletesebb leírására. A Nyelvtudomány menüpont a tesztelés időpontjában még üres: fejlesztés alatt áll. Nincsenek naprakész statisztikai adatok az adatbázis látogatottságáról. Nem tüntetik fel az utolsó frissítés időpontját. Az adatbázis mérete „körülbelül” van meghatározva; a keresőfelületen a Keresés szóra állva az egérrel, csak a HUMANUS-t kiválasztva, kiírja, hogy: „keresés legalább 16040 tétel között”. A Tudományterületek menüpont alatt az egyes diszciplínákat kiválasztva a keresési eredmény pontos találatot ad a tudományág aktuális méretéről. (Például a könyvtár tudománynak jelenleg 614 találat van.) A Tudományterületek leírása és azok egyenkénti részletezése remek ötlet, jó rálátást nyújt az elérhető anyagok körére. A weboldal felépítésének köszönhetően a lap tetején és a bal panelen is állandóan látható a két menüsor, így a tartalom között könnyen lépkedhetünk. A Kereső működési elvéről csak a takarékosra (ez az alapértelmezett) vagy a bőbeszédűre állítható Sűgóban olvashatunk, kizárólag magyarul. A Kutatói tételbejelentés menüben elhelyeztek egy Útmutatót, ami illusztrálja a bejelentés menetét. Itt helytelenül található az egyik magyarázat: 3. lépésként az űrlap kitöltését jelöli meg, de a magyarázó nyíl a bezárásra mutat, holott ez a záró, 5. lépés lenne.



1. ábra Az adatbázis bemutatkozó oldala

- Az oldalon elhelyezett hivatkozások nem mindig működnek hibátlanul. A Konzorcium menüben felsorolt tagok közül a *HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Könyvtár* ugrópontja nem közvetlenül a könyvtárhoz, csak a múzeum honlapjához visz, ahonnan nehéz megtalálni a könyvtárat. Ugyanebben a menüben a „Hivatalos dokumentumok” és a „Leírási szabályzat” sem irányít tovább. A Sűgó szövegében a pirossal jelzett kifejezések jelentik a hivatkozásokat. Ez azonban nem minden esetben működik. (Pl. a Találati Halmaz részben a *forrásokban* szó és a + jel esetében.) A Kereső külön ablakból használható, szükséges lenne itt egy olyan utalás elhelyezése, amely a főoldalhoz visz. A honlapról az OSZK központi oldalára (www.oszk.hu) is vezethetne egy hiperhivatkozás.
- A fenntartó szervezet székhelye, a munkatársak neve telefonos, e-mailes elérhetőséggel, a konzorciumi tagok címmel és a honlapjukra mutató linkekkel egyértelműen fel vannak tüntetve. Hiányolom viszont, hogy nincs megadva egy olyan általános e-mail cím vagy telefonos elérhetőség, ahonnan a látogatók kapcsolatot tudnának te-

remteni, visszajelzéseket tudnának küldeni a fejlesztőknek.

Kereső funkciók, találatok

- Nincs megkülönböztetve egyszerű és összetett keresés, nem lehet böngészni; minden funkció egy űrlapra van építve (2. ábra). Kereséskor először nyolc adatbázis használata közül választhatunk. Alapértelmezettként csak a HUMANUS van bejelölve. Ha több forrást használunk egyidejűleg, eredményül az egyes források keresési szempontjainak metszetét kapjuk. Az adatbázisok nevére állva az egérrel, megjelenik a szöveg végén egy kérdőjel. Erre kattintva bemutatja a forrást, ahol rövid leírást kapunk az adattárról, ami nem egységes formában jelenik meg. Néhol csak a tételszám van feltüntetve, máskor viszont összefüggő szöveges leírás olvasható. Mindennél szükség lenne a következő adatokra: a feldolgozott időszak, a tételek száma, gyűjtőkör, dokumentumtípusok, a dokumentumok megjelenési helye, teljes vagy válogatott feldolgozás, mi alapján van feltárva, a szerkesztő neve és elérhetősége.

2. ábra A kereső űrlapja

- Alaphelyzetben négy adatbeviteli mező segítségével tudjuk megfogalmazni a keresőkérdéseket. Ha mind a négyet kitöltöttük, a Sűgó szerint újabb nyílik. Ezt kipróbálva, magától nem jelent meg új mező, egy Enter gomb megnyomásával rá kellett segíteni. A keresés során legalább egy keresőkérdést meg kell fogalmazni az alábbiak közül: *Teljes szöveg, Szerző, Cím, Folyóiratcím, Folyóiratban, Részadatbázis, Tudományterület, Tárgyszó*. A Folyóiratcím és a Folyóiratban mezőket választva az adatmező végén megjelenik egy kérdőjel, arra kattintva egy listát kapunk a választható folyóiratokról. Ez mind a két esetben ugyanazt a jegyzéket adja.
- A keresőkérdések szabad szövegesek. Érdemes lenne a Böngészés funkció beépítése, és elképzelhetőnek tartanám a folyamatosan bővülő OSZK Tezaurusz/KÖZTAURUSZ használatát is. A keresendő kifejezésekben nincs különbség kis- és nagybetűk között. A hosszú és rövid magyar ékezeteket differenciálja, például a *szolo*-ra és a *szölő*-re nem azonos találatokat ad. Ez egyrészt jó, mert szűkíti a találatok számát. Másrészt a külföldi felhasználóknak megnehezíti a keresést, mert ők nem biztos, hogy tudnak ékezeteket írni. A diakritikus jelet elveszítik az ékezetes betűk, például az *ä* betűből *a* lesz. A tiltott szavak listáját, amelyekre a program nem végzi el a keresést, közlik a Sűgóban, amit jó megoldásnak tartok. Csonkolást automatikusan végez a rendszer. Ha a Címbe a *könyv* szót írunk be, találatként például a *könyvtár* is megjelenik. Idézőjelek közé kell tenni, ha a pontos kifejezésre kívánok keresni: „*könyv*”. Sokféle reguláris kifejezést alkalmazhatunk, ezt példákkal illusztrálva szemlélteti a Sűgó. Itt szerepel még egy mondat: „ezen a felületen a keresési mintákat a POSIX szabvány szerinti reguláris kifejezések formájában kell megfogalmazni”, ami nem biztos, hogy minden látogató számára jelent valamit. A tájékoztató szerzői is gondoltak erre, meg is jelölték a POSIX szabványt hivatkozásnak. Sajnos azonban ez egy angol nyelvű, szintén nehéz nyelvezetű informatikai oldalra kalauzol.
- Logikai operátorokat is tudunk alkalmazni. Összekapcsolhatjuk az elemeket egy szóközzel, ami megfelel a logikai ÉS-nek. A logikai VAGY-ot két függőleges vonal megadásával tudjuk előidézni. Ezt a jelölést viszonylag ritkán szokták alkalmazni, ezért szükség lenne leírni, hogy hogyan tudjuk megjeleníteni ezt a jelet (AltGr + W), és hogy kell-e szóköz a két függőleges vonal közé – tudniillik nem azonos számú találatot ad szóközzel, illetve nélküle.
- A keresési feltételek megadása után vagy a Keresés gombot választjuk, vagy a Törlést, ami alaphelyzetbe állítja a keresési kategóriákat, és egyúttal törli az összes keresési feltételünket. Elegáns megoldás, hogy a Bodza program nagyobb mennyiségű találat esetén már egy oldalnyi összegyűlt találat után azonnal megjeleníti azokat és a keresést a háttérben folytatja, aszinkron üzemmódban bővítve a listát. A találatok száma mellett ilyenkor egy villogó + jel jelzi, hogy még zajlik a keresés. Ellentmondásos, hogy a Sűgó szerint a találatok száma jelenleg maximum 8000 lehet, ám egy példán kipróbálva nem ezt tapasztaltam. Olyan keresőkérdést próbáltam megfogalmazni – természetesen az összes forrás bejelölésével –, amelyre vélhetően rendkívül nagyszámú találat érkezik. A Címbe beírtam, hogy *József |Attila*, és 342 299 találatot kaptam. Ez nem egyezik meg a 8000-rel. Aztán véletlenül az egérrel a találat számára tévedtem, ekkor megjelenített egy szöveget: „342299 találat, melyből 8000 (2%) listázható”. Nyilván nem olyan keresőkérdéseket érdemes megfogalmazni, amelyeknél ilyen nagyszámú találati halmazt kapunk. Ha mégis, akkor ez nem feltétlenül a releváns találatokat adja, mert a keresés folyamatában véletlenszerűen leghamarabb befutó textusokból áll össze, függetlenül attól, hogy milyen volt a megadott források és a keresőkifejezések sorrendje.
- A keresés menetében nem lehet megadni rendezési szempontokat a találati halmazra. Nagy mennyiségű találat esetén kezdetben mindig rendezetlen a lista. Csak akkor rendezhető *szerző, cím* vagy *forrás* szerint – attól függően, milyen típusú a keresőkérdésünk –, ha már az összes találat megérkezett.
- A Keresés eredményeül mindig lista formátumú találati halmazt kapunk. A megjelenített tételek számát a lap alján tudjuk kiválasztani. Alapértelmezettként 20 találat látszik laponként, de a gyorsabb gépeknek is lehetőséget adva, akár 200 találat/lap-ra is beállíthatjuk. Nem egyértelmű – ha nem olvasom el a Sűgóban, nem jövök rá –, hogy az alapértelmezett 20 találatot meg tudom változtatni. Ez csak akkor derül ki, ha az egérrel a 20/lap kifejezés fölé állok, ahol több lehetőséget kínálnak fel. Az oldalak közötti lépegetést a lap alján állandóan látható navigációs eszközökkel tudom megoldani. Kicsit félrevezető a felirat: például a *20 lépéssel előre* azt jelenti, hogy a következő oldalra ugrik. Az *egy lépéssel előre* viszont csak a következő találatra ugrik: például ha a 16-ik találat volt a lap tetején, a 17.

kerül a tetejére. Ennek nem igazán látom értelmét.

- A találatok a listás formátumban röviden, tördelve vannak felsorolva. A listaablak felépítése átláthatóbb, kevésbé zsúfolt lehetne, ha nem a nyitott könyves megjelenítést alkalmaznák, mert így csak a képernyő fele áll rendelkezésre az adatok megjelenítésére. A találatok meg vannak számozva, a sor végén pedig a forrásra utaló címke áll. A Sűgő szerint egyes szövegtípusoknál a sorszám után található egy különleges státuszjelzés is: a kölcsönzésbe bevont példányokkal rendelkező bibliográfiai rekordok hozzáférhető kötetekinek számáról, vagy a legkorábbi lejárat dátumáról. Számos próbálkozás után sem találtam erre példát. A megjelenítés Mozillában teljesen jól látható, míg Explorerben nem látszik a találatok vége, csak görgetésével lehet elolvasni. Érdemes lenne változtatni a beállításokon.
- A találati halmazból a kiválasztott dokumentumot bővebb formában is meg tudom jeleníteni – szövegtípustól függetlenül (3., 4. ábra). Alapértel-

mezt a címkés formátum, ami a kötelező minden szövegtípus számára. A rekordokhoz kapcsolódó leírás részletes, informatív. (Természetesen csak a HUMANUS adatbázisra vonatkozó leírásokra értem.) A keresőkifejezésünk a listás megjelenítésnél még nem, de itt már jól láthatóan ki van emelve: fehér háttérrel, piros szaggatott keretben. A kereshető forrásoktól függően más formában is megjeleníthetjük az egyes találatokat: *ISBD*, *MARC*, *MARCXML* vagy *XML*.

- A találatok megjelenítésénél hibás karakterek iktatódnak be, alkalomadtán kis négyzetek (í) jelennek meg Internet Explorerben – Unicode kódolással. A többi kódolást választva még rosszabb a helyzet. Mindez Mozillában nem fordul elő.
- A legnagyobb probléma, hogy a találati listát semmilyen módon nem tudom elmenteni. Nem ajánl fel nyomtatási képet/nyomtatást, fájlba mentést vagy e-mail címre küldést. Még a keresőben sem tudjuk elmenteni az előző keresésünket, ami alapvető lenne.

The screenshot shows a search interface with two main panels. The left panel, titled 'Cikk-MOKKA', contains a list of search filters: HUMANUS, HUNI, IKER, Magyar Nyelvű Filozófiai Irodalom, MANCI Referátumok (MANRF), MANCI, Romániai Magyar Társadalomtudományi Irodalom (Kolozsvár), and SZTE Egyetemi Cikk. Below the filters are search input fields for 'Szerző', 'Cím' (with 'jósef|attila' entered), 'Folyóiratban', and 'Tudományterület'. There are 'Keresés' and 'Törlés' buttons. The right panel shows search results for '161210+ találat' sorted 'rendezetlenül'. The results list includes titles like 'Értekezés az értelem helyes használatának módszeréről', 'A halálról. A faj élete. A tulajdonságok öröklődése', 'Vizsgálódás az emberi értelemről', 'Franciaország klasszikus filozófusai a XIX. században', 'A XIX. század pesszimizmusa', 'A bölcsészet Magyarországon', 'Novum Organum, I. rész', 'Észérvek az európai filozófiai hagyományban', and 'prolegomenái minden leendő metafizikához'. Each result is followed by the publisher 'Franklin Társulat' and the year. The interface also shows a language selector set to 'magyar' and a '200lap' indicator.

3. ábra A találatok megjelenítése magyarul...

4. ábra ... és angolul

Tartalom, minőség

- A Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisának sokrétű tartalma van. Hiánypótló szolgáltatás a humán és társadalomtudományok területén. Célul tűzte ki, hogy a Magyarországon és külföldön megjelenő, magyar vonatkozású, minden analitikus feltárára váró dokumentum szakbibliográfiájának adatbázisát létrehozza. Sajnos a szakmai munkával kapcsolatosan nem olvashatunk semmit. A látogatók számára nem egyértelmű, hogy egyáltalán dolgozik-e jelenleg valaki e példátlan összeállítás bővítésén? Mivel láttam a februári állapotokat, össze tudom hasonlítani a jelen helyzettel, ami világosan mutatja, hogy rengeteg munkát fektettek be azóta is, de ezeket a változásokat tudatni kellene a látogatókkal is.
- Az elérhető tartalmak ingyenesen, regisztráció nélkül megtekinthetők. Időnként lassan tölthető be az anyag, néha hibát érzékel, és nem működik, ilyenkor újratekintve a folyamatot már helyesen funkcionál.
- A tartalomra vonatkozóan semmilyen jognyilatkozatot nem találtam, pedig állítólag az állomány egyharmada teljes terjedelmében olvasható.

- Helyesírási hibák nem jellemzik az oldalt. Egy helyen találtam elírást, a Sűgő *Keresőkifejezések* fejezete alatt: „Az különböző szövegtípusok részben, vagy teljesen eltérő attribútum-készletet definiálhatnak...”

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A HUMANUS nyitólapjának forrásában csak a <title> sor van kitöltve: *Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa*. Az egyes menüpontok forrásában csak a menük címe szerepel, például: *Tudományterületek, konzorcium, kutatóknak*. A legfontosabb metaadatokat a Dublin Core ajánlás alapján mindenképpen el kellene helyezni a weblapokban.
- Az adatbázis nem működik együtt a *Nemzeti Digitális Adattárral*, sajnos a metaadatok nem kereshetők az NDA-ban.
- A HUMANUS-nak sokféle adatbázist kell egyszerre kezelni, így nem egységes a tételek bibliográfiai leírása. Az egyik leírás nagyon alapos, míg a másik kevéske adatot tartalmaz. A Bodza programban nyers XML változatban kerülnek az adatok tárolásra és feldolgozásra. Ezen kívül a kereshető források jellegétől függően lehetőség van még címkés, ISBD, MARC, MARCXML formátumban való megjelenítésre is.

Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis (EPA)

Honlap: <http://efolyoirat.oszk.hu>
E-mail: epa-info@mek.oszk.hu
Fenntartó: Országos Széchényi Könyvtár,
Elektronikus Dokumentum Központ
Értékelés dátuma: 2008. május 9–11.
Értékelő: Somogyi Tamás

Általános értékelés

Nehéz feladatra vállalkozik az, aki egy olyan tartalomszolgáltatásról szeretne értékelő bemutatást írni, amelyet szakmai körökben szinte mindenki ismer, amely folyamatosan fejlődik, és amelynek csak a bemutatása meghaladja egy TMT-beli Adattármustra-cikk kereteit. Most mégis megpróbálunk ezzel a feladattal, pontosabban az efolyoirat.oszk.hu oldal értékelő bemutatásával, remélve, hogy a jövőbeli fejlesztésekhez néhány segítő ötlettel, javaslattal járulhatunk hozzá.

Az Elektronikus Periodika Archívum „archívumába” gyűjti azokat az elektronikus időszaki kiadványokat, melyek megfelelnek a gyűjtőköri kritériumainak. Az EPA-archívum gyűjtőkörébe tartozik egy kiadvány, amennyiben

- magyar nyelvű vagy magyar vonatkozású,
- kulturális, oktatási vagy tudományos tartalmú,
- feldolgozható formátumban érhető el (HTML, XML, Word, RTF, PDF, QXD, TIF, JPEG, PNG, GIF),
- elfogadható minőségű (nyelvhelyesség, helyesírás szövegeknél, illetve kivehető részletek képeknél),

- nem áll szerzői jogvédelem alatt”.

Az EPA három szintből épül fel:

- ingyenes tartalomszolgáltatás, melynek keretében a kiadó által közzétett tartalom hozzáférését biztosítja az EPA;
- az EPA Adatbázis elektronikus időszaki kiadványok elérhetőségét és egyéb leíró adatait teszi kereshetővé;
- az EPA-ban archivált folyóiratokból épülő cikkadatbázis, mely jelenleg még fejlesztés alatt áll.

Ma már több, az EPA-éhoz hasonló célú kezdeményezés, szolgáltatás is elérhető, ami nagyon örvendetes egyfelől, másfelől viszont állandó fejlesztést, odafigyelést követelő versenyhelyzetet teremt.

Az EPA-nak a legnagyobb hangsúlyt talán a bővítésre kellene fektetnie: minél több tartalomra van most szükség. Minél több kiadványt kell „begyűjteni” és rohamtempóban digitalizálni, és a cikkadatbázist építeni. Az efolyoirat.oszk.hu kellemes külsejű, modern felület, legyen hát ezen keresztül elérhető nagyságrendekkel több tartalom!

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az Elektronikus Periodika Archívum efolyoirat.oszk.hu címen elérhető új felülete kellemes színvilágú, jól strukturált, modern hatású felület (5. ábra). Céljához illően böngészésre ösztönözi a látogatót az elektronikus tartalmak között.



5. ábra Az EPA új honlapja az efolyoirat.oszk.hu címen

6. ábra Keresés az EPA adatbázisában

- Magáról az EPA-ról sok minden olvasható, talán túl sok is: a „Rólunk” és az „Alapelvek” menü, valamint ezek almenüi alatt kell összeszedni az olvasónak a különböző információkat. Érdemes lenne ezeket a bemutatkozó leírásokat átrendezni, egyszerűsíteni és külön bontani. Szerintem átláthatóbb lenne egyetlen rövid bemutatkozó írás, egy általános bemutatkozás a csatlakozni kívánó partnereknek, és egy más szempontú, adatokat, statisztikákat tartalmazó leírás a sajtó számára, itt talán egy technikai jellegű leírás is elférne az ez iránt érdeklődőknek.
 - A jelenlegi nagyon hosszú, sokpontos statisztika is egyszerűsítésre szorul, vagy legalábbis egy kevésbé részletes verzió is elegendő lenne, hiszen most egyes részeket nem is lehet érteni (pl. a technikai státuszok).
 - Érdemes lenne pontosabb jövőképet is közzétenni, esetleg visszajelzéseket is várva rá.
 - El lehetne gondolkodni az angol (nem teljes) verzió mellett egyéb nyelvű verziók létrehozásán is. A bemutatkozást pedig mindenképpen több nyelven is olvashatóvá kellene tenni.
 - Az *efolyoirat.oszk.hu* oldal készítésekor a szerkesztők figyelembe vették a W3C akadálymentes honlapra vonatkozó ajánlásait. Az ilyen típusú felületkészítés sajnos még ritka, de az EPA esetében dicséretes, hogy az új felülete akadálymentes.
 - A felhasználók kérdéseiket, visszajelzéseiket elküldhetik, az OSZK több elérhetősége is megtalálható a honlapon. Mégis jobban lehetne hangsúlyozni azt, hogy a szerkesztők olvasói visszajelzéseket várnak, akár egy külön levélküldő űrlap is elképzelhető.
 - A keresést rövid és lényegre törő, érthető súgó is segíti, igaz, ez a rész is csak magyarul olvasható.
- Keresőfunkciók, találatok**
- Az EPA tartalmait több felületen keresztül is elérhetők: „Keresés az adatbázisban”, „Böngészés”, „Teljes szövegű kereső” valamint „Cikk-kereső”.
 - A „Keresés az adatbázisban” menüpont alatti felületen cím és kulcsszó alapján lehet keresni, szűkíthető évszám alapján a találatok listája, illetve csak az EPA adatbázisában meglévő tartalmak is megjeleníthetők (6. ábra). Egy különálló, a többitől elkülönülő mezővel a teljes szövegben is kereshetünk, ahol a formátum ezt lehetővé teszi.
 - A „Böngészés” alatt a cím kezdőbetűje, ill. a MEK témaköri besorolása alatt kaphatunk ízelítőt az EPA tartalmából. Szépséghiba, hogy a # karakter jelenti a számmal kezdődő címetek, valamint találatot nem adó betű is aktív: X-szel nem kezdődik cím, mégis kiválasztható.
 - A „Teljes szövegű kereső” menüpontban a Google keresőmotorját használhatjuk: ilyenkor csak az EPA oldalain keres a Google (7. ábra). Ügyes megoldás!
 - A „Cikk-kereső” a MATARKA-nak egy újabb keresőfelülete. Folyóirat, szerző és cím, valamint évszám (1850–2007 között) szerint kereshet a látogató a MATARKA keresőjével. A találati lista is a MATARKA oldalán jelenik meg.
 - A keresőfelületek közös jellemzője, hogy ékezet nélküli keresésre is kapunk találatot, valamint a * jel is használható mint a tetszőleges karaktersorozat jele.



budapest

Keresés - Web Keresés - epa.oszk.hu

Web A(z) "budapest" kifejezés a(z) **epa.oszk.hu** domainen végzett keresésének **1-10.** találatá az összes, kb. 23.300 találatból. (0.20 másodperc)

[Budapesti Negyed 31. 2001/1.](#)
Bár **Budapest** turisztikai látványosságának felfedezése a mozgókép számára nyilvánvalóan magával a magyarországi mozgóképpel egyidős - nem is a magyar ...
[epa.oszk.hu/00000/00003/00024/hirsch.html](#) - 41k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

[Elektronikus Periodika Archivum - Esztergom-Budapest](#)
Esztergom-**Budapest** - Az Esztergom-**budapesti** Főegyházmegye negyedévenként megjelenő lapja Állományadatok. 2004 2005 minden év. Év, Évfolym, Szám, Dátum ...
[www.epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=01329](#) - 6k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

[Elektronikus Periodika Archivum - Budapesti Negyed](#)
1995 Nyár - HTML, Tematikus szám: 8. Zsidók **Budapesten** (hiányos: Ember Mária; Wallenberg elrablása - mellékletek hiányoznak ...
[www.epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=3](#) - 29k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

[Elektronikus Periodika Archivum](#)
Budapest - a városalakó folyóirata - Helytörténet, helyismeret; Művelődéstörténet; (**Budapest**, helytörténet; honismeret; kulturális élet, városfejlesztés) ...
[epa.oszk.hu/01000/01080/](#) - 14k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

[EPA - Esztergom-Budapest - 3. évf. 2. sz. \(2005. nyár\)](#)
Esztergom-**Budapest** 3. évf. 2. sz. (2005. nyár). Karizmák ünnepe - Közép-Európa legrégebb katolikus hírügynökségének ... Esztergom-**Budapest** Programajánló ...
[www.epa.oszk.hu/01300/01329/00010/pdf/](#) - 3k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

[Elektronikus Periodika Archivum](#)
The **Budapest Times** - understanding Hungary - Magyar belpolitika; (**Budapest**, gazdaság; politika; üzlet), A hálózatos verzió megnyitása Open the online ...
[epa.oszk.hu/01000/01028/](#) - 14k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

[Budapesti Negyed 10. sz.](#)
valamint a következő újságok és folyóiratok 1896-i számaiból valók: **Budapesti Hírlap**, **Budapesti Közlöny**, Egyetértés, Friss Újság, Fővárosi Lapok, ...
[www.epa.oszk.hu/00000/00003/00009/](#) - 6k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

[PDF ESZTERGOM- BUDAPEST](#)
Fájlfórmátum: PDF/Adobe Acrobat - [HTML-változat](#)
Kiadó: Esztergom-**Budapesti** Főegyházmegyei Hivatal • Szerkeszti: az Esztergom-**Budapesti** Főegyházmegyei Hivatal szakterületi ...
[www.epa.oszk.hu/01300/01329/00010/pdf/ebp2005_02.pdf](#) - [Hasonló oldalak](#)

Szponzorált linkek

[150 Hotels in Budapest](#)
Save up to 75% on your booking.
Low rates and great availability!
[www.booking.com](#)

[Hotellek Budapest](#)
140 hotel **Budapesten**, rendkívül kedvező, napi frissítésű áron!
[www.hrs.com](#)

7. ábra Találati lista a Google keresőmotorját használva

Találatok

Rendezés: [ABC](#) [dátum](#)

1 - 23 a 23 találatból

[1] [Jász Újság](#) távoli
Jászapáti és környéke független havilapja
2004- EPÁ-ba kerülés: 2005-02-08

[2] [Jászkunság Almanach](#) távoli
2003- EPÁ-ba kerülés: 2004-07-20

[3] [Jászkunság Almanach](#) archivált
2003- EPÁ-ba kerülés: 2004-07-20

[4] [Jászsági Évkönyv](#) távoli
2000- EPÁ-ba kerülés: 2006-01-02

[5] [Jászsági Évkönyv](#) távoli
A Jászság társadalmi és kulturális életével foglalkozó évkönyv
2000 EPÁ-ba kerülés: 2004-11-24

[6] [Jászvidék](#) távoli
Jászárókszállás város közéleti havilapja
2003 EPÁ-ba kerülés: 2005-02-09

[7] [Játékok.hu](#) távoli
2002- EPÁ-ba kerülés: 2005-05-12

8. ábra A Böngészés találati listája

- A keresőmezők megfelelő hosszúságúak, elférnek bennük a kereső-kifejezések.
- A találati listában a találatok rendezhetők dátum és ábécérend szerint. A találati lista 20 elemű, de az összes találat is megjeleníthető egy oldalon (8. ábra).

Tartalom

- Az EPA a magyar nyelvű vagy magyar vonatkozású elektronikus folyóiratok és cikkeik számára biztosít rendezett elérést. Ezen „távoli” tartalmak mellett „offline”, azaz digitalizált régi kiadványok is megtalálhatók benne.
- Az EPA tartalmát bárki bővítheti. A kiadók jelentkezhetnek elektronikus megjelenő tartalmaikkal. Az interneten nem elérhető anyagok bejelentésére pedig külön felület áll rendelkezésre a honlapon.
- Az EPA is végez digitalizálást, bár nem főtevékenységként. Talán a digitalizálásban – lehetősége szerint – az EPA-nak mégis nagyobb részt kellene vállalnia, összefogva a tartalmak gazdájával, jogutódjával.
- A tartalom bővítésére nagyobb hangsúlyt kellene fektetni, még több együttműködés kialakításával. A hazai partnerek mellett a határon túli szervezetekkel is kapcsolatot lehetne teremteni, hogy minél több, értékes és különleges tartalom legyen elérhető az EPA-n keresztül is.

Metaadatok, együttműködési lehetőségek

- Az EPA-ban fellelhető tartalmak metaadatai megfelelő minőségűek, ugyanakkor további bővítésük szükséges, hiszen a gazdagabb metaadatok teszik lehetővé a minél pontosabb kereshetőséget és a minél gyakoribb megjelenést a találati listán.
- Az EPA már most számos együttműködést alakított ki, és több eszközzel is gondoskodik megjelenéséről: Netvibes keresőablak, OAI-PMH alkalmazása, az OAIster, az NDA partnere. Az EPA tehát kihasználja a modern együttműködési lehetőségeket, ugyanakkor továbbra is hangsúlyt kell fektetnie a minél több helyen való megjelenésre, az egyre több partnerrel való kölcsönös együttműködésre.

Magyar Folyóiratok TARTalomjegyzékeinek Kereshető Adatbázisa (MATARKA)

Honlap: <http://www.matarka.hu>
E-mail: matarka@uni-miskolc.hu
Fenntartó: MATARKA Egyesület
Értékelés dátuma: 2008. május 12.
Értékelő: Kőrös Kata

Általános értékelés

A tudományok legfrissebb eredményeiről a kutatók, diákok és érdeklődők elsősorban a szakfolyóiratok cikkeiből, vagy az interneten megjelenő forrásokból, többnyire adatbázisok segítségével szerezhetnek tudomást. Egy-egy speciális terület cikkeiről kisebb tematikus bibliográfiai adatbázisok tájékoztatnak. A *Magyar Folyóiratok Tartalomjegyzékeinek Kereshető Adatbázisa (MATARKA)* azzal a céllal jött létre, hogy átfogóbb képet adjon a magyar nyelvű szakfolyóiratok cikkeiről. A címadásnak azt a szerencsés tulajdonságát kihasználva, hogy a cím kulcsszavai legtöbbször megjelölik a publikáció témáját, egy tartalomjegyzék szintű adatbázist kezdtek építeni 2002-ben a MATARKA alapítói. A munkálatok mára 28 könyvtár konzorciumi együttműködése keretében folynak, jelenleg közreműködik további három könyvtár, tizenkét szerkesztőség és néhány magánszemély is. Az adatbázis készítői 2007-től egyesületi formába tömörültek, rendszeres szakmai összejöveteleken vitatják meg a szolgáltatással kapcsolatos kérdéseket. A fejlesztések irányítója az alapító tag: a *Miskolci Egyetem Könyvtár, Levéltár, Múzeum*. Az adatbázist népszerű társítással: Apache web-szerver, PHP programozási nyelv és MySQL relációs adatbáziskezelő szabad szoftverek segítségével építik.

Mivel az adattár önkéntes együttműködés eredménye, bővítésére többféle módot dolgoztak ki. Elsősorban a könyvtári közreműködők használják a webes adatbeviteli felületet, amelyre felhasználónévvel, jelszóval belépve, azonnal felvihetők és az adattár állományába vehetők az újabb tételek. A másik lehetőség, hogy a fejlesztők e-mail címére meghatározott formátumban, csatolt fájlként küldik el a tartalomjegyzékeket, amelyek gépi konvertálás után kerülnek az adatbázisba.

A MATARKA 2004-től állandó kapcsolatban áll az OSZK keretein belüli *Elektronikus Periodika Archivummal*. Az együttműködés mindkét fél számára előnyös, hiszen a közös, mára több mint ötvenféle folyóirat cikkei szerző és cím szerint is kereshetővé válnak; a MATARKA teljes szövegű cikkekre mutató ugrópontjai pedig biztos forráshoz vezetnek. Az analitikus adatok cseréje XML formátumban történik, így az EPA állományadatai könnyedén konvertálhatók a tartalomjegyzékek adatbázisába. Ráadásul az EPA beépítette oldalába a MATARKA egyszerű keresőjét, a szolgáltatás tehát közvetlenül hozzáférhetővé válik innen (epa.oszk.hu vagy efolyoirat.oszk.hu), a *Cikk-kereső* menüpont alól.

A cikkekhez rendelt URL-címek elérhetővé teszik a digitálisan hozzáférhető tartalmakat, ami körülbelül az állomány 16%-át jelenti. 2007 februárjától pedig a MATARKA és az OSZK *Olvasó- és Tájékoztató Szolgálat* *Reprográfiai Csoportja* együttműködésének köszönhetően azok a dokumentumok is megrendelhetők, amelyeket eddig még nem digitalizáltak. Arra vonatkozólag, hogy a megrendelt cikkek közül azok, amelyek ekkor kerülnek digitalizálásra (hiszen opcionálisan fénymásolat, digitális vagy fényképmásolat rendelhető a cikkekről), elérhetővé válnak-e valahol, nem találtam információt. Persze ez a lehetőség további szerzői jogi kérdéseket vet fel, mindenesetre érdemes lehet elgondolkodni azon, hogyan lehetne szélesebb körben hasznosítani az egyéni kérések teljesítésébe fektetett munkát.

Az adatbázis hasznos segítség lehet azoknak, akik valamilyen konkrét cikket keresnek, de nem ismerik a pontos bibliográfiai adatokat, vagy ha egy szakterület, vagy egy szerző bibliográfiáját szeretnék összeállítani. Igaz, ez utóbbira csak részben alkalmas, hiszen nem öleli fel a teljes magyar folyóirat-állományt.

Népszerűségére és használhatóságára utal, hogy látogatóinak száma a mai napig meghaladja az 1 062 000-et, az összes keresések száma pedig a 2 289 000-et.

Az adatbázis tesztelése után a következő területek fejlesztésére látok lehetőséget:

- Az oldal kétnyelvűsége. A keresőfelületnek és a súgónak létezik angol nyelvű változata, de a projektet bemutató cikkek csak magyarul szerepelnek az oldalon, továbbá a keresés után kapott válaszüzenetek egy része magyar, ahogy a súgó példái és a találatokban szereplő adattípus-megjelölések is. Hiába van részben idegen nyelvű

tartalma az adatbázisnak, a rekordok igazodnak a tartalomjegyzékekben látható eredeti formákhoz, ezért rendszertelenül van feltüntetve több nyelven a cím. Az angol nyelvű felületről az egyetlen releváns keresési mód a szakterületek szerinti keresés, viszont így csak a folyóiratok között, nem a cikkekre kereshetünk, mert a szakterületek közötti böngészésre nincs lehetőségünk.

- Lelőhely-nyilvántartás. A folyóiratcikkekhez való hozzáférést elősegítené, ha megtalálnánk az adatbázisban, hogy mely könyvtárakban juthatunk az adott dokumentumhoz. A folyóiratok listájában a feldolgozó könyvtár fel van tüntetve, de a hozzárendelt ugrópont az adott könyvtár honlapjára vezet, nem pedig a Készítők menüpont alatt nyilvántartott kapcsolattartó elérhetőségéhez, ami hasznosabb volna. Mivel Magyarországon még nincs a hazai folyóiratoknak leelőhely-adatbázisa, ilyen információkkal bővítve a MATARKA adatbázist egészen új profilt adhatna a projektnek.
- A cikkmásolatküldés különösen hasznossá teszi a szolgáltatást, viszont nem olvasható róla elég információ az oldalon. Ami van, az is csak akkor jelenik meg, ha a felhasználó már kiválasztotta a rendelni kívánt cikket.
- Interaktivitás. Mivel wiki jellegű együttműködésről van szó, magánszemélyek nagyobb bevonásával növelni lehetne a feltártságot, természetesen valamilyen moderált felületen keresztül.
- Mélyebb feltárás. A készítőknél a címek relevanciája miatt nem célja a tárgyszavazás, mégis úgy vélem, a témakörök felosztása, a cím kulcsszavai, és speciálisabb fogalmak közötti kapcsolatok létrehozása hatékonyabb keresést eredményezne. A munka megtöbbszöröződése elkerülhető lenne, ha a cikket elolvasó felhasználó címkéssel láthatná el a dokumentumokat, például egy ETO fogalomlistából kiválasztva.
- Személyre szabhatóság. Még több rajongót szerezhetne magának az oldal, ha a jelenlegi felületre egy személyes fiókot lehetne építeni, ahol a felhasználó visszamenőleg megnézhetné keresési történetét és rendeléseit, elmenthetné az itt összeállított bibliográfiát, vagy virtuális könyvtárat építhetne az adatbázis cikkeiből.
- Témafigyelés. Véleményem szerint a szolgáltatás profiljából fakadóan, akár térítés ellenében, alkalmas témafigyelés kiépítésére. Mivel nem garantált a feldolgozás üteme, és a bővítés irányát elsősorban a tagkönyvtárak gyűjtőköre szabja meg, egy ilyen funkció csak a személyes kérések követésével válhatna igazán hatékonyvá, de az adatbázis gyarapodása azt mutatja, a

nagyszabású projekt ilyen jellegű igények kiszolgálására is alkalmassá tehető.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A MATARKA oldala állandó főmenüjével, az aloldalak „füles” megoldásával könnyen kezelhető és áttekinthető, bár a keresésnél akadnak navigációs problémák. A megjelenés egyszerű, talán kicsit túl egyszerű is a projekt méreteihez képest.
- A projektről a főmenü *Dokumentumok* pontjában összegyűjtött anyagokból részletes tájékoztatót kapunk, az egyesület munkájáról külön menüpont alatt találunk információt.
- Nincs idegen nyelvű bemutató, de legalább a dokumentumok mellett szerepel az *in Hungarian* kifejezés – az egyesületi dokumentumok néhány lefordított címe viszont megtévesztő.
- Az előbbi menüpont tartalmazza az adatbeviteli formákra vonatkozó szabályzatokat és ajánlásokat, és van részletes útmutató arról, hogyan építhető be a rendszer egyszerű keresője más honlapokba. Ezáltal a szolgáltatás reklámlehető-

sége és széles körű, de tartalmában szűkítettébb használata is megoldható.

- Kapcsolattartásra a *Kapcsolat* és a *Készítők* menüponton keresztül van módunk. Itt megtaláljuk az összes részt vevő könyvtár és szerkesztőség adatait, elérhetőségét.
- A *Statisztikák* menüpont alatt részletesen tájékozódhatunk az oldal forgalmáról. Látogatási, gyarapodási statisztikákat generálhatunk hónapra, évre lebontva. Megtekinthetjük mely folyóiratokból, hány és milyen cikkből rendeltek másolatot, vagy lebonthatjuk az adatokat folyóirat és szakterület szerint. Lehetőség van az utolsó 150 belépés keresésének kilistázására.
- A *Segítség* menüpont alatt, az adatbázis rövid bemutatása és a feldolgozott adatok körének meghatározása után, részletes és közérthető keresési útmutatót találunk. Keresési példákkal illusztrált, jól strukturált, átlátható sűgő ez, amelyben tippet is kapunk a gyakoribb hibák kiküszöbölésére. Az egyszerű kereső mezői mellől a *Sűgő* gombbal közvetlenül is behívhatók a vonatkozó részek, további tippel kiegészítve, a böngészésnél pedig keresési példák tájékoztatnak. Furcsa, hogy pont a haladó keresésnél nincs hívógomb a segítséghez.

The screenshot shows the MATARKA website's search interface. At the top, there's a navigation bar with links for 'Keresés', 'Készítők', 'Dokumentumok', 'Statisztikák', 'Segítség', 'Vendégkönyv', 'Kapcsolat', and 'Egyesület'. Below this, there are tabs for 'Egyszerű keresés', 'Haladó keresés', 'Böngészés', 'Folyóiratok', and 'Kosár tartalma'. The main search area is titled 'Tájékoztató keresés (párhuzamosan kereshet címben, szerzőben)'. It features a search input field with a 'Keresés' button and a 'Sűgő' link. Below this is a section for 'Keresés (több mezőt is kitölthet egyszerre; csokolás % jellel vagy *-gal)'. This section contains four input fields: 'Szerző:', 'További szerző:', 'Cikk címe - kulcsszavak:', and 'Cikk címe - részlet:'. Each field has a 'Sűgő' link to its right. At the bottom of this section are 'Keresés' and 'Mégsem' buttons. The 'Találatok szűkítése' section allows filtering by year (1850 to 2008), selecting a 'szakterület' (subject area), and selecting a 'folyóirat' (journal). There are also two checkboxes: 'Csak teljes szöveggel elérhető cikkek' and 'Csak az EPA-ban archivált cikkek'. At the bottom of the page, there are logos for the National Cultural Heritage Foundation and the National Educational Research Institute, along with a note about the browser used for the screenshot.

9. ábra Az egyszerű keresés űrlapja

Kereső funkciók, találatok

- A MATARKÁ-ban ötféle kereső segítségével tájékozódhatunk.
- Az Egyszerű keresés alatt találunk egy gyorskeresőt és egy négy szabad szavas keresőmezős űrlapot (9. ábra). A gyorskereső a szerzők és címek mezőjében egyszerre keres, a beírt, maximum öt szó között automatikusan ÉS kapcsolatot feltételez, sorrendjüket nem tekinti kötöttnek, de csak akkor ad találatot, ha a kifejezések egy mezőben szerepelnek. A válaszüzenetben láthatjuk, melyik mezőben hány találatot ad a keresőkifejezés, a számra kattintva megtekinthetjük a listát, vagy tovább szűkíthetjük a keresést időintervallumra, szakterületre vagy folyóiratra, ez utóbbiakat listából választhatjuk ki. Bejelölhetjük azt is, hogy a rendszer csak a teljes szöveggel is elérhető, vagy csak az EPA-ban szereplő dokumentumok adatai között keressen.
- Az egyszerű keresésnél négy beviteli mező áll rendelkezésünkre. Két szerzőt adhatunk meg, illetve a cím kulcsszavait, vagy egy részletét. A szerzők nevét a rendszer automatikusan csonkoltnak tekinti, a cím kulcsszavai esetében jelölni kell a csonkolást, a részletre keresés pedig elől és hátul csonkolja a kifejezést automatikusan. Ez utóbbinál ugyanis kötött a szavak sorrendje, csak a cím részleteként szereplő pontos kifejezésre kereshetünk. A kereséssel egyidejűleg szűkíthetjük a találatokat az említett szempontok szerint.
- A haladó keresésnél öt beviteli mezőt kombinálhatunk, egyenként ÉS, VAGY, NEM operátorok segítségével (10. ábra). Mindegyik mezőnél kiválaszthatjuk, hogy mely adattípusokban hogyan keressen: szerzők, cím kulcsszavak között, vagy pontos kifejezésre cím részleteként. Egy beviteli mezőbe több szót is írhatunk, ezek között automatikusan ÉS kapcsolatot feltételez a rendszer. Szűkítésre az említett módon van lehetőség.
- A találati listában a keresőkérdésnek megfelelő dokumentumok évek szerint találhatók, ezen belül nem sikerült szabályosságot felfedeznem (11. ábra). A hosszabb listákban 50 rekordonként tudunk lapozni. A lista nem rendezhető saját szempontok alapján. A rekordokban a cikk összes tárolt adatát olvashatjuk: szerző, cím, gazdafolyóirat címe, száma és oldalszáma, illetve a teljes szövegű dokumentumhoz vezető URL, ha van. Az oldalszámból viszont sokszor csak a kezdő számot találjuk – igaz, erre a *Súgó* felhívja a figyelmet; bibliográfia összeállításakor viszont elkerülhetetlen, hogy a teljes tartalomjegyzékből tájékozódjunk a befejező oldalszámról is.

10. ábra A haladó keresés űrlapja



11. ábra Egy találati lista

- A listából egy gombnyomással az összes tételt kiválaszthatjuk, vagy elvethetjük, vagy egyenként jelölhetjük, melyeket szeretnénk „vásárlói kosárunkba” tenni. A kosárban összeállított lista alapján azután cikkmásolatokat rendelhetünk, készíthetünk saját listát, vagy elmenthetjük a tételeket egy tetszőleges txt, doc vagy más szövegfórmátumú fájlba, ahonnan könnyedén kinyomtatható.
- A *Böngészés* alatt a szerzők vagy a kulcsszavak indexeiben kereshetünk, a rekordokat időintervallum megadásával szűkítve (12. ábra). A beírt kulcsszavakat a rendszer automatikusan csonkoltnak tekint, és a betűrendes indexben a megfelelő helyre ugrik, ahol a nevek, kifejezések mögött zárójelben a hozzájuk tartozó cikkek számát láthatjuk. A kiválasztott szóra kattintva a cikk teljes rekordját láthatjuk.
- A szerzői indexből egyértelműen látszik, hogy a nevek bevitelle nem mindenütt egységes. A feltehetőleg megegyező neveket csak bizonyos esetekben látják el utalóval, sokszor nincs kapcsolat ugyanazon szerző névalakjai között. A címkulcsszavak esetében pedig a hibás és az elgépelte adatok miatt létrejött egyedi kulcsszavak tűnnek fel.
- A kereső kis- és nagybetűk között nem tesz különbséget, és engedélyezi az ékezetek nélküli keresést. A csonkolásra % vagy * karakter segítségével van lehetőség. Ugyanezek a jelek szolgálnak karakterek helyettesítésére. Mivel a két funkciót – ahogyan sok más adatbázis esetében is – helytelenül, nem különböztetik meg egymástól, a helyettesítő funkció szinte figyelmen kívül hagyható, hiszen nem igazán segít hozzá a hatékonyabb kereséshez, ha nem adható meg a helyettesítendő karakterek száma.
- Minden keresésnél problémát okoz, hogy a találati listában nem tudunk újabb keresést végezni, és utólag már nincs mód tovább szűkíteni, csak a gyorskeresésnél. A keresőkérdéseket az űrlapok nem őrzik meg, nem tudunk egyéni keresési történetet menteni. A böngészésnél külön nehézség, hogy az indexbe csak a böngésző *Vissza* gombjával tudunk visszajutni, mert a megfelelő helyre kattintva újra a böngészés űrlapja jelenik meg.



12. ábra A böngészés űrlapja

- Pontosabb keresésre adna lehetőséget, ha egyszerűen nem csak egy folyóirat tartalomjegyzékére lehetne szűkíteni a keresést.
- A *Folyóiratok* menüpont alatt tájékozódhatunk az adatbázisban feldolgozott kiadványokról (13. ábra). A keresések közül itt a legjobb a navigáció. A folyóiratok címét, a feldolgozott időtartam évszámait, a feldolgozó könyvtárat és a saját adatlapjukra vonatkozó hivatkozást tartalmazó listában kereshetünk a folyóiratokra, vagy az ábécé megfelelő betűjére kattintva juthatunk a lista adott részéhez. Lehetőségünk van a folyóiratok szakterület szerinti leválogatására is. A kapott listarészletből a feldolgozott könyvtár honlapjára vagy a periodikum adatlapjára juthatunk, ahol a meglévő tartalomjegyzékek listájából választhatunk, illetve a teljes szövegek elérhetőségét tekinthetjük meg.



13. ábra Keresés a feldolgozott folyóiratok között

- A folyóiratok adatlapján részletesebb leírást találunk (14. ábra). A címadatok mellett a közreadó, az indulás és megszűnés időtartama, az ISSN és a szakterület szerepelnek. Lehetőség van speciális adatok feltüntetésére, ezek a mezők azonban csak igen ritkán vannak kitöltve; feltüntethető az előzmény, vagy folytatás címe, a folyóirat nyelve, továbbá csatolható megjegyzés az adatlaphoz. Itt szerepel a periodikumhoz tartozó honlap vagy a teljes szövegű elérési URL-je. Van, hogy szerepel a teljes szövegű változat, de csak honlappként tüntetik fel, nem a digitális változat elérhetősége mezőben, vagy a folyóirat honlapjaként szerepel egy könyvtár digitalizált folyóiratokat gyűjtő oldala. Így például semmi nem jelzi, hogy a *A falu* című folyóirat cikkei közül igen sok egészében letölthető. Jó lenne, ha azt is feltüntetnék, hogy ingyenesen vagy térítés ellenében hozzáférhető-e a dokumentumok. Hiába olvassuk, hogy teljes szöveg elérhető egy honlapról, ha aztán kiderül, hogy csak az előfizetők számára (pl. a *Kreatív* című szaklap esetében).

Tartalom, minőség

- Az adatbázis, ahogyan a statisztikából kiolvasható, gyorsan és folyamatosan bővül, nemcsak a folyóirat számok, de a témakörök tekintetében is. A tartalom további bővítésének területe lehet az újabb folyóiratok mellett a retrospektív feldolgozás, természetesen csak bizonyos tudományágakban, hiszen vannak területek, ahol az információ nagyon gyorsan elavulhat, mint a műszaki tudományok területén.
- Az új tartalmak megjelenését RSS segítségével figyelhetjük.



14. ábra Egy folyóirat adatlapja

- Jelenleg 761 folyóiratból 540 813 címet találunk az adatbázisban, amelyekhez több mint 87 500 alkalommal megkapjuk a teljes szövegű elérés útvonaltát is.
- Az adatbázis gyűjtőkörébe szinte minden tudomány beletartozik. Az egyes területek lefedettsége tükrözi a közreműködő könyvtárak gyűjtőkörét és vállalásait. A legtöbb folyóirat – a MATARKA tudományfelosztása szerint – az élővilág, a humán területek és a társadalomtudományok témakörébe tartozik.
- A statisztikák tüzetesebb vizsgálata, a gyakoribb hibák, és felhasználói szokások feltérképezése meghatározhatja a fejlesztés és a tartalom bővítésének irányát. Ugyanerre szolgál a figyelemmel kísért, állandóan reflektált vendégkönyv fenntartása.
- A statisztikák vizsgálatából kiderül, hogy az adatbázis forgalma a nyári hónapokban jóval kisebb, és minden évben március, április, és főleg október, november környékén a legmagasabb. Az adatok arra engednek következtetni, hogy a látogatók nagy része oktatási, kutatási célokra használja a rendszert – ezért állítható párhuzamba a felsőoktatási intézmények időrendjével a kimutatás.
- Az indexek használatának sokkal alacsonyabb száma pedig az átlagos felhasználói attitűdön, a webes keresőmotoroknál megszokott módszerek használatán túl arra is utalhat, hogy a szolgáltatásnak ez a része kevésbé felel meg az elvárásoknak.
- A szakterületi eloszlás statisztikai adatait feltüntető oldalon a MATARKA saját tudományterületi felosztást ismertet, amely tévedésből, vagy szándékosan, de semmi esetre sem logikusan

különbözik az ETO felosztásától, miközben a keresésekkor lenyitható listában ETO szerinti szakterületi besorolást találhatunk.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Az adatbázis honlapja szinte egyáltalán nincs ellátva metaadatokkal. A feldolgozott folyóiratok adatlapja is sok esetben hiányos. Mégis előremutató a készítő munkája, hiszen az EPA XML formátumú adatait konvertálják állományukba, és könyvtárosok számára elérhetővé teszik az állomány adatait USMARC vagy HUNMARC formátumban.
- A metaadat-szolgáltatókkal való együttműködési szándékot mutatja az is, hogy a MATARKA-nak az NDA keresőjében jelenleg 325 844 tétele kereshető vissza.

Beérkezett: 2008. V. 13-án.



Ternai Zita

könyvtári informatikus.
E-mail: zita-6@freemail.hu



Somogyi Tamás

rendszerszervező informatikus.
E-mail: somogyit@freemail.hu



Kőrös Kata

az ELTE BTK ötödéves
Informatikus könyvtáros szakos
hallgatója.
E-mail: koroskata@gmail.com



Országgyűlési dokumentumok adatbázisa – internetes hozzáféréssel

Az Országgyűlési Könyvtár egyik alapfeladata az országgyűlési dokumentumok gyűjtése és szolgáltatása. Ebben a tevékenységben hozott forradalmi változást az országgyűlési dokumentumok adatbázisa, mely a <http://mpgy.ogyk.hu> címen érhető el.

Az Országgyűlési Könyvtár több éven keresztül saját maga digitalizálta az országgyűlési naplókat, majd az *Arcanum Kft.* bevonásával, kibővítve a képviselőházi irományokkal, adatbázisba szervezte az 1861 és 1918 közötti időszak anyagát. A képviselőházi naplók 322, a képviselőházi irományok 401, a főrendiházi naplók 46 kötetét tartalmazza jelenleg az adatbázis. Az összesen 769 kötet közel 312 000 oldalnyi anyagában kétrétegű pdf technológia segítségével lehet keresni. A felső – látható – réteg az eredeti dokumentumoldal jó minőségű fekete-fehér digitális képe, az alsó – mögöttes, láthatatlan – réteg pedig ugyanezen oldal optikai karakterfelismerő (OCR) programmal feldolgozott szövege. Ez a technológia egyesíti a vagy képként, vagy szöveggként digitalizált dokumentumállományok előnyeit, így az egyik csökkenti a másik hiányosságait. A létrehozott elektronikus dokumentum az eredeti hű mása, de a szövegben szavasan keresni, a találati oldalt megjeleníteni, sőt szövegrészletet szövegszerkesztőbe áttemelni is egyszerűen lehet.

Az adatbázisban kétféleképpen kereshetünk: szavasan, különféle szűkítő mezők segítségével a dokumentumokban, és hagyományos módon, a naplómutatók segítségével is, ugyanis valamennyi megjelent mutatókötet (képviseelőházi 1861 és 1939, illetve országgyűlési 1947 és 1949 között, főrendiházi 1861 és 1910 között, felsőházi 1927 és 1944 között) rögzítésre került az adatbázisban.

Az *Országgyűlési dokumentumok* digitalizált anyaga egyrészt időben és térben kitágítja a hozzáférést, mert a nap 24 órájában, a gyűjtemények nyitva tartásától függetlenül, Magyarországon és határainkon túl is könnyen elérhető, másrészt jelentős értékmentést jelent, mert a hordozóanyagában veszélyeztetett, savas papíron lévő forráseggyűttest megmenti az utókor számára.

Az Országgyűlési Könyvtár lehetőségeihez mérten folytatja a digitalizálást; célunk az, hogy 1990-ig a nyomtatásban megjelent valamennyi napló és iromány, képviselői almanach, országgyűlési házszabály adatbázisba kerüljön.

Villám Judit
(Országgyűlési Könyvtár)

Nyílt hozzáférés, nyílt forráskód és digitális könyvtárak: a jelenlegi trendek a világ egyetemi könyvtáraiban

Az indiai szerző cikkében rövid áttekintést ad a nyílt hozzáférés és a nyílt forráskódú szoftverek mozgalmairól, és felhívja a figyelmet arra, hogy ezek különösen hasznosak a tudományos célú digitális gyűjtemények esetében.

Az 1995-ben létrejött *Digitális Könyvtárak Szövetsége (Digital Library Federation)* meghatározása szerint a digitális könyvtárak olyan szerveződések, amelyek megfelelő erőforrásokkal (pl. szakemberekkel) rendelkeznek ahhoz, hogy digitális művek gyűjteményeit kezeljék: vagyis kiválogassák, rendszerezzék, leírják, terjesszék ezeket a dokumen-

tumokat, megőrizték az eredeti tartalmukat, gondoskodjanak az időtállóságukról, egyszerű és gazdaságos hozzáférést nyújtsanak egy vagy több felhasználói kör számára.

Az informatika fejlődése a tudományos és felsőoktatási könyvtárakban is új lehetőségeket nyitott az ismeretek kezelésére. A nyílt forráskódú szoftvereknek köszönhetően a világ sok országában jöttek létre digitális könyvtárak; a nyílt hozzáférés mozgalom pedig megteremt a keretet ahhoz, hogy a kutatók és a diákok szabadon megismerhessék a legfrissebb szakirodalmat és a kutatási eredményeket.

Nyílt hozzáférés

A tudományos kutatásban és a felsőoktatásban résztvevőknek az egyik legnagyobb akadályt az érdeklődési körükben megjelent publikációkhoz való hozzáférés jelenti, mivel ezeket sokszor olyan magas előfizetési díjú folyóiratokban közlik, amelyek túlságosan drágák a könyvtárak többsége számára. A nyílt hozzáférés mozgalom ezt az akadályt szeretné megszüntetni azáltal, hogy kiáll a szakirodalom szabad elérhetősége mellett az interneten, hogy „bárki elolvashassa, letölthesse, lemásolhassa, kinyomtathassa, továbbadhassa ezeket a publikációkat, továbbá keresni tudjon bennük, ugrópontokat tehessen rájuk, begyűjthesse a teljes szövegüket egy adatbázisba, illetve bármilyen egyéb legális célra felhasználhassa őket pénzügyi, jogi vagy technikai akadályok nélkül – eltekintve a magához az internethez való hozzáféréshez szükséges feltételektől”. Ezt a felhívást a 2001-ben Budapesten tartott találkozó résztvevői fogalmazták meg (www.soros.org/openaccess). A BOAI (*Budapest Open Access Initiative*) kezdeményezésnek azóta csaknem ötezer aláírója van, közöttük a legfejlettebb és a fejlődő országok tudományos könyvtárai és könyvtári szövetségei egyaránt megtalálhatók. A budapesti találkozót több hasonlóan fontos összejövétel és felhívás követte, mint például a 2003-as *Bethesda Statement on Open Access Publishing* és a *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*, vagy az IFLA által 2004 februárjában kiadott közlemény a szakirodalomhoz való szabad hozzáférésről (www.ifla.org/V/cdoc/open-access04.html). Az Open Access mozgalomban kulcsszerepet játszott az angliai *University of Southampton* professzora, *Stevan Harnad*, illetve maga az egyetem is, ahol az elsők között hoz-

tak létre egy ilyen nyílt archívumot. Az Egyesült Királyságban a tudományos kutatásokat támogató egyes szervek ma már kötelezik a kutatókat arra, hogy a támogatás fejében az eredményeket összefoglaló munkáikat ilyen nyílt repozitóriumokban vagy digitális könyvtárakban is elhelyezzék. Folyóiratcikkek esetében ez történhet a publikálás előtt vagy után.

John Willinsky egy 2003-as cikkében a nyílt hozzáférés megvalósulásának alábbi módjait különböztette meg: a szerzők által működtetett pre- vagy post-print-archívumok, a szabadon hozzáférhető e-folyóiratok, a nyomtatva és nyilvános elektronikus változatban egy időben megjelenő kiadványok, a késleltetve szabaddá váló e-folyóiratok, illetve a csak részleteikben (pl. csak egyes cikkek vagy csak a kivonatok esetében) nyilvános kiadványok, a szerzők vagy a részt vevő tagok által finanszírozott nyílt hozzáférés, valamint az egy főre eső nemzeti jövedelem alapján ingyenessé tett szolgáltatások.

A legfontosabb nyílt archívumokat az *Open Directory of Open Access Repositories* (www.openoar.org) szervezet próbálja meg nyilvántartani. A cikk írásakor, 2007 novemberében, az ilyen szolgáltatásokat működtető szervezetek száma 734 volt, ezeknek több mint a fele európai. A különböző gyűjtemények együttműködését, közös kereshetőségét az *Open Archives Initiative* (www.openarchives.org) által kidolgozott szabványok teszik lehetővé, mint például a metaadatok összegyűjtését végző OAI-PMH.

Nyílt forráskódú szoftver

Az OSS (*Open Source Software*) kezdeményezés az 1980-as évek közepén indult, és azóta nagyon fontossá vált a könyvtári világban is. Az *Open Source Initiative* (www.opensource.org) meghatározása szerint az OSS nem egyszerűen ingyenes szoftvert, illetve a program forráskódjának szabad hozzáférhetőségét jelenti, hanem előírásokat is a kód jövőbeli felhasználására, módosítására és a származtatott szoftverekre – de személyekre, csoportokra vagy alkalmazási területekre vonatkozó megkülönböztetések nélkül. Ezeket a fejlesztéseket gyakran GNU licenc alatt teszik közzé, amely megengedi a programozóknak, hogy megváltoztassák, továbbfejlesszék és terjesszék a szoftvert, azzal a feltétellel, hogy a változtatásokat is szabadon hozzáférhetővé teszik mások számára. Mivel

elég nagy a terminológiai zavar az *open source*, a *freeware*, a *shareware* és a *public domain* szoftver fogalma között, a cikk az opensource.org/docs/osd oldalon található 10 ismerv és *Richard Stallman*, a GNU és az OSS mozgalom egyik vezéregyéniségének négyponos meghatározása alapján igyekszik tisztázni ezt a kérdést. A lényeg, hogy az OSS szoftverek licenc alatt terjesztett alkotások, amelyeket szabadon futtathatunk bármilyen célból, tanulmányozhatjuk, és az igényeinkhez alakíthatjuk a kódjukat, továbbfejleszhetjük és továbbadhatjuk őket. A nyílt forráskód modellje a hagyományos copyrightnak egy olyan kiegészítése, amely a nagyközönség számára szabadon hozzáférhetővé és felhasználhatóvá teszi a programkódot, egy közösségi együttműködésen alapuló programozási környezetet hozva így létre.

A nyilvános könyvtárak és a nyílt szoftverek eszméje sokban hasonlít. A könyvtárak gyűjteményei, személyzetük szaktudása, sőt még a könyvtárak fizikai terei is szabadon hozzáférhetők egy széles közönség számára, non-profit módon, közösségi finanszírozással. A könyvtárak nagyon gyakran használnak nyílt forrású szoftvereket, még ha nincsenek is esetleg tudatában annak, hogy milyen sok fontos könyvtári szolgáltatásuk épül rájuk.

A *Yale Medical Library* 1999-ben egy külön webhelyet indított a könyvtári szempontból érdekes nyílt szoftverek jobb megismertetése céljából (www.oss4lib.org), és ugyanebben az évben kezdődött el Új-Zélandon az első, OSS-alapú könyvtári rendszer, a *Koha* fejlesztése (www.koha.org), amelyet azóta már a világ minden részén használnak (Európában pl. 37 alkalmazást tart nyilván a *Koha Wiki*). Az UNESCO is elkötelezte magát a nyílt szoftverek mellett, és a honlapján (www.unesco.org/webworld/portal_freesoft) 13 ilyen rendszert mutat be a *Digital Library* menüpont alatt.

Digitális könyvtári szoftverek

A digitális könyvtárak működtetése egy sor, egymásra épülő munkafolyamatból áll: szerzeményezés, katalogizálás, tárolás, visszakeresés, hozzáférés szabályozás stb. Ma már jó néhány OSS megoldásból válogathatunk ezekhez a feladatokhoz: az egyetlen részfeladatot (pl. felhasználási statisztika) megoldó egyszerű szkriptektől kezdve a minden munkafázist támogató nagy, integrált rendszerekig. A cikk ezekből három, széles körben

elterjedt szoftvert ismertet: a *Dspace*, az *E-Prints* és a *Greenstone* rendszereket.

A *Dspace* (www.dspace.org) eredetileg egyetemi környezetre készült, egy tudományos műhely (intézet vagy tanszék) szellemi termékeinek összegyűjtésére, archiválására és visszakeresésére szolgál. A *Hewlett Packard* és a *MIT* könyvtárainak közös fejlesztése. A Java nyelven írt és PostgreSQL adatbázis-kezelőre épülő rendszer három „rétegből” áll: az alkalmazói szint tartalmazza a felhasználói és a kezelői felületet, valamint a kötegelt betöltő modult; a munkafolyamat réteg a tartalomkezelő, az adminisztrációs, a kereső és a böngésző elemekből áll; a tároló modul pedig az adatbázis kezelését végzi. Mindegyik modulhoz egy jól dokumentált csatolófelület (API) tartozik, így könnyen lehet hozzájuk új programrészeket illeszteni; és vannak is már ilyenek, például a *Jena* (a HP Labs által hozzáadott RDF eszköztár) vagy az *OAI-Cat* (az OCLC-nél fejlesztett OAI-PMH szerver). A *Dspace*-nek több mint 240 alkalmazása ismert már világszerte, a legtöbb az USA-ban.

Az *E-Prints* (www.eprints.org) szintén az intézményi repozitóriumok számára kidolgozott nyílt szoftver. A *University of Southampton* fejlesztése és eredetileg pre-print-archívumokhoz szánták, de manapság már mindenféle más célra is használják: például kutatási jelentések, konferencia-előadások és egyéb digitális anyagok gyűjteményeihez. A honlapon levő ismertető szerint „egy olyan rugalmas platform, amelyre minőségi és értékes dokumentumtárak építhetők”. Az egyik legkönnyebb és legegyszerűbb módja annak, hogy kutatási eredményeket, tudományos adatokat, téziseket és jelentéseket, vagy akár multimédia-anyagokat tartalmazó archívumokat hozzunk létre. Jelenleg 201 ilyen szolgáltatásról lehet tudni, többségük Nagy-Britanniában van.

A *Greenstone Digital Library* (www.greenstone.org) rendszer születési helye az új-zélandi *University of Waikato*, ahol a 2000-es évek elején kezdtek el egy programkönyvtárat fejleszteni digitális gyűjteményekhez használható OSS komponensekből. A fejlesztést ma már az UNESCO és a *Human Info* nevű szervezet is támogatja. Az immár 3. verziójánál járó, Java-alapú rendszer Unix és Windows környezetben egyaránt működik, az egyes modulok XML nyelven kommunikálnak egymással. A *Greenstone* által kezelt gyűjtemények metaadatok és teljes szöveg szerint egyaránt kereshetők, a találatok relevancia és egyéb szempontok szerint rendezhetők. Egy digitális könyvtár

létrehozása öt lépésből áll: az anyag összegyűjtése, az adatok leírása, a gyűjtemény definiálása, majd felépítése, és végül a kész gyűjtemény megtekintése. A GSDL-nek is egyre több alkalmazása van már világszerte, olyan országokban is, mint például Argentína, Kirgízia, a Fülöp-szigetek, vagy éppen Szudán.

A szerző a cikk összefoglalásában hangsúlyozza a „nyílt” szó fontosságát, hiszen az *open access* mozgalom, az *open source* szoftverek és a *nyilvános digitális könyvtárak* mind ugyanazt a „nyílt

modell” követik, amely a szellemi tulajdon megosztásán alapul, és a társadalmak fejlődését és gazdagodását kívánja elősegíteni.

/KRISHNAMURTHY, M.: Open access, open source and digital libraries: A current trend in university libraries around the world. = Program: electronic library and information systems, 42. köt. 1. sz. 2008. p. 48–55./

(Drótos László)

Archiválás a nagyméretű digitalizálás korában (Fehér könyv)

A *Könyvtári és Információs Erőforrások Tanácsa (Council on Library and Information Resources = CLIR)* megbízásából Oya Y. Rieger, a *Cornell Egyetem* könyvtárának munkatársa készítette ezt az összefoglaló tanulmányt. Azt a problémát vizsgálja, hogy vajon a digitalizált anyagok minősége és fontos metaadatokkal való ellátása miként valósul meg, most, amikor könyvek millióit digitalizálják olyan hatalmas projektekben (large-scale digitization initiatives = LSDI), mint a *Google Book Search* vagy a *Microsoft Live Search Book*. Az elkészítés során széleskörűen – kérdőívek módszerével is – tájékozódott a könyvtáros közösségben, valamint a szakirodalomban. Ezek a projektek vegyes érzelmeket keltettek egyes kutatókban és könyvtárosokban, akik sokat tettek a nyomtatott gyűjtemények jó minőségű digitális szurrogátumaiért. Hasonlóan kérdések vetődnek fel a nagy digitális gyűjtemények és elérhetőségük hosszú távú fennmaradásával kapcsolatban. A CLIR célja a tanulmány elkészítésével az volt, hogy stimulálja a kérdések megvitatását és az együttműködési szándékot.

A bevezetést (1. fejezet) követően a tanulmány további 5 fejezetre és egy függelékre tagolódik.

A másodikban megismerkedhetünk négy nagyméretű digitalizálási projekttel és digitalizálási stratégiákkal. A már említett két kereskedelmi vállalkozás mellett két nem profit célú projektet mutat be a szerző: az *OCA-t (Open Content Alliance)* és a *Million Book Projectet*.

Előjáróban tárgyalja azokat a motivációs tényezőket, amelyek a projektekben részt vevő számos

könyvtárat, illetve üzleti és nem profit vállalkozásokat az együttműködésre készítette.

A könyvtárakat három fő érv készíti a részvételre: az első alapvető küldetésükhöz kapcsolódik, fejleszteni a hozzáférést gyűjteményeikhez, mégpedig világszerte. Míg korábban a nagyobb egyetemi könyvtárak az Egyesült Államokban 5-10 000 könyvcímet voltak képesek digitalizálni évente, a *University of Michigan–Google LSDI* ma 30 000 kötetet hetente, így a könyvtár teljes minősített gyűjteményét öt év alatt feldolgozzák. A második szempont az állomány megőrzése. A kiadók gyakran nem tartanak meg példányokat kifutott kiadványaikból, így az archiválás a hosszú távú megőrzést szolgálja. A harmadik motivációs cél a könyvtár saját kutatás-fejlesztési munkájának támogatása, akár gyakorlat megszerzése nagy digitális állományok kezelésében, akár például új keresőeszközök fejlesztése.

A vállalkozások céljai eltérőek. A *Google Book Search* program teljes könyveket digitalizál, mind szabad használatúakat (public domain), mind jogvédeletteket. Ez utóbbiakból csak kis részleteket dolgoznak fel. A végső eredmény egy kereshető index lesz. 2007 augusztusában 27 könyvtár vett részt a munkában. A *Google* ezen kívül több mint 10 000 kiadóval működik együtt.

A 2005-ben indult *Microsoft-projekt* először az *OCA*-val, majd további könyvtárakkal szabad felhasználású, 1923 előtt kiadott könyvek teljes szövegű adatbázisát fejleszti.

A két projektben eltérő a részt vevő könyvtárak helyzete, mások a saját, illetve a közös anyagok

további használatának feltételei. Kiegészítésként a Microsoft kiadókkal is végez munkát a Live Search Books Publishers Program keretében. A cég saját interfészt készített a szövegekben végzett kereséshez.

Az OCA-projektet az *Internet Archive* és a *Yahoo* szervezte nem profit és kormányzati, valamint kulturális és technológiai intézmények részvételével. Célja szabad hozzáférésű digitális gyűjtemények létrehozása és elérhetővé tétele az *Internet Archive* és a *The Open Library* keretében. Az OCA valódi digitális könyvtárat kíván létrehozni több nyelven, multimédiás dokumentumokat is beleértve. Ezek a tartalmak kereshetők is a főbb keresőgépekkel. Az állományok megtalálhatók az *Internet Archive*-ban a Microsoftnál és a *Library of Alexandria*-ban, a jövőben más repozitóriumokban is. Jelenleg szabadon használható anyagokra összpontosítanak, de tárgyalnak kiadókkal is. A projektet a Microsoft és az Adobe is támogatja.

A Million Book Projectet a *Carnegie Mellon University School of Computer Science* és az *University Libraries* szervezik; magja a digitális könyvtárakra vonatkozó kutatási program. Az elmúlt hat évben az USA *Nemzeti Tudományos Alapjának* támogatásával és nemzetközi kapcsolatokkal (26 intézmény) több mint 1,4 millió könyvet szkenneltek Kínában, Indiában és Egyiptomban. Partnerük volt még az *Internet Archive* is. A projekt 2007-ben befejeződött, de a résztvevők folytatni kívánják a munkát. A részt vevő országok saját anyagaikat maguk kívánják tárolni, a hozzáférésről még nincs megegyezés.

A harmadik fejezet a digitalizálás és az archiválás fontosabb adminisztratív és technikai kérdéseit tekinti át. Ez a leírás ugyan nem lehet teljes, azonban érinti, pontosabban felteszi a legfontosabb kérdéseket.

A négy témakör: kiválasztás digitalizálásra és maga a digitalizálás; a tartalom előállítás, ezen belül a kép minősége; az archiválási metaadatok, ezek leíró és szerkezeti típusai, a minőség ellenőrzése; a műszaki infrastruktúra, végül a szervezési infrastruktúra.

A kiválasztás sok kérdést vet fel. Tisztázni kell azonban, hogy a digitalizálás fogalma nem azonos az archiválást célzó (digitális) átalakítással. Az első kérdés mindjárt az, hogy minden digitalizált anyagot meg kell-e őrizni hosszú távon? Közismertek az olyan adatok, hogy a gyűjtemények 10–

20%-a adja a cirkulált tételek 80–90%-át. Nyilván, a korlátozott forrásokat célszerű a használati gyakoriság szerint felhasználni. De vajon a digitalizálás, és ezért a könnyebb hozzáférés, nem módosítja-e a használat gyakoriságát? Bár az említett nagy projektekben ritkán szerepelnek értékes, ritka vagy speciális gyűjteményrészecskék, és a könyvdigitalizálás módszerei is finomodtak az elmúlt időszakban, mégis vizsgálni kell, hogy fenyegeti-e sérülés a kiválasztott tételeket.

Mint a digitalizálásnál mindig, most is gondosan kell vizsgálni a jogvédelemhez kapcsolódó kérdéseket.

A digitális archiválás számos döntést és előkészületet feltételez. Szabványos elvek és eljárásmodok alapozzák meg a sikeres programokat. A futó LSDI-k legtöbbje nem felel meg ezeknek a kritériumoknak. A tanulmány táblázatokban foglalja össze egyrészt azokat a folyamatokat, amelyeket végig kell járni a digitális archiválás során, másrészt az elemzett projektekben elfogadott műszaki specifikációkat. Emellett itt is bemutatja a legfontosabb vitatott kérdéseket. Az például egy évtized óta elfogadott szakmai megállapodás, hogy archiválási célra a veszteségmentesen tömörített TIFF formátumot használjuk. A TIFF-nek számos előnye van, de 1992 óta nem változott. A nagyméretű digitalizálás programjaiban azonban sokan fordulnak a JPEG2000 felé, amely ISO szabvánnyá vált, és sok előnyös műszaki tulajdonsága van, amellett, hogy a metaadatok beépíthetők a fájlba. Lassú terjedésének az a fő oka, hogy a böngészők nem támogatják megfelelő módon.

Kritika illeti azt a gyakorlatot, hogy ma is a kilencvenes évek technikájával hajtjuk végre a digitalizálást. Példaként említi a rögzített értékű felbontást és bitmélységet, anélkül, hogy a digitalizáló eszköz minőségi paramétereit tesztelték volna. Vizsgálatok mutatják, hogy azonos felbontással két különböző szkennelvel végzett digitalizálás különböző képeket mutathat. Nem szabad eltekinteni a be rendezések gondos tesztelésétől.

Külön alfejezetek foglalkoznak az archiválási metaadatokkal. Ezek létrehozási stratégiáival a *PREMIS (PREservation Metadata: Implementation Strategies)* dokumentum foglalkozik. Felhasználható még a digitális képekre vonatkozó, 2006-ban kiadott *ANSI/NISO Z39.87 (Technical Metadata for Digital Still Images)* szabvány is, de a munkákat megkönnyítő műszaki metaadatok szerepe még nem jól dokumentált.

A futó programokban a keresést és dokumentumkezelést elősegítő leíró metaadatok a helyi OPAC-ok bibliográfiai rekordjaiból származnak, míg a strukturális metaadatokból csak kevés található. Törekvés látható arra, hogy globálisan egységes állandó azonosítókkal lássák el a digitalizált könyveket.

A minőségirányítási alfejezet áttekinti az egész munkafolyamat során teendő ellenőrzési és szabályozási lépéseket, és azt veti fel az egyik legfontosabb kérdésként, hogy az ilyen nagy tömegű digitalizálási munkában lehetséges-e teljes körű ellenőrzés, mert ez nagyon idő- és költségigényes feladat. Bár bizonyos technikai elemek automatikusan is ellenőrizhetők, mégis emberi vizsgálatra marad a paraméterek többsége. A vizsgált projektek eltérő módszereket követnek, és például a Google-kezdeményezés kapott már kritikákat a digitalizálás minősége miatt.

A műszaki infrastruktúrával foglalkozó rész számos sérülékeny elemet említ meg, és kiemeli a tároláshoz kapcsolódó kérdéseket. A technikai fejlődés miatti avulás is sok problémát okoz, mégis a könyvtárak számára – a felmérések szerint – a hatalmas tömegű anyag kezelése jelenti a nagyobb gondot.

A tanulmány ismerteti a *Getty Research Institute* nemrégiben készült felmérését, amely szintén arra a következtetésre jutott, hogy az ilyen programokban részt vevő könyvtáraknak újra kell gondolniuk az infrastruktúra- és adattárolási modelljeiket.

Egyedül a technológia azonban nem tudja megoldani az archiválási problémákat, az intézményi politikák, stratégiák és finanszírozási modellek is fontosak. Bár egy évtized óta folytatnak vitákat különböző fórumok a digitális archiválás mikéntjéről, alig maroknyi könyvtárnak van olyan programja, amely támogatná a nagy tömegű archiválást. A tanulmány felsorolja az alapvető szervezési követelményeket, és röviden bemutat néhány szabványt és ajánlást, mint az *Open Archival Information System (OAIS)*, a *Trustworthy Repositories Audit & Certification (TRAC)*, a *Digital Repository Audit Method Based on Risk Assessment (DRAMBORA)*, és a *Defining Digital Preservation*.

A negyedik fejezetben a tanulmány megkísérli előrejelezni az LSDI-k hatását a nyomtatott gyűjteményekre.

Mivel sok könyvtár súlyos helygondokkal küzd, valószínűleg nyomásnak lesz kitéve, hogy a digitalizálás után a nyomtatott eredeti példányokat vegye ki az állományból. Azonban a szakirodalom arra is rámutat, hogy a digitális állományok hatására még növekedhet is az igény a nyomtatott változatokra. Az olvasók közül sokan maradnának inkább ezek mellett, különösen a testesebb könyvek esetében. Történtek már kísérletek a „nyomtatás igény esetén” típusú megoldásra, persze csak a szerzői jogszabályok betartásával.

Az ötödik fejezet ajánlásokat fogalmaz meg az archiválási stratégiákhoz, amelyeknek az az elsőrendű célja, hogy segítse az LSDI-ben érdekeltet közötti megbeszéléseket.

A 13 ajánlás öt téma köré csoportosítható:

1. A digitalizálás, mint archiválási módszer. Újra kell gondolni az archív képekre vonatkozó másfél évtizede született digitalizálási követelményeket. Új módszerek, új műszaki megoldások, új olvasói igények születtek azóta. Hajlékony minőségbiztosítási programot kell kidolgozni. Kompromisszumot kell keresni az archiválás és a hozzáférés követelményei között.
2. Tartós hozzáférés. Javítani kell a hozzáférést a digitalizált tartalomhoz, mind a hagyományos módon, mind a legújabb technikák használatával. A hosszú távú használat feltétele az is, hogy világosan értsük a szerződéses korlátozások hatását az archiválási felelőségekre, arra, hogy mit tehetünk és mit nem azokkal a digitalizált anyagokkal, amelyek a kereskedelmi partnerekkel közösen készültek.
3. Az archiválás menedzsmentje. Újra kell gondolni a nyomtatott állomány tárolását, különösen a ritkán használt vagy redundáns tételekét. Meggondolandók a földrajzilag megosztott tárolás lehetőségei. Támogatni kell a digitális mesterpéldányok regiszterének használatát.
4. Digitális archiválási stratégiák. Körvonalazni szükséges egy archiválási akciótervet a nagyméretű digitalizálási kezdeményezések számára. Miután minden könyvtári anyagot nem lehet digitalizálni, ki kell dolgozni a digitális archiválás szintjeit kijelölő elveket.
5. A kutatókönyvtárak stratégiái. A könyvtáraknak szemmel kell tartani és egymás között meg kell osztani a költséginformációkat. Újra kell gondolniuk könyvtári prioritásaikat és stratégiáikat. Gyorsabban kell válaszolniuk a

kihívásokra, és el kell mozdulniuk egy mozgékonyabb és nyílt tervezési modell felé. Újra kell gondolniuk állományfejlesztési elveiket.

Végül a hatodik fejezet következtetései döntően a kulturális intézmények együttműködésének szükségességéről szólnak. Egyetlen könyvtár sem képes a Google vagy a Microsoft léptékű vállalkozás végrehajtására, azonban másokkal együtt megfelelhetnek egy ilyen típusú projekt kihívásainak. Az erők egyesítésének van helye, ha ez költséghatékonyabb és minden együttműködő partner nyer a közös akcióban.

A kulturális intézmények azonban a tudományos örökség kezelői, és erről nem mondhatnak le akkor sem, ha a kereskedelmi érdekek számukra is nyújtanak bizonyos előnyöket. Alapvető szempontnak kell maradnia a tartós hozzáférés fenntartásának és a költséghatékonyaságnak.

A kutató-könyvtáraknak módosítani kell szerepüket és programjaikat azért, hogy kielégíthessék a 21. század olvasóinak igényeit.

A tanulmány jellegénél fogva széles olvasóközönségnek szól a digitalizálásban részt vevő intézmények munkatársaitól a gyűjteményeket használó kutatókon át a támogatást nyújtó alapítványok vagy kormányzati szervek vezetőiig. Az anyag komoly értéke, hogy gondos és terjedelmes lábjegyzeteiben sok-sok hivatkozás található, amelyek a további tájékozódást megkönnyítik az érdeklődő olvasónak.

/RIEGER, Oya Y.: *Preservation in the age of large-scale digitization. A white paper.* = <http://www.clir.org/activities/details/lstdi.pdf>

(Horváth Péter)

Melyik a „csúcskereső”?

A folyóirat munkatársai az Egyesült Királyság hat legnépszerűbb internetes keresőjét tesztelték oly módon, hogy a találatok száma helyett azok relevanciájára helyezték a hangsúlyt. Kiindulópontjuk szerint az átlagos kereső az első, általában tíz találatot (plusz a szponzorált csatolókat) tartalmazó oldalról nem lép tovább, ezért elsősorban azt próbálták megállapítani, hogy a valóban releváns, keresett oldal a találatok „élmezőnyében”, az első tíz találat között foglal-e helyet?

A tesztelés során a következő keresőkérdéseket fogalmazták meg:

- „Apple Pie” – „Apple Computers” – egyszerű logikai (Boole-féle) keresőkérdés;
- („Microsoft Office Online” OR „MS Office Online”) NEAR (Outlook – „Outlook Express”) – összetett logikai (Boole-féle) keresőkérdés;
- Plumbers in New Cross – a lokalizációs funkció tesztelése;
- Raleigh – több jelentésű, kétértelmű kifejezések kereshetőségének tesztelése (csak a Raleigh típusú kerékpárokra voltak kíváncsiak);
- What time is it in Bangalore? – kérdésértelmezés tesztelése;
- iPAQ hw6900 – termékinformáció keresése;
- 08700 100 222 – számok kezelésének tesztelése (közvetlen elérési pontok keresése a BBC panaszzonalához);

- 22/11/1963 – dátumértelmezés tesztelése (a tesztelők a *John Fitzgerald Kennedy* elleni merénylet részleteire voltak kíváncsiak);
- pas de bourre – ritkán használt idegen kifejezések keresése (egy a baletthez kapcsolódó szak kifejezésről van szó);
- Information World Review – egyszerű, minden nap használatos szavakból felépülő, kulcskifejezés-értékű szókapcsolatok kereshetőségének tesztelésére (idézőjelek használata nélkül).

AOL

<http://search.aol.com>

Találati relevancia: 64%

A Google által működtetett AOL az ötödik legnépszerűbb keresőmotor az Egyesült Királyságban. Az összetett keresés lehetőségei meglehetősen behatároltak. Cím, URL, szöveg, csatolók, nyelv és dokumentumforma szerint lehet keresni, valamint dátum alapján (három hónapra, hat hónapra vagy egy évre visszamenőleg).

A felnőtt tartalom szűrésére szolgáló *Safesearch* opció alapértelmezésben be van kapcsolva. Egy találati oldalon alapértelmezésben 10 találat jelenik meg, s ezen a beállításon nem is lehet (pontosabban a cikk írásakor nem lehetett) változtatni. A

szponzorált csatolók alulról és felülről kapcsolódnak a találati listához, a „Sponsored links” felirat ugyanakkor nem szembeötlő.

A keresőnek több, a tesztelők tetszését elnyerő különleges funkciója van: teljes nézet (a kép, video-, audiotalálatok és a kereskedelmi ajánlatok egy oldalon való integrálása); kulcsszavakat tartalmazó „okos doboz” („Smartbox”); keresési előzmények tárolása. Ezeket azonban valamilyen okból csak az amerikai felhasználók érhetik el.

A tesztelés időpontjában a keresési eredmények a következőképpen alakultak:

- az első („almás pite”) keresés meglepő módon nem hozott szponzorált csatolókat találatként;
- a második keresésnél az „Outlook Express” – helyesen – nem szerepelt a találatok között;
- a harmadik keresésnél az első találatban a következő szöveg volt olvasható: „We have no plumbers in New Cross”, a második találat pedig a Brent Crossban található vízvezeték-szerelők listáját tartalmazta;
- a negyedik keresőkérdés problematikus, hiszen honnan is tudhatná a keresőmotor, hogy a kérdést feltevő a Raleigh típusú kerékpárokra kíváncsi, és nem az azonos nevű városra? A tesztelőknek a kérdés finomításában az „okos doboz” sem volt segítségére, mivel a benne szereplő kulcsszavak között a „bicycle” nem található;
- a bangalóri helyi időre vonatkozó kérdésre az első négy találat megadta a választ, a további találatok azonban más vonatkozású információkat tartalmaztak;
- a következő keresés (iPAQ hw6900) eredményei lenyűgözték a tesztelőket: mind a tíz találat hasznos információkkal szolgált az adott termékről, a teljes nézetben megjelenő kereskedelmi ajánlatok pedig arról tájékoztattak, hogy hol vásárolhatják meg az adott terméket.

Összegezve: a keresőmotor előnyére válik a multimédiás keresési találatokat integráló „teljes nézet” megjelenítés, az „okos doboz” és a keresési előzmények raktározása. Hátránya, hogy mind ezen szolgáltatások csak az USA-ban érhetők el.

Ask

www.ask.co.uk

Találati relevancia: 41%

Az Ask keresési algoritmusának különlegessége, hogy a találatok rangsorolásakor figyelembe veszi, hogy az adott témájú oldalra hány olyan csatoló

mutat, amely ugyanolyan témájú oldalakon található. A tesztelőket a kereső olyan finomságai nyűgözték le, mint amilyen például az egyes találatok mellett megjelenő távcső-ikon, amely fölé helyezve a kurzort, megjelenik a weboldal kicsiny képe (thumbnailje). A szponzorált csatolók azonban az AOL esetén tapasztaltakhoz hasonlóan nem különböznek el feltűnően a többi találattól.

A kereső jól teljesített a testreszabás terén: egyfelől szabályozható az oldalanként megjelenítendő találatok száma, másrészt az egyes találatok külön ablakban is megnyithatók. Az összetett keresés az AOL-éhoz hasonló beállítási lehetőségeket tartalmaz, a dátum szerinti visszakeresés azonban nagyobb mértékben finomítható.

A felnőtt tartalom szűrése alapértelmezésben ki van kapcsolva.

A keresési eredmények alakulása:

- az első keresőkérdésre egyetlen „alma pite” recept vagy egyéb releváns tartalmú oldal sem érkezett találatként, a szponzorált csatolókat leszámítva;
- a new crossi vízvezeték-szerelőkre vonatkozó kérdésre két releváns válasz érkezett;
- a negyedik keresőkérdésre („Raleigh”) hozott találatok között első helyen szerepelt a kerékpárgyártó hivatalos honlapja; a keresőfeltételek szűkítése („Narrow Your Search”) eszköz pedig az angol kerékpár szó (bicycle) több formáját, szinonimáját is felsorolja keresési javaslatként;
- jóllehet elviekben az Ask egy „tégyl fel egy kérdést – megkapod a választ” elven alapuló szolgáltatás, az egyetlen direkt kérdésre („What time is it in Bangalore?”) mindösszesen egy helyes válasz érkezett; a bájos a dologban, hogy a válasz ugyancsak korrekt módon, teljes mondatban nyert megfogalmazást a találati oldal tetején, vagyis: „The time in Bangalore is...” a mondat alatti keresőmezőt használva megtudhatjuk, hogy más településeken mennyi a helyi idő;
- a JFK merénylet dátumát adott formában beírva (22/11/1963) megtudható, hogy a képlet eredménye: 0.0010188487; ha magáról a merényletről szeretnénk bővebb információ birtokába jutni, mondatszerűen kell fogalmaznunk: „What happened on 22/11/1963”;
- a kilencedik keresőkérdésre („pas de bourre”) hat releváns találat érkezett, ebből négy angol nyelvű.

Jóllehet az Ask esetén a találati referencia alacsony, a keresési finomítások jól működnek, s

gyakorta kapjuk meg a találati oldal tetején a választ a feltett kérdésünkre.

Előnye tehát: a keresés finomítását szolgáló eszközök. *Hátránya*: tolakodó szponzorált ugrópontok, alacsony találati relevancia, valamint hogy a „felnőtt tartalom” szűrése alapértelmezésben ki van kapcsolva.

Google

www.google.co.uk

Találati relevancia: 70%

A keresőmotorok piacvezetőjeként számon tartott Google a maga mintegy 20 billió oldalt tartalmazó adatbázisával bevételei egy részét ma már a keresési szolgáltatásai bővítésére költi. Az Information World Review munkatársai a tesztelés során a cég hagyományos szolgáltatására, a webkeresésre koncentráltak.

A testreszabást jónak találták: egyfelől meghatározható az oldalanként megjelenítendő találatok száma, a felnőtt tartalom szűrésének három fokozata van: a középső csupán a képes tartalmat szűri, a szövegeset nem¹. A nyelvi beállítás kiválóan működik: nem csak a felhasználói felület nyelve változik meg, hanem a keresés nyelv és ország szerinti szűkítése is. A Google a Föld számtalan lakójához „szól az anyanyelvén”, valamint egy webfordító szolgáltatás is a részét képezi. A szponzorált ugrópontok feltűnően elkülönülnek.

A tesztelés tapasztalatai:

- az első keresés (alma pite) az első oldalon kilenc releváns találatot hozott;
- a második (összetett logikai) keresőkérdésre az elsőhöz hasonlóan kilenc releváns találat érkezett;
- a vízvezeték-szerelőkről szóló kérdés ugyanolyan eredményt hozott, mint az AOL esetén;
- a Raleigh kerékpárokra vonatkozó keresés három releváns találatot eredményezett;
- a bangalóri helyi időre vonatkozó kérdésünkre megkapjuk a választ az oldal tetején, a további öt releváns találattal egyetemben;
- a keresett termékről a tizből nyolc oldal nyújtott releváns információt, valamint lehetőség nyílt összehasonlítani az oldal tetején felsorakoztatott kereskedelmi ajánlatokat;
- a tizből nyolc találat azonosította a BBC panaszvonalát;
- a JFK elleni merényletre vonatkozó kérdés hat releváns találatot hozott;

- az utolsó keresőkérdés (Information World Review) tíz releváns csatolót hozott találatként.

A Google tehát jól teljesített, és ami a találati relevanciát illeti, ha nem is jelentősen, de megelőzte a Yahooot. *Előnyei*: az adatbázis mérete, az intelligens sorrendezési algoritmus, a keresés szűkítésének lehetősége. *Gyöngéje*: a lokalizációs keresés.

Microsoft

www.live.com

Találati relevancia: 52%

Az MSN Search utódjának számító Microsoft Windows Live Search, ha lehetséges, még a Google-nél is letisztultabb megközelítést kínál.

A könnyen áttekinthető, egyszerű külső könnyen áttekinthető, egyszerű belsőt takar. Az első keresés előtt csupán a nyelvi beállításon lehet változtatni. A keresés lefolytatása után azonban a „Beállítások”-ban lehetőség nyílik a testreszabás finomítására: meghatározható, egy oldalon hány találat legyen, és az azonos oldalról származó találatok közül hány jelenjen meg, illetve ez utóbbi találatok csoportba rendezhetők. A felnőtt tartalom szűrése háromfokozatú, és alapból „enyhére” van állítva.

A „Speciális” menüpont (angol verziónál: Advanced search) a keresési feltételek sokrétű finomítását teszi lehetővé ugyancsak egyszerű, könnyen áttekinthető módon. Az egyes tényezők (frissítés gyakorisága, népszerűség, egyezés pontossága) csúszkák segítségével súlyozhatók.

A szponzorált ugrópontok diszkréten jelennek meg, akár a Google-ben.

A tesztkeresések eredményei a következőképp alakultak:

- az első keresés (almapite) sajnálatosan csak egyetlen releváns találatot hozott;
- a második keresés viszonylag jó eredményt hozott annak ellenére, hogy a NEAR operátort a kereső a keresendő szöveg részeként értelmezte;
- a kereső két vízvezeték-szerelőt talált New Crossban;
- a negyedik keresés tíz találatából hat vonatkozott a Raleigh típusú kerékpárokra;

¹ Ez a funkció magyar nyelvi beállítás esetén nem működik! (A ref.)

- a bangalóri helyi időre vonatkozó kérdésre kapott három korrekt válasz közül egyik sem került az első néhány találat közé;
- a JFK-merénylet dátuma mindössze két releváns találatot hozott.

Mindent összevetve, a tesztelés alul múlta a várakozásokat. Ahogy a szerző fogalmaz: ha ez minden, amire a Microsoft képes, akkor a Google-nek és a Yahoónak nincs mitől tartania.

A keresőmotor *előnye*: átlátható, letisztult felhasználói felület, keresési feltételek súlyozása. *Hátrány*: kevés releváns találat, hiányzik a keresés finomításának lehetősége.

Orange

<http://search.orange.co.uk>

Találati relevancia: 28%

Az Orange egyik legnagyobb problémája a szponzorált csatolók kezelésével kapcsolatos. Ezek egyfelől nem különülnek el látványosan a többi találattól, másfelől általában túlsúlyt képeznek az első találati oldalon. A gond, hogy ezek az ugrópontok nem az oldalon megjelenített tizenkét találat mellett, hanem azok között jelennek meg.

Az egy oldalon megjelenítendő találatok száma nem határozható meg. A keresett kifejezés kiemelésére van lehetőség, ugyanakkor a felnőtt tartalom alapértelmezett szűrése helyett csupán az „engedélyezés kérése a felnőtt tartalom megjelenítése előtt” opció van alapértelmezésben beállítva. Egyéb alapértelmezett beállítás: az Orange nem keres PDF, PowerPoint vagy Excel típusú fájlokra, amíg ezt külön nem engedélyezzük neki.

A teszt alakulása:

- az első keresőkérdésnél a tizenkettőből hat találat szponzorált csatoló volt, és mind a komputer-cégre vonatkozott, holott a keresőkérdés szerint olyan oldalakat kerestek, amelyekben nem szerepel az „Apple Computers” szókapcsolat; a további hat találat közül is csak három volt releváns;
- az összetett logikai keresőkérdés értelmezése komoly problémát jelentett a keresőmotorok: egyetlen vonatkozó ugrópontot hozott találatként, ugyanakkor szponzoráltak nem szerepeltek a találati oldalon;
- a harmadik keresőkérdés (vízvezeték-szerelő) nem hozott releváns találatot;
- a Raleigh kerékpárokról szóló kérdés meghozta a maga gyümölcsét: a vonatkozó négy

nem szponzorált cím mellett a kereskedelmi ajánlatok a kerékpárvásárlás terén is eligazították a keresőt;

- a bangalóri helyi időre vonatkozó kérdés zavarba hozta a keresőt: egyetlen találatot se kaptak rá;
- a BBC panaszvonalának telefonszáma négy releváns találatot hozott, ezekből kettő – meglepő módon – duplikátum;
- a Kennedy-merénylet dátuma a második helyen hozott releváns találatot, de az oldalon több vonatkozó találat nem volt, csupán még egy helyes dátumértelmezés, amely egy másik eseményre vonatkozott;
- a francia balett-terminusra egyetlen vonatkozó találatot sem dobott ki a kereső;
- az Information World Review keresőkérdésre kapott hét találatot a cikk szerzője egyszerűen „ijesztőnek” titulálta.

A kereső *előnye*: a keresett kifejezések kiemelése a találatokban. *Hátránya*: tovakodó szponzorált csatolók, nagyon gyenge keresési eredmények, a konfigurálhatóság hiánya.

Yahoo

<http://uk.search.yahoo.com>

Találati relevancia: 68%

A Yahoo elsősorban webtár, keresőmotorjának azonban 2004 óta saját adatbázisa van, és támogatja mind a logikai keresést, mind a helyettesítő jelek használatát. Bővelkedik a keresés szűkítésének lehetőségeiben, valamint van webfordító szolgáltatása is (Babel Fish).

A szponzorált csatolók egyfelől a többi találat fölött és alatt, halványkék háttérszínnel elkülönítve jelennek meg, másrészt az oldal jobb szélén, egy külön panelban. Alapértelmezésben a felnőtt tartalom szűrése ki van kapcsolva. Ha szeretnénk, hogy a felnőtt tartalom szűrése automatikus legyen, amikor egy 18 éven aluli felhasználó jelentkezik be a számítógépre, a „SafeSearch” funkció aktiválását elmenthetjük, de ehhez be kell jelentkezünk az azonosítónkkal.

A Yahoo nagy előnye, hogy ha van érvényes előfizetésünk, több adatbázisban is kereshetünk (pl. Factiva, LexisNexis).

A kereső egyik különlegessége a „Shortcuts” funkció. Ennek segítségével közvetlenül kereshetünk információkat egy település időjárásáról, a helyi időről, egy valuta árfolyamáról, egy mértékegység átszámításáról stb.

A teszt eredményei:

- az első akadályt (almapite) jól vette a Yahoo: a keresés nyolc releváns találatot hozott;
- az összetett logikai keresést az elsőhöz hasonlóan jól értelmezte a kereső;
- a harmadik keresés viszonylag sikeresnek mondható: a lap tetején található „Local Results” feliratú ugrópont három olyan vízvezeték-szerelő elérhetőségét tartalmazza, akik New Cross negyedről kevesebb, mint egy mérföldre találhatók, és mindezt térképpel együtt; a többi csatoló között egy releváns volt található;
- a bangalori helyi időt az oldal tetején, kiemelt helyen található feliratból tudhatjuk meg (Local time in Bangalore, India is ...); a keresés további öt releváns választ hozott;
- kellemes csalódást tartogatott a tesztelők számára a termékinformáció (iPAQ hw6900) keresése: a tízből kilenc találat relevánsnak bizonyult, s egyetlen reklám sem próbálta a keresőt

rávenni, hogy megnézze, az adott termék hol mennyibe kerül;

- a számok kezelése nem okozott gondot a Yagoonak: a tízből hét találat a BBC-hez irányította el a keresőt;
- a dátumértelmezés sem jelentett problémát: hat találat vonatkozott a Kennedy-gyilkosságra;
- a keresőt kicsit zavarba hozta a francia terminus: a hét releváns találatból mindössze három volt angol nyelvű;
- a folyóirat címe (Information World Review) kilenc releváns találatot hozott.

A Yahoo *előnyei*: a rugalmassága, az előfizetéses adatbázisokban való keresés lehetősége és a logikai keresés támogatása. *Hátránya*: kevésbé pontos, mint a Google.

/WINDER, Davey: The search engine that really hits the spot. = Information World Review, 234. sz. 2007. április, p. 19–24./

(Dancs Szabolcs)

Miért szűnik meg a folyóiratok kötetése a Hongkongi Baptista Egyetem Könyvtárában?

A *Hongkongi Baptista Egyetem (HKBE)* 10 ezer hallgatója több campuson tanul az előkészítő két-éves képzéstől kezdve az összes szinten, a doktori fokozat megszerzéséig bezárólag. A könyvtár eddig több mint 3 ezer folyóiratot járatott nyomtatott formában (ebből 1800 angol és egyéb nyugati nyelvű, a többi kínai). A növekvő hallgatói létszám elhelyezése egyfelől, az emelkedő előfizetési árak másfelől, új megközelítést igényelnek. A könyvtár, tapasztalva az elektronikus változat iránti növekvő érdeklődést, 2006 tavaszán felmérést végzett a felhasználók körében a nyomtatott, illetve az e-változat népszerűségének megismeréséért. Az előző években a nyomtatott folyóiratok előfizetése már folyamatosan csökkent (az angol nyelvűek körében pl. a korábbi 3 ezres nagyságrend közel 40%-kal), miközben rohamosan nőtt az e-változatok száma (11,5-ről 24 ezerre). A hongkongi egyetemek közös tárolókönyvtár létesítéséhez kezdtek (JURA-projekt), minthogy mindenütt hasonló gondok jelentkeztek.

Ezek a körülmények együttesen kellően indokolták, hogy alaposan átgondolják az eddigi folyóirat-kötetési folyamatot, amely mindig külső kötészetnél történő megrendelésre épült. Természetesen

az e-szolgáltatás is egyre drágább. Emellett érdemes tudatosítani, hogy a kötetés elég számottevő belső technológiai munkát, vagyis időráfordítást (éves szinten 1200 munkaórát) igényel, és ennek költségét is szem előtt kell tartani.

A munka első szakaszában gondosan áttanulmányozták a vonatkozó szakirodalmat, hogy világosabban lássák a kötetés – vagy annak elmaradása – esetén jelentkező pozitív és negatív (állományvédelmi, szolgáltatási stb.) következményeket. Különösen érdekes volt e szempontból a *Nevadai Egyetemi Könyvtár* radikális döntését – a további kötetésről való lemondást – indokló tanulmány *R. Anderson* tollából (*The Serials Librarian, 2003. 3–4. p. 255–260.*). Megvizsgálták a kötés kiváltására alkalmas egyéb, olcsóbb technológiákat is (műanyag fóliázás stb.).

Legérdekesebbek azok az elemzések voltak, amelyek az elektronikus környezetben felmerülő megoldásokat és költségeiket összehasonlították a hagyományos papíralapú dokumentumok hosszabb távon történő megőrzésével és szolgáltatásával. A *CLIR (Könyvtárak és Információs Források Tanácsa = Council on Library and Information*

Resources, Washington) nevű kormányzati tanácsadó testület által fémjelzett elemzés különösen mélyrehatóan vizsgálta a digitális gyűjtemények irányába történő átmenet kérdéseit, a hagyományos és/vagy elektronikus változattal járó tényleges kiadásokat (*The nonsubscription side of periodicals: Changes in library operations and costs between print and electronic formats. 2004, 66 p.* – hálózati címe: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub127/pub127.pdf>).

A HKBE szakemberei gondosan tanulmányozták a kötetést kiváltani képes alternatív megoldásokat, és különösen előnyösnek ítélték az egyes számokat gyűjtő kartondobozt mint könnyen realizálható lehetőséget. Ezek után még meg kellett határozni, mely időszaki kiadványoknál érdemes erre a megőrzési alternatívára áttérni. Itt a használatelemzés módszere kínált racionális megközelítést. Kiderült, melyik kiadvány bekötött évfolyamait hányszor használták három év alatt.

A folyóiratok nagyobbik felét éves szinten egyszer sem kérték (az egyes években az 1260-ból 680,

772, és végül 889 címet); az öt vagy annál többszöri igénybevételt mindössze a címek 15–12–9%-a vonzotta 2003-ban, 2004-ben, illetve 2005-ben. A három év alatti használatot összesítve kiderült, hogy a címek negyedét egyetlen kézbevitelre sem méltatták. Így végül arra a következtetésre jutottak, hogy elég a viszonylag gyakrabban, vagyis legalább ötször használt címek (az összesnek alig 9%-a, azaz 109 kiadvány) esetében a kötetést a dobozos módszerrel felváltani. A használóknak nem kell ezekre sem várni egy-két hónapot, míg régebben ennyi volt a kötetési idő, hiszen a dobozos anyagot rögtön el lehet helyezni a raktárban, és minden megszakítás nélkül szolgáltatható (másolásnál is kényelmesebb e módszer a vastag, kötött folyóirat-évfolyamok használatánál).

/FROST, Janet–WOO, Wing: Binding dilemma: Changing horses mid stream – Or why we stopped binding periodicals at HKBU. = Library Collections, Acquisitions & Technical Services, 31. köt. 2. sz. 2007. p. 85–95./

(Sonnevend Péter)

Közös Cseh és Szlovák Digitális Parlamenti Könyvtár

Széles körben elfogadott az a nézet, hogy az állampolgárok és a jogalkotó szervek kapcsolatát jelentősen meghatározza a parlamenti könyvtárak által nyújtott különböző információs szolgáltatások színvonala – függetlenül attól, hogy nyilvános vagy a nyilvánosság számára zárt könyvtárról van-e szó. Ezt a tételt ismerte fel a *Cseh Parlament Könyvtára* is, amikor 1995-ben a *Cseh Parlament Digitális Könyvtára* létrehozásáról döntött. A projekt célja az volt, hogy megteremtse a különböző parlamenti dokumentumok digitális adattárát, legyen szó kurrens vagy történeti anyagokról – ez utóbbiak esetében 1861-től kezdődően. 1997-ben az adatbázist (amely akkor 1918-tól tartalmazott dokumentumokat) elérhetővé tették az interneten is. A projekt jelentősen növelte a Cseh Parlament ismertségét és elismertségét; biztosítja a parlamenti dokumentumok fennmaradását bármely, előre nem látható természeti vagy más katasztrófa esetén; s megkönnyítette a parlamenti képviselők jogalkotó, döntéshozó tevékenységét a dokumentumokhoz való egyszerű hozzáférés révén.

A projekt hazai sikere arra ösztönözte a könyvtárat, hogy nemzetközi szinten is hírt adjon az új

adatbázisról. A *Parlamenti Kutatások és Dokumentumok Európai Központja (European Centre for Parliamentary Research and Documentation = ECPRD)* segítségével először 1998-ban szerveztek nemzetközi szemináriumot, ahol 15 intézmény mutatta be hasonló projektjét, és próbált közösen választ keresni a felmerülő problémákra. A további találkozók során merült fel egy nemzetközi projekt létrehozásának ötlete: először az osztrák parlamenti könyvtárral terveztek közös digitalizálási programot, végül a szlovák intézménnyel állapodtak meg.

A közös cseh és szlovák projekt alapját, természetesen, a közös múlt és a csehszlovák állam 1918–1992 közötti fennállása adta. Politikusok, informatikusok és könyvtárosok több évig tartó egyeztetése után végül 2002-ben írta alá a cseh és a szlovák parlament azt a megállapodást, amely egy közös digitális parlamenti könyvtár létrehozását mondta ki. A megállapodás értelmében a közös digitális könyvtárnak tartalmaznia kell az összes parlamenti dokumentumot (javaslatok, döntések, határozatok, jegyzőkönyvek stb.) 1848-tól napjainkig.

A közös projekt alapötlete az volt, hogy mind a cseh, mind pedig a szlovák parlamenti honlapok ugyanazt a tartalmat kínálják. Ennek érdekében először a Cseh Parlament bocsátotta a szlovákok rendelkezésére az 1995 óta digitalizált parlamenti anyagokat (a cseh nemzeti történeti dokumentumokat és a csehszlovák időszak dokumentumait egyaránt); a szlovák oldal pedig hozzákezdett a szlovák nemzeti anyagok, a hiányzó csehszlovák dokumentumok és a XIX. század végén született cseh történeti dokumentumok digitalizálásához. Ezt azután átadták a cseh partnernek.

A projekt sikeres megvalósítását jelentősen könnyítette a cseh és a szlovák nyelv hasonlósága (nem volt nyelvi probléma); több megbeszélés tárgya lett viszont a rendszer szerkezetének kialakítása, hiszen a különböző történeti időszakok nem feltétlenül estek egybe a választási időszakokkal, különösen a háborús években. Végül a választási időszakok szerint építették fel az adatbázis struktúráját.

A digitalizálási munkálatok elvégzésére közbeszerzéssel a szlovák NUPSESO (<http://www.nupseso.sk/>) céget választották ki, amely az ABBYY FineReader 7.0 nevű szoftver fő disztribútora. A szoftver képes a legkülönbözőbb, különleges karakterek felismerésére is (l. a XIX. századi dokumentumokat az Osztrák–Magyar Monarchia idejéből). A másik, a projektben részt vevő szlovák cég az *exe-Information Technologies* (<http://www.exeit.sk/>), amely az adatbázisszoftver fejlesztéséért felelős, beleértve az export/import, keresés stb. funkciókat, valamint az adatvédelemmel kapcsolatos kérdéseket egyaránt.

A dokumentumokat HTML és PDF formátumban is elérhetővé teszik, így módon azok eredeti formában, küllemben is olvashatók.

A Cseh Parlament 1993-tól, a Szlovák Parlament pedig 2003-tól valamennyi új dokumentumot elektronikus formában is elérhetővé tesz, és automatikusan betöltik őket a digitális könyvtárba.

A további tervek között szerepel a még hiányzó történelmi időszakok olyan dokumentumainak feldolgozása – más intézményekkel (pl. *Szlovák Központi Levéltár*) való együttműködés révén –, amelyek nem találhatóak meg a Parlamenti Könyvtárban vagy a Parlamenti Levéltárban.

A projekt fő adatai

Időtartam: 2002-től napjainkig;

Résztvevők: Cseh Parlament, Szlovák Parlament;

Tartalom: a cseh, a szlovák és a csehszlovák parlamentek dokumentumai teljes szöveggel, digitalizált formában, 1848-tól napjainkig;

Digitalizált oldalak száma: kb. 2 millió;

Projektköltség: eddig 970 000 USD;

Elérhetőség: a cseh és a szlovák parlament honlapján egyaránt.

További információ:

- Angolul: Joint Czech and Slovak Digital Parliamentary Library: http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/kps/knih/a_elknih.htm
- Cseh nyelven: <http://www.psp.cz/eknih/>
- Szlovákul: <http://www.nrsr.sk/dk/>

/MALACKOVA, Eva–SOSNA, Karel: *The Joint Czech and Slovak Digital Parliamentary Library*. = *IFLA Journal*, 33. köt. 3. sz. 2007. p. 251–257.)

(Koreny Ágnes)

A katalogizálás végnapjai közelegnek?

A *British Library* (BL) vezető szakembere – egyben számos nemzetközi szakértői csoport résztvevője – szerint a katalogizálás (feltárás) számos, ráadásul egyre növekvő kihívással szembesül. Hogyan értelmezzük, s főként hogyan kezeljük e kihívásokat, hogy túléljük szorongatásukat?

A jelen dolgozatban az elemzés érdekében – széles értelmezésben – a katalogizálás/feltárás lényegéről az alábbi megállapítások mondhatók el:

- a forrás olyan leírása, amely alkalmas annak azonosítására, egyben más forrásoktól való megkülönböztetésére,

- a hozzáférési (elérési) pontok azonosítása és azok kezelése,
- a más forrásokhoz fűződő kapcsolatok azonosítása és kezelése,
- a forrás tartalmi elemzése,
- a tárgyszavak, indexelési kifejezések felsorolása,
- az osztályozási jelzetek felsorolása.

Növekvő kihívásként a következő tényezők említendők:

- egyre növekvő feldolgozandó input (egyedül az Egyesült Királyságban évente 160 ezer új monografikus kiadvány, évi közel 10%-os folyamatos növekedés mellett),
- új információforrások garmadája (a BL már a hálózati forrásokat is regisztrálja),
- a könyvtár számára fokozódó versenyhelyzet más szolgáltatásokkal,
- a feltárás olyan közfelfogása, amely drágának, viszont csekély értéket teremtőnek tartja,
- pénzügyi korlátok (pl. a BL a normál működéshez szükséges pénzügyi források háromnegyedét kapja a kormányzattól, ami mindössze évi átlagos 0,75%-os növekedést mutat),
- csökkenő munkaerőalap.

A világháló gyökeresen átalakítja a publikálás eddigi jellegét. Korábban a nyomtatás, továbbá a terjesztés és marketing bonyolultsága, költséges jellege azt eredményezte, hogy viszonylag kis számú szereplő érvényesült ebben az iparágban. Ma kis túlzással bárki, aki elszánja rá magát, s rendelkezik számítógéppel meg hálózati kapcsolattal, saját maga kiadójává válhat. A könyvtári világunk kellene ugyanakkor biztosítania az új műfajok – ideértve a preprinteket, blogokat, honlapokat és egyébeket –, és az örökké változó időszakos kiadványok stb. gyűjtését, feltárását, megőrzését. 2006-ban már 4 millió „.uk” végű domént ismertek.

Korábban a katalógusok (bibliográfiák stb.) közvetítették az új kiadványokról tudósító adatokat az érdeklődőkhöz. Ma számos *versengő szolgáltatás* ismert. Legelterjedtebbnek a *Google* és társai nyújtotta böngészés nevezhető, de említhető – számos más mellett – az *Amazon*, miközben ezek híre egyértelműen az, hogy a nehézkes és bonyolult könyvtári feltárásnál egyszerűbbek, vagyis használóbarát módon szolgáltatnak.

A feltárás tényleg költséges művelet. Egy 2004-re vonatkozó amerikai felmérés arról számol be, hogy a mintegy 120 észak-amerikai *tudományos könyvtár* 239 millió – ebből egyedül a *Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress = LC)* 44 millió –

USD-t költött az idevágó munkákra. A BL esetében a 2005-tel kezdődő pénzügyi évben közel 6 millió fontot, a teljes éves kiadás 5%-át költötték feltárára.

Lesz-e képzett munkaerő? Az amerikai adatok azt mutatják, hogy az e területen dolgozók harmada a következő 5–6 évben nyugdíjba megy (az LC-ben még fenyegetőbb a helyzet). Ráadásul a felsőfokú képző helyeken a tematika veszít súlyából, és a feltárást oktató tanárok jó része is egyre korosabb.

Mindez együtt kellően indokolja az alapvető újragondolást. Ennek két iránya van:

- releváns-e még a mai hálózati környezetben a (könyvtári) feltárás, és a belátható jövőben is az marad-e;
- ha igenlő választ adunk a fenti kérdésre, akkor hogyan kell változnia, hogy tényleg releváns maradjon, tehát a kihívásoknak megfeleljen?

Az első kérdésre – rövid vagy középtávon feltétlenül – igenlő válasz adható, hiszen a hagyományos kiadványok (nyomtatott könyvek stb.) mennyisége még mindig növekszik. Az előrejelzések főként az újabban feltörekvő gazdaságok (Kína, India, Brazília stb.) esetében biztosak és jelentős mennyiségi gyarapodást mutatnak, és párhuzamosan, az eddigi kiadási „nagy hatalmak” (USA, Egyesült Királyság stb.) is növelik outputjukat. Az átlagolvasó egyelőre még idegenkedik az e-könyvektől, de nem állítható, hogy ez akár 5–10 év múlva is így lesz (vannak „optimista” előrejelzések, miszerint öt év múlva minden új könyv elérhető lesz a hálóról). A nyomtatott könyv éppen úgy eltűnhet, mint a korábbi lemez, kazetta, – és újabban a CD-k? Az e-könyvek pedig a hálón akár egy-két tárgyszó révén könnyedén megtalálhatók lehetnek, s akkor mire a könyvtári feltárás? Más becslések szerint akár az egész nyomtatott könyvkincs 20 éven belül digitalizálva lesz. Egyszerű tárgyszavas keresés elégséges lesz az ebben való eligazodásra és keresésre? Sem a Google, sem a Microsoft nem így gondolja, hiszen a tömeges digitalizálásnál felhasználják a partnerkönyvtárak katalógizálási adatait.

A feltárás sokkal több, mint egyszerűen a forrás leírása. Emellett segít felderíteni azt a kontextust, amely érdekes szellemi gyarapodást kínál a használónak. Például egy szerző milyen más munkákat írt, mi jelent meg tőle esetleg álneveken, hol fordították le munkáit más nyelvre. A feltárást végző szakember munkájaként olyan „térkép” jön létre, amely segíti az olvasót az emberi faj intellektuális

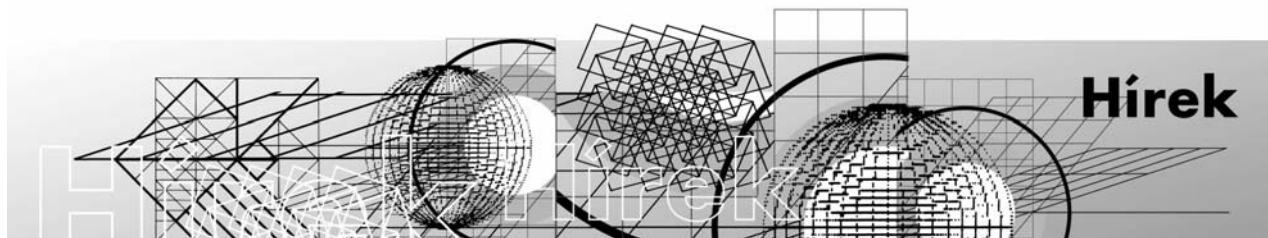
eredményeinek megismerésében, a rögzített tudás felderítésében. Vannak már fejlett webtechnikák, amelyek jól ötvözik a hagyományos katalógus és a mai OPAC-ok sajátosságait a világ tudástengerében történő navigáláshoz.

Az utóbbi években az LC, a BL és más könyvtárak is keresik az új helyzettel adekvát megoldásokat. Először is tudatosítani kell, hogy korábban sem dolgoztak fel a könyvtárak mindent. Ezt a megközelítést érdemes a jövőben is alkalmazni: külön választva a gyűjteményszervezést (archiválást) és a feltárást. A hálón lévő anyagok jelentős része nem érdemel bibliográfiai leírást, megőrzésük viszont tényleges feladat. Az LC-ben és az IFLA szakértői munkacsoportjában azon dolgoznak, hogy hogyan lehetne az önfeltárási anyagokat kellően definiálni, egyben a könyvtári feldolgozásra jelölteket elválasztani. Elemi érdek a könyvtárak egymás közötti, a kiadókkal, valamint más kibocsátó/terjesztő szervezetekkel való érdemi együttműködése. Egészében az állapítható meg, hogy

az eddigi „kisipari” módszerekről, a fragmentált erőfeszítésekről át kell térni a „nagyipari” megoldásokra. Ez várhatóan azzal is jár, hogy a feltárási terjedelmes és folyton változó szabályait áramvonalasítani kell. A „mindent” akarása helyett a végrehajtható megoldásokat célszerű preferálni. Azt kell szem előtt tartanunk, hogy fő tennivalónk az egyes használó specifikus igényeit kielégítő megoldások elősegítése. Óvatos optimizmussal nézhetünk a jövőbe. A web sem lehet meg „katalógusok” nélkül (a sikeres példák közül érdemes megemlíteni az *Internet Movie Databases* bibliográfiai eszköztárát). Megjelent a bárki számára saját katalógizálást segítő eszköz (LibraryThing). Bizonyos értelemben egyszer mindnyájan katalógizálók leszünk.

/DANSKIN, Alan: „Tomorrow Never Knows”: the end of cataloguing? = IFLA Journal, 33. köt. 3. sz. 2007. p. 205–209./

(Sonnevend Péter)



A wikialkalmazások virágzása

Jimmy Wales, a „Wikipedia” fő „arca” és egyik alapítója ösztönzi a könyvtárosokat, hogy vegyenek részt a Wikik körüli webalapú közösségek életében. Az *Information World Review*-nak adott exkluzív interjújában beszélt arról, hogy célja a Wikipedia-használók által elért információ minőségének javítása, és folytatja az online enciklopédia nyelveinek bővítését. Ennek érdekében létrehozta a *Wikipedia Academies*-t és gőzerővel toborozza a tagokat: az akadémiák dolga lesz a wikihasználát, a specifikus online szerkesztői ismeretek tanítása és terjesztése. Németország és Dél-Afrika már jelentkezett is a részvételre. Wales arra panaszkodik, hogy könyvtárosok nem igazán érdeklődnek ez iránt. Pedig az információs szakemberek fontos szerepet töltenének be többek között abban, hogy a Wikipedia hibáit feltárják és korrigálják. A webkeresésnél is számít a könyvtárosokra: a non-profit jellegű Wikia égisze alatt létrehozott Wikia Search Wales szándéka szerint a Google-lal és a Yahoo-val akar versenyre kelni oly módon, hogy azoktól eltérő keresési struktúrát dolgoz ki. A ma a keresőgépeknél általános, algoritmus alapú keresés helyett Wales a használói viselkedésre helyezi a hangsúlyt, kísérleti terepének a taggelésre (címkézésre) és az ajánlásra épülő Stumbleupon és Digg társadalmi hálózatait tekinti.

(L. <http://www.wikia.com/wiki/Wikia>)

/Information World Review, 242. sz. 2008. jan. p. 3./

Open Library: világcatalógus wikialapokon

Az Open Library, a „nyitott könyvtár” projekt célja egy ingyenes, online világcatalógus megteremtése. Aaron Swartz, az RSS Feed formátumának egyik megalkotója jegyzi a tervezetet, amelynek egyelőre – 2008 áprilisában – még csak demója érhető el. Jeles partnerei vannak mindazonáltal, hiszen a web archiválását sok éve végző, San Franciscoban székelő cég, az *Internet Archive* és

az egyik vezető könyvdigitalizálási társulás, az *Open Content Alliance* álltak a projekt mögé. Az *Internet Archive* csatlakozása kézenfekvő, hiszen már indított korábban hasonló projekteket (pl. *Open Libraries*), százezer számra digitalizáltak jogvédelem alá nem tartozó könyveket, és más produktumaiknál szintén szerepe van az ingyenes hozzáférés biztosításának. A mostani projektben az *Internet Archive* az alkalmazás platformját jelentő szervereket szolgáltatja. Swartz nem titkolja, hogy a nyitott könyvtár ötlete, gondolata és megvalósulási körvonala a barátságtalan könyvtári OPAC-ok láttán fogalmazódott meg benne. A világcatalógus működtetésének modellje, a finanszírozás még elég körvonalzatlan, adományokból és pályázatokból nyert pénzekkel tartanak fent. Swartz adatbázis-építési eszménye a közönség által szerkesztett Wikipedia. Ahhoz hasonlóan itt is egy oldal lenne egy könyv a weboldalon, bár a címek és tételek jobban strukturáltabbak lennének a Wikipediánál. Úgy látja, hogy a korábbi adatgyűjtési akadályok után ma már a kétirányú web alkalmas környezetet nyújt a tömeges szerkesztéshez, a „népi” katalógizáláshoz. Adatot mindenhol gyűjtenének, a *Library of Congress* katalógusától kezdve az *Amazon* online könyvruház-tételeiig, sőt fel fogják használni a nem professzionális adatokat, például a *LibraryThing*ben található hétköznapi metaadatokat is. Ma már egyébként tucatnyi könyvtár küldi rendszeresen a rekordjait a nyitott könyvtárhoz. Az *Open Library*hoz „megszólalásig” hasonló kezdeményezés az *OCLC* 2006-ban indított, előfizetésen alapuló *WorldCat* szolgáltatása. Swartz nem tekinti a *WorldCat* konkurenciájának saját tervezetét, és dicséri az *OCLC* szerepét a könyvtári rekordok terjesztésében. A *WorldCat.org* sem aggódik, köszönti az *Open Library*t és mindazokat, akik növelik a könyvtári gyűjtemények láthatóságát. Az ingyenes világcatalógus célja hosszabb távon a Wikipediával való integráció: az enciklopédiában lévő csatoló az *Open Library* adott könyvrekordjára fog mutatni, sőt később folyóiratcikkek szerepeltetését is tervezik.

/Information World Review, 245. sz. 2008. ápr. p. 11.;
American Libraries 39. köt. 4. sz. 2008. p. 27./

NoveList Plus: irodalmi óriásbázis az EBSCO-tól

Az alabamai EBSCO-vállalatnak a massachusettsi Ipswich városában székelő leányvállalata, az *EBSCO Publishing* nyilvánosságra hozta legújabb adatbázisát *NoveList Plus* címmel, amely az eddig is bámulatra méltó olvasói ajánló és tanácsadó eszköztárát (Book Collection: Nonfiction, Book Review Digest, Book Index with Reviews, Canadian Literary Centre, Essay and General Literature Index, Literary Reference Center stb.) gazdagítja. (A NoveList tipográfiailag is ügyes szójáték, hiszen a „novelist” regényíró-t jelent, a „novel” regényt, s a „list” természetesen listát. – A ref.) Az elsősorban könyvtárak számára létrehozott új adatbázis a csak szépirodalmi művekkel foglalkozó, 160 ezer címet felölelő NoveList adatbázis teljes anyaga mellett 50 ezer tényirodalmi és dokumentalista irodalmi mű ajánlását is tartalmazza – az évi növekmény kb. 20 ezer új cím lesz. Ide tartozó kategória például a kaland, a művészet és szórakozás, életrajz, memoáriródalom, megtörtént bűnesetek, sport, aktuális politikai események, üzlet és pénz. A keresést egy új intuitív felület is megkönnyíti, egyetlen keresési ablakba beírt keresőkérdéssel a teljes adatbázist egy lépésben átpáztázzhatjuk. A My Folders and Alerts gyűjtődoboz révén a könyvtáros és az olvasó is képezhet kedvenc és válogatott listákat, és ezeket meg is oszthatja egymással. A NoveList újdonsága még a NoveList K-8 Plus, amely 24 ezer gondosan válogatott címmel gyermekeknek és diákoknak kínál tényirodalmat és a tananyaghoz kiegészítő olvasmányokat.

(L. <http://www.ebscohost.com/novelist/default.php?id=3>)

/Advanced Technology Libraries 37. köt 5. sz. 2008. p. 7./

Kiosque – a „virtuális pergamen” szoftvere

Fél tucat középkori illuminált kézirat, köztük *Froissart* híres, a XIV. századon átívelő százéves háborúról szóló krónikája látható és élvezhető új megvilágításban a Leeds királyi fegyvertárában jelenleg zajló kiállításon. A *Tribal* cég és a sheffieldi egyetem együttműködésében kifejlesztett *Kiosque* nevű szoftver segítségével a látogatók érintéses képernyőn szemlélhetik a hat történelmi

ritkaság digitalizált képeit, rázumulhatnak részletekre az eddigi technológiáknál finomabb, rendkívül nagy felbontásban. A Kiosque az egyetem egy korábbi projektjének, a *Peter Ainsworth* professzor vezette virtuális pergamennek (Virtual Vellum) a gyümölcse, ill. továbbfejlesztett változata, amely kéziratok, posztterek, és egyéb szöveges-képes anyagok sokszoros nagyításán túl alkalmas mindenféle digitalizált objektum, például rovarok mikroszkópszerű (8000x6000 pixelnél finomabb) megjelenítésére is.

(L. <http://www.shef.ac.uk/hri/projects/projectpages/kiosque/overview.html>)

/Information World Review, 242. sz. 2008. jan. p. 2./

The Economist online: 160 év tömény történelem

Digitalizálták a híres brit politikai hetilap, a *The Economist* teljes anyagát, kezdetéig, 1843-ig visszamenőleg (záróév: 2003). A 600 ezer oldalnyi anyag képre vitelének a munkáját a digitalizálás vezető vállalata, a *Cengage*, – korábban *Thomson Learning* – végezte, ugyanaz a cég, amely a *British Library* újságarchívumát is digitalizálta. A *The Economist Historical Archive*-ba való belépéskor nyomban a keresési funkciónál találjuk magunkat; amellett igen könnyen továbbléphetünk az archívum erősségének számító böngészési funkcióba. A „Böngészés dátum szerint” egy mutatós lapra visz, amely fölül az időszávot mutatja, alul pedig a lap borítóit sorban. Használhatjuk a nyilatkat jobbra és balra az időskálán, beírhatjuk a keresett évet az ablakba. Év választása után az alsó sávban feltűnnek a hónapok, és a kijelölt hónap számaiban lapozgathatunk. Navigálni lehet a szkennelt oldalakon is, mivel azok olyan hiperlinkek, amelyek az adott oldal cikkeihez juttatnak minket – egy klikkeléssel már a cikkszöveg szintjére kerültünk. A keresés oldala világos és kitűnően kalibrált, lehet kulcsszavak szerint keresni és limitálni a keresést szűkebb évtartományra. A gyors keresőmotor segítségével megtalált eredmények kis körömképek formájában jelennek meg, a beírt kifejezés piros színnel van jelölve. A szkennelt képtől jobbra további metaadatok vannak (pl. a cikk típusa), a rövid ismertető a szerző szerint jól eligazít abban, hogy csak a számunkra igazán fontos közleményt nyissuk ki. Látszik, hogy az archívum tervezőinek gondja volt arra, hogy az áttekinthetőség és ergonómia révén takarékoskodjanak a használó idejével. A szkennelés éles és szinte fotografikus igé-

nyű, s ahogy belépünk a szkennelt oldalba, újabb eszközök tűnnek fel baloldalt – azonnali keresést lehet indítani a cikkben és a lap adott számában. Természetesen lehet zumolni részletekre egy oldalon; a nyomtatás a pdf formátumot használja.

(L. <http://www.galeuk.com/economist/EHAbrochure.pdf>)

/Information World Review, 242. sz. 2008. jan. p. 21./

(Bánhegyi Zsolt)

A ProQuest és a Gale együttműködése a modern angol könyvek terén

A ProQuest és a Gale megállapodott két nagyszabású, a világ több mint kétszáz könyvtárában használt adatbázisuk, nevezetesen a ProQuest *Early English Books Online* (EEBO) és a Gale *Eighteenth Century Collections Online* (ECCO) összekapcsolásában. Ez azt jelenti, hogy ha a könyvtár mindkét adatbázisra előfizet, akkor az egyikben kezdeményezett keresés a másikban is keresést indukál, és a két adatbázisban nyert találatok közösen jelennek meg.

Az EEBO és az ECCO a 15. század végétől a 18. századig terjedő szinte összes angol könyv digitális gyűjteményei, így felbecsülhetetlen értékű kutatási eszközök az irodalom, a történelem és sok más tudományterületen.

Az EEBO több mint 100 000 irodalmi és történelmi könyvet tartalmaz 1475-től 1700-ig, emellett sok más kiadványt, például zenei műveket, imakönyveket, nyomtatványokat, évkönyveket.

Az ECCO 28 millió oldalnyi könyvet, szótárat, kézikönyvet, zenei kiadványt stb.-t tartalmaz, szinte mindazt, amit Angliában kinyomtattak 1700 és 1800 között.

A két kiadványban történő egyidejű kereséssel tehát négy évszázad angol könyveinek teljes szövegében kutakodhatunk, és élvezhetjük a kitűnő minőségű képeket is.

/Advanced Technology Libraries, 36. köt. 12. sz. 2007. p. 2./

Az EBSCO felvásárolta a Minervát

Az EBSCO Information Services felvásárolta a Minerva *Wissenschaftliche Buchhandlung GmbH*-t, a bécsi *Springer-Verlag GmbH & Co.*-től. A Minervát 1909-ben alapították, Ausztria és Magyarország vezető előfizetői ügynöksége lett könyvek és folyóiratok terén, de Közép- és Kelet-Európa más országaiban is jelentős szerepet játszott. A felvásárlás következtében erősödött az EBSCO Kelet- és Közép-Európában, az eddigi Minerva-ügyfelek pedig a korábbi csatornán keresztül érhetik el a világ vezető információszolgáltatójának elektronikus és nyomtatott termékeit, illetve szolgáltatásait.

Az EBSCO továbbra is Bécsben üzemelteti a Minerva-szolgáltatást, tehát az eddigi Minerva-ügyfelek a megszokott partnerekkel és módon folytathatják az együttműködést.

/EBSCO Press Release, 2008. június 2./

(Szántó Péter)